

652
1983/2

ISSN 0134 3459

36036340
2003000033

ՀԱՅԻՍՏԱՆ

1983

90

1

ქოჩოსი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ლიბერატორულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
ჟურნალი

საპარტიზო მფარველთა კავშირისა
და ავარიის განყოფილების
ორგანო

გამოცემის 25-ე წელი

1

1983

იანვარი
თებერვალი

რა მშენებელი ბღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მთავალი, მწიფავსი შედით...
ქალაქი—ჩვენი ქვეყნის ფანჯარა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

გ ა თ უ მ ი

ავარიის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

ნომერული დაბეჭდილია:

ნესტორ მაღაზონია	3 გამარჯობა, წელო ახალო!
ზრიდონ სალვაში	6 ნესტორ მაღაზონია 90 წლისაა
ჯონი ბარამიძე	7 მოგონებათა წიგნიდან
მამია პარპანიძე	13 ლექსები
მეხენ დავითიძე	16 თეთრი ბათუმი (ლექსი)
გიორგი ქვჩაღმაძე	17 ოზურა სულისა (ქრონიკა)
მეხერ ბაკურიძე	24 ლექსები
ზურაბ შირცხალაიშვილი	26 ორი მოთხრობა
ჯემალ ჯაფელი	30 ოქრო იღვრება (ლექსი)
ჯემალ კვერენცხილაძე	31 ლექსები
რამაზ სურგანიძე	33 ივერია (მოთხრობა)
პოლ ელშარი	45 ზღვა — ციხფერი წიგნი (პოემის ფრაგმენტები)
შალვა დავითი	47 ემრულა (ცინომოთხრობა)
რაჟიელ შამელაშვილი	59 თავისუფლება (ლექსი. თარგმნა ლევან ბერძენიშვილმა)
ლიანა შერაძე	61 თეთრი გენია (ლეგენდა)
აბელ სურგულაძე	63 ეპიგრაფი გალაკტიონ ტაბიძის პო- ეზიაში
სოსო აბაშიძე	68 გაზეთ „ივერიის“ ისტორიისათვის
ზაზა სინარულიძე	72 ქართველი ხალხოსნები ბათუმში
ანდრო ზამბახიძე	76 ჟამი ფრთის გასწორებისა
	79 ბარათაშვილი
	81 წარსულ სეზონს რომ ვისხენებთ
	85 გახულ ორ თვეში

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — არქიტექტორთა სახლი ბათუმში.
შხატვარი ამთანდოილ ღომიძე.

ტექნიკური ხელმძღვანელი **შუშანა ღარიბა.**

გამარჯობა, წელი ასალო!

აბალი — 1983 წელი დააბიჯებს ჩვენს პლანეტაზე.

ყოველთვის, როდესაც ვაცილებთ ძველ წელს და კარს ვუღებთ აბალს, გონების თვალთა ერთხელ კიდევ გავხედავთ განვლილ დღეებს — რასი ვიყავით, რა გავაკეთეთ, როგორი იქნება მომავლის პერსპექტივები, რა სამუშაო გველის წინ?

საბჭოთა ადამიანები კანონიერი სიამაყით აღნიშნავენ, რომ 1982 წელს მათ სასახელოდ იშრომეს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკისა და თავდაცვითი ძლიერების შემდგომი განმტკიცებისათვის, მეთერთმეტე ხუთწლედის მეორე წლის დავალებათა შესრულებისათვის.

ბევრი, ჭეშმარიტად ისტორიული მოვლენა აღინიშნა გასულ წელს. მათ შორის უპირველესი, ცხადია, იყო ხალხთა ლენინური მეგობრობის დიადი დღესასწაული — საბჭოთა კავშირის შექმნის სახელოვანი 60 წლისთავი.

„საბჭოთა კავშირის მიერ 60 წლის მანძილზე გამოვლილი გზა, — აღნიშნა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოსა და რუსეთის სფსრ უმაღლესი საბჭოს გაერთიანებულ სახეიმო სხდომაზე სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა ამხანაგმა ი. ვ. ანდროპოვმა, — ეს მთელი ეპოქაა. კაცმა რომ თქვას, ისტორიას არ ეხსოვება ესოდენ სწრაფი აღმავლობა ჩამორჩენილობის, უბედურებისა და გაპარტახების მდგომარეობიდან თანამედროვე მძლავრ დიად სახელმწიფომდე, რომელსაც აქვს კულტურის უმაღლესი დონე და რომლის ხალხის კეთილდღეობა ნიადაგ უმჯობესდება“.

სწორედ ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესება არის ჩვენი პარტიის XXVI ყრილობის მიერ შემუშავებული ზანგრძლივი სტრატეგია მეთერთმეტე ხუთწლედისა და ეთლიანად ოთხმოციანი წლების პერიოდისათვის — სტრატეგია, რომლის მიზანი, როგორც ზემოთ ითქვა, ის არის, რომ საბჭოთა ადამიანები წლითიწლობით ცხოვრობდნენ უკეთ და მათ შორის მოჰქონდეს სულ უფრო მნიშვნელოვანი შედეგები, რომ ჩვენი სოციალისტური წყობილება სულ უფრო სრულად ავლენდეს თავის ჰუმანურ არსს, თავის აღმშენებლობით შესაძლებლობებს.

უდიდესი და რთულია მეთერთმეტე ხუთწლედის მესამე წლის ამოცანები, მაგრამ საბჭოთა ადამიანებს სჯერათ, რომ ეს ამოცანები წარმატებით გადაიჭრება. ამის საწინდარია პარტიისა და ხალხის ურყევი ერთიანობა, მათი მისწრაფება — მტკიცედ და განუხრელად იარონ წინ ლენინური გზით. ეს მთელ ენოფლიოს კიდევ ერთხელ უჩვენა ლენინი ილიას ქე

ბრეჟნევიტან გამოთხოვების დღეებმა, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გარეშე პლენუმმა, რონელმაც ლენინური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად ერთხმად აირჩია გამოჩენილი პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწე იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვი.

პარტიისა და ხალხის ურდევები ერთიანობა ახალი ძალით დაადასტურა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ნოემბრის პლენუმმა და საბჭოთა კავშირის შექმნის 60 წლისთავის საყოველთაო-სახალხო დღესასწაულმა.

ხალხთა ძმურ კავშირში გაერთიანებული ყველა რესპუბლიკა თვალსაჩინო მიღწევებით შეეგება ამ დიდ ზეიმს. მოწინავეთა შორისაა საბჭოთა საქართველოც. ამის შესახებ ხაზგასმით იყო აღნიშნული სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში „საბჭოთა კავშირის შექმნის მე-60 წლისთავის მოსამზადებლად საქართველოს რესპუბლიკის პარტიულ ორგანიზაციათა ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის შესახებ“.

ამ დადგენილებაში, სხვებთან ერთად, მაღალი შეფასება დაიმსახურა ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკთა შემოქმედებითმა შრომამ. ქართველი მწერლები მხარში ედგნენ პარტიას ხუთწლედის დავალებათა შესრულებისათვის მშრომელთა დასარაზმავად, მათ არაერთი თვალსაჩინო ნაწარმოები შექმნეს თანამედროვეობის აქტუალურ საკითხებზე.

როდესაც გასული წლის ლიტერატურულ ცხოვრებაზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ აღინიშნოს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება „კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკასთან ლიტერატურულ-მხატვრული ჟურნალების შემოქმედებითი კავშირის შესახებ“.

ამ უაღრესად დიდმნიშვნელოვანმა პარტიულმა დოკუმენტმა ჩვენს მწერლობას, ლიტერატურული ჟურნალების მუშაკებს, საერთოდ, მთელს შემოქმედებით ინტელიგენციას კიდევ ერთხელ შეახსენა დღევანდლობის უპირველესი მოთხოვნა — შემოქმედებითი საქმიანობა მჭიდროდ დაუკავშირონ კომუნისტური მშენებლობის ამოცანებს, პარტიის წინასწარდახსულობათა შესრულებას.

ქართველმა მწერლებმა, რესპუბლიკის ლიტერატურული პერიოდიკის მუშაკებმა, მათ შორის ჟურნალ „ჭოროხის“ რედაქციამ, ჟურნალისა, რონელსაც წელს გამოცემის 25 წელი უსრულდება, ჩვენი პარტიის ეს დიდმნიშვნელოვანი დადგენილება აღიქვს როგორც სამოქმედო პროგრამა თავიანთ დღევანდელ თუ სამერმისო საქმიანობაში.

ღრმა კვალი დატოვა რესპუბლიკის შემოქმედებით ცხოვრებაში 1982 წელს გამართულმა დიდი ქართველი მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების მიხეილ ჯავახიშვილის, დავით კლდიაშვილის, ნიკო ლორთქიფანიძისა და გალაკტიონ ტაბიძის საიუბილეო დღეებმა, რომლებიც ორგანულად იყო დაკავშირებული ხალხთა ძმობის დიდ ზეიმთან — საბჭოთა კავშირის შექმნის 60 წლისთავთან.

ძმობის დღესასწაულის თავისებური გაგრძელება იქნება გეორგიევს-

კის ტრაქტატის 200 წლისთავის ზეიმი, რომელიც წელს აღინიშნება, მართლმართლის მზადება ფართოდ გაიშალა. ჩვენი წერლებიც ხელდასმული შევნიშნული ხვდებიან ამ დიდ იუბილეს.

გეორგიევსკის ტრაქტატის 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი მასალის ბეჭდვა ჩვენმა ჟურნალმა კარგახანია დაიწყო. „ჭოროხის“ ამ ნომერში ვაგრძელებთ საიუბილეო მასალების გამოქვეყნებას. მკითხველი გაეცნობა აგრეთვე თვალსაჩინო ქართველი პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის ნესტორ მაღაზონიას მოგონებებს. პოეტისა, რომლის დაბადების 90 წლისთავი ახალი წლის წინა დღეებში ზეიმიან აღნიშნა ჩვენმა საზოგადოებამ.

საბჭოთა ადამიანებმა ახალი წლის პირველ დღეებიდანვე კარგი სტარტი აიღეს ზუთწლედის ჩესამე წლის დავალებათა შესასრულებლად. მათი დევიზია: სანიმუშო დისციპლინა, მაღალი ორგანიზებულობა, აქტიურობა და პასუხისმგებლობა — თითოეულისაგან, ყველგან და ყველგან!

ახალი — 1983 წელი დააბიჯებს ჩვენს პლანეტაზე.

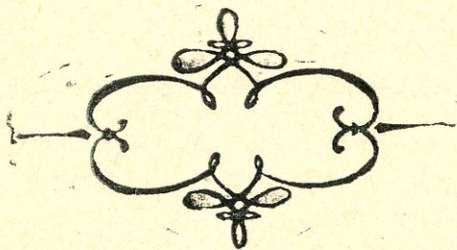
მსოფლიოს ყველა კეთილი ნების ადამიანს სურს, რომ 1983 იყოს მშვიდობის წელი, რომ კაცობრიობას არ ემოქრებოდეს თერმოატომური ომის საშინელება.

საბჭოთა ქვეყნის აღმშენებლობითი გეგმების განხორციელებისთვის საჭიროა მშვიდობა, დამაბულობის შენელების შენარჩუნება და გაღრმავება, უცვლელია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ლენინური საგარეო პოლიტიკის იზნები — მტკიცე მშვიდობის უზრუნველყოფა, ხალხთა დამოუკიდებლობისა და სოციალური პროგრესის უფლებების დაცვა.

„საბჭოთა კავშირი, — აღნიშნა ამხანაგმა ი. ვ. ანდროპოვმა, — ყოველ დონეს იზმარს, რათა ახლანდელი და მომავალი თაობებისათვის უზრუნველყოს წყნარი მშვიდობიანი მომავალი. ეს არის ჩვენი პოლიტიკური მიზანი და მას არ გადაუხვევთ“.

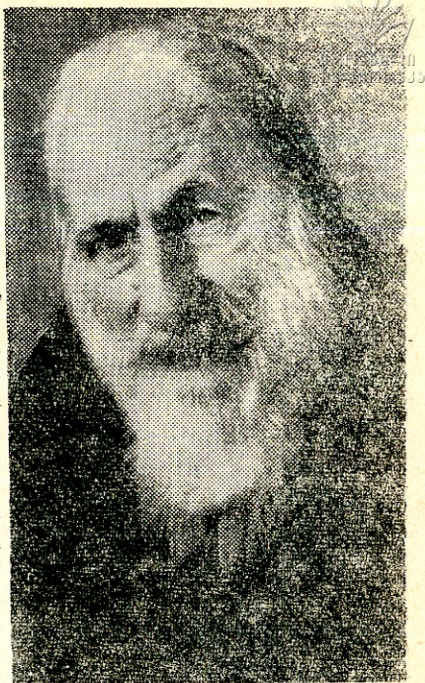
საბჭოთა ადამიანებს სჯერათ, რომ 1983 წელი იქნება შემოქმედებითი შრომის, მშვიდობისა და ბედნიერების ერთი კარგი წელიწადი.

გამარჯობა, წელი ახალი!

ნესტორ მალაზონია

90 წლისაა

დიდად პატივცემული ბატონო ნესტორ!

გულითადად გილოცავთ დაბადების 90-ე წლისათვის. ექვსი ათეული წელია თქვენ მოუღწეულად და შთაგონებით ემსახურებით სამშობლოს, განვლეთ დიდი და შინაარსიანი ცხოვრების გზა, რომელიც მთლიანად მიუძღვნით მთავარ თემას — მშობლიური კუთხის სიყვარულს, საბჭოთა ადამიანის უზადო პატრიოტიზმს, მის გმირულ და საბრძოლო შემართებას. ძალზე სასიამოვნოა აღინიშნოს, რომ შთაგონებულმა და მართლმად შემოქმედებამ მადლიერი მშრომელი ხალხის სიყვარული და პატივისცემა მოგიწვქათ. სულითა და გულით გილოცავთ, ბატონო ნესტორ, დიდებულ იუბილეს, გისურვებთ ჯანმრთელობას, მხნეობას, ბედნიერებას, ახალ შემოქმედებით გამარჯვებებს.

პატივისცემით
ედუარდ შევარდნაძე.

საკუ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატის, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის ე. შევარდნაძის ეს დეპეშა წაიკითხა თვალსაჩინო ქართველი პოეტის ნესტორ მალაზონიას დაბადების 90-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ საღამოზე საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატმა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა ვ. პაპუნძემ, რომელმაც მხურვალედ მიულოცა მცხოვან პოეტს ღირსსახსოვარი თარიღი, მისი საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის საპატიო სიგელით დაჯილდოება და ახალი შემოქმედებითი წარმატებები უსურვა.

საიუბილეო საღამოზე მოხსენებით გამოვიდა პოეტი მ. ვარშანიძე.

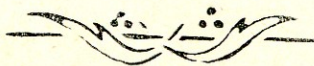
იუბილარს მიესალმნენ მწერალი ნ. აგიაშვილი, პოეტები ლ. სულაბერიძე, ნ. ჯალალონია, ჯ. ქათამაძე, შ. როყვა, პოეტის მშობლიური სოფლის მამათის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე პ. შევარდნაძე, პროფესორი ი. სიხარულიძე, ქობულეთის რაიონის დავის კოლმეურნეობის პარტიული კომიტეტის მდივანი დ. ცაცანიძე, ტანკერ „ალექსანდრე კორნეიუკის“ კაპიტნის პირველი თანაშემწე გ. შარაშიძე და სხვები.

ნესტორ მალაზონიამ გულითადი მადლრბა გადაიხადა მისი ღვაწლის დიდი დაფასებისათვის.

დასასრულ გაიმართა კონცერტი.

* * *

ჟურნალ „ქოროხის“ რედაქცია მხურვალედ ულოცავს თვალსაჩინო ქართველ პოეტსა და საზოგადო მოღვაწეს ნესტორ მალაზონიას სახელოვან იუბილეს, უსურვებს პირად ბედნიერებასა და ახალ შემოქმედებით წარმატებებს.

მოკონსტანს ნიგნიცან

მამათის სკოლის დირექტორი გაბრიელ გოგუაძე, რომელმაც მის სკოლაში ადგილი არ მომცა, სამაზრო განათლების განყოფილებაში ინსპექტორად გადაიყვანეს. იგი თურმე დაინტერესდა ჩემი მუშაობით (როგორც შემდეგ თვითონ გამოიტყდა) და სარევიზიოდ ატანის სკოლას ეწვია.

ჩემი რევიზია დამამთავრებელი კლასით დაიწყო. ინსპექტორმა საკლასო რეგულაციები მომთხოვა წინასწარ. გაეცნო რეგულაციებში ყველა ნაშუქვარს. არაფერი უთქვამს, მაგრამ შევატყვე, კმაყოფილი დარჩა.

ეს მჭევრმეტყველი და განსწავლული კაცი, შესანიშნავი პედაგოგი და მოღვაწე რევიზიის დროს მეტად სიტყვაბუნწი იყო. ვერც სადილზე მიიწვევდი. გინებდა საგზაოს, რომელიც მუდამ თან დაჰქონდა მოზრდილ პორტფელში. თუ რამე მოეწონებოდა, თავს დასხრიდა წამით. ეს იყო და ეს. და სწორედ რეგულაციების შემოწმების შემდეგ „დასარა“ თავი. მერე ორი გაკვეთილი დაჰყო ჩემს კლასში, საფუძვლიანად გამომაკითხინა გავლილი მასალა, თვითონაც შეეკითხა მოსწავლეებს. და როცა გაკვეთილის დამთავრების ზარი გაისმა, ხელი ჩამომართვა და მოკლედ მესროლა „კარგია!“ მოსწავლეებს მადლობა უთხრა და გავიდა.

— სიტყვიერების თეორია პროგრამაში არაა და კარგად დაგიკავშირებით მასწავლებელთან. როგორ მოახერხეთ? — დირექტორის თანდასწრებით მკითხა.

მეც მოვახსენე, როქ ასეთი საკითხებისათვის ძირითადად ლიტერატურულ წრეს ვიშველიებ. მეოქი.

— ლიტერატურული წრეც გყავთ?

— კი, ბატონო. სწორედ დღეს არის წრის მეცადინეობა, საღამოს... ხომ ვერ დაგვესწრებით? — ვკითხე.

— უსათუოდ... და სიამოვნებითაც! — თქვა ინსპექტორმა.

ლიტერატურული წრის მეცადინეობა დაიწყო. ილიას შემოქმედებაზე მოხსენება ჰქონდა მოსწავლე იორდანო ნსაიძეს. იგი ნაკითხი და განვითარებული ყმაწვილი იყო. საერთოდ, ბევრს მეცადინეობდა და საღად მსჯელობდა.

მოსხენებამ, კამათმა და წრის წევრთა აქტივობამ კარგი შთაბეჭდილება დაუტოვა და გაბრიელის აღტაცებაც გამოიწვია. მე მადლობა გადამიხადა, მოსწავლეებს ბეჯითობა მოუწონა. განსაკუთრებით იორდანეს, მე ხელი ჩამომართვა „კარგი მუშაობისათვის“ და წავიდა.

მეორე დღეს ინსპექტორმა შეამოწმა სხვა კლასები და სავნები, განსაკუთრებით კმაყოფილი დარჩა შუშანა ჩხაიძით (რუსული ენა და ლიტერატურა), რადგან ჩხაიძით (ბუნებისმეტყველება), ალისტრახო ჩხაიძითა და სხვებით.

საერთოდ, მთელი სკოლით კმაყოფილი წავიდა ინსპექტორი გაბრიელ გოგუაძე. ასე დაწვრილებით (და თავის ქებათაც) იმიტომ შეეჩერდი ამ რევიზიანე, რომ ამ „დაზვერვის“ შემდეგ გადაწყდა ჩემი გადაყვანა მამათის სკოლაში, რომლის პატრონი იყო გაბრიელი.

მაგრამ ეს აქტი არ შედგა.

აცანაში უკვე მოვასწარი ამ სამ-ოთხ თვეში პატარა ავტორიტეტის მოხვეჭა. ამ სკოლის მწრუნველი ოქროპირ ჩხაიძეც ჩემით კმაყოფილი გახდა და ეჭვის თვლით აღარ მიყურებდა. ამასთან, მან იუკადრისა მასწავლებლის „წართმევა“ და განათლების განყოფილებაში და მერე ერობაშიც (რომლის თავმჯდომარე აცანელი სიო ჭანტურიშვილი იყო) თვითონ წავიდა, ვისიმე დავალების გარეშე.

მე ერობაში გამომიძახეს. კარებთან დამიხვდა ოქროპირი. თავმჯდომარის კაბინეტში ერთდროულად მოესვდიო (თუმცა ადრე მისულიყო და მიცდიდა).

სიო ჭანტურიშვილს აცანადანაც და მანამდეც ვიცნობდი. პირადად გავიცანი აცანაში, სოლო როგორც მწერალ-დრამატურგს, ბევრი იცნობდა გურიაში. აცანაში დადგმული გექონდა მისი პიესა „მორევში“.

სიო იყო საშუალოზე მაღალი, შავრემანი, კარგი მეტყველი-მოუბარი თავმდაბალი, როგორც ყველა დიდი ბუნების ადამიანი... ვისაც ერთხელ მაინც მოუხმენია მისი სიცილი, არაზოლეს დაევიწყდება (ეს სიცილი დაჰყვა მის შვილს დინას).

შევედი თუ არა კაბინეტში, კალმისტარი დადო (რადაცას წერდა), წამოდგა, სამი-ოთხი გრძელი ნაბიჯით შემოგვეგება და ხელი ჩამოგვართვა.

— მაპატიეთ. ასლა სასწავლო წელი დაიწყო და მასწავლებლის მოწვევება სკოლისაგან დანაშაულია, მაგრამ არის ერთი საკითხი.

— როგორ გეკადრებათ, ბოდიში... ალბათ, საჭიროა. — დაბნეულად ვთქვი.

— ბატონო ოქროპირ, თქვენ თუ დავტოვებთ, მეონი აჯობებს, — თქვა სიომ და მე შემომხედა.

— ჩემთვის სულ ერთია... თუ საქმე ჩემს საკითხს შეეხება. — ვთქვი მე.

— სწორედ თქვენი ადგილის საკითხია და უხერხულობა არ ივრძნობ-მეთქი.

— სრულიადაც არა... მე პირდაპირი კაცი ვარ და... პირდაპირ თქმული მირჩევნია...

— მაშინ... დაბრძანდით, ოქროპირ ბატონო, დაბრძანდით. — სკამი მიუწია ფეხზე მდგარ ოქროპირს და მე მომიბრუნდა:

— თქვენ ხომ არ გითხოვიათ მამათში გადასვლა?

— არა! — ვუპასუხე მე.

— მაშ თქვენი სურვილის წინააღმდეგ? იფიქრეს, ალბათ, იქაურია, შინ იქნებაო...

— ბატონო სიო, განათლების განყოფილებას კარგი, დამაჯერებელი მოტივი წამოუყენებია. მე მამათელი კი ვარ, ოჯახთან უფრო ახლოს ვიქნები და მიხედვაც უფრო შეშქმლება. მაგრამ იქ დაწუნებული და გაწბილებული აცანამ შემიფარა და სამუშაო მომცა. იქ ავიდგი ფეხი... და სამართლიანობა მოითხოვს, იქვე დავრჩე... თუ ნებას მომცემთ, დავრჩები კიდევ.

— მაგრამ ოჯახი?..

— ბოდიში, გაწვევტილებთ, მაგრამ მოგახსენებთ: ვისაც გულით უნდა მასწავ-

ლებლობა, იმას ბევრი მოუშაობა არც შეუძლია ოჯახში... მაგი ლაპარაკად არ ღირს. — ვუთხარი მე.

— ეს უკანასკნელი თქვენი აზრი ძალიან მომეწონა. სწორია... დარჩებიან და რჩით! ასე გადაეცით პლატონ კვირკველიას განათლების განყოფილებაში...

სულ ათი დღე დაერჩი მაშათში და ისევ აცანის სკოლას დაუბრუნდი, ახლა უკვე განათლების განყოფილების გამგის პლატონ კვირკველიას მოწერილობით.

სექტემბრიდან მაინც მაშათის სკოლაში გადავედი და 1925 წლის სექტემბრამდე იქ ვიმუშავე.

მე მაშათის სკოლაში დაესაფუძვლდი. ღირეჭტორი იყო ამბროსი შევარდნაძე. თან გაკვეთილებიც ჰქონდა რუსულ ენასა და ლიტერატურაში. იგი ძალიან პატივს მცემდა და მეც მომწონდა ეს საქმიანი და მტოდნე კაცი, საყვარელი და უმწიკვლო ადამიანი. ერთი-მეორეს ვენდობოდით, სკოლის დაწინაურებით ვიყავით დაინტერესებული და წინასწარ მოუთათბირებლად არაფერს გადაწყვეტდით.

მასხოვს, თაფლის ხანთლისაგან საქართველოს რელიგიური რუკა გაგაკეთეთ მოსწავლეების დახმარებით და განათლების განყოფილებამ წაიღო წლის ბოლოს გამოსაფენად, ამბროსისთან შეთანხმებით. ლიტერატურის გაკვეთილებს ასლომდებარე ტყეში — ბუნებაში ვატარებდით.

საინტერესო იყო „თავისუფალი გაკვეთილი“ (რომელიც პირველად აცანაში ჩავატარე). ვაწყობდი მინეულ ადგილას, მასობელ ტყეში. მხოლოდ რვეულს და ფანქარს წავიდებდით და მოწაფეები, რაც უნდოდათ, იმას დაწერდნენ. ბუნების აღწერას, ლექსს და მოთხრობას, მოგონებას, ჩანახატს... ერთი სიტყვით, ეს ერთი გაკვეთილი მათ განკარგულებაში იყო. შემდეგ გაკვეთილზე კლასში წავიკითხავდით და გავარჩევდით.

ეს ძალიან დიდ ინტერესს იწვევდა. კარგად მასხოვს მოწაფეებიდან ვერა ფრანკულაშვილი, რომელთანაც მიმოწერა არ შემინევევტია მის გარდაცვალებამდე. ბიკი თბილისიდან მწერდა და იგონებდა მაშათის სკოლას.

* * *

მაგრამ ამ მენშევიკურ „სამოთხეში“ გამოცხადდა ჩემი უკანასკნელი ომი, ბოლშევიკების არმია შემოვიდა საქართველოში ადგილობრივი ბოლშევიკების თხოვნით. მე კვლავ ჯარში გამიწვიეს. ჩვენი ნაწილი ბათუმში ჩამოყვლიბდა და ერთ დღეს გემ „მერიამში“ ჩავვრიცხეს.

რა დამაფიყვბს იმ გაშამაწიას! ჯერ გემში ნამყოფი არ ვიყავი და ასე გამოუცდელი იყო ჩვენი ჯარის დიდი უმრავლესობა.

— აბა, ჩასხედით! ბიჭო, ტრიუმში ჩაი... სა ხარ? — შენც ჩაი... სა ხარ? ჩაი! იყო ასეთი დამახილ-გადამახილები.

მოსამსახურე პერსონალი თითქმის ყველა რუსი იყო, და ერთმა დაცი-ნვით თქვა:

— ვოტ გოიაკი! არც ერთს თოფი და იარაღი არ წამოცდება, ყველა შექარხა და ჩაის გაიმახისო.

გამოთენიეს გაჩერდა გემი და ენახეთ ჯარის უფროსი გენერალი ართმელაძე (არ ვიცი, ჩვენ მოგვევა თუ იქ დავესვდა). ერთ საათში დაბა გალს მივადწიეთ და სკოლაში დავბანაკდით.

იყო ვითომ ზამხედრო მეცადინეობა, ათასი ჭორი და მითქმა-მოთქმა. ვაზეთი არ იყო და არც რამე ოფიციალური საინფორმაციო საშუალება. ქვეყანას მოწვევტილი ვიყავით.

ვიღაცამ რუსულ სალდათურ სასიმღერო მოტივზე შექმნა ქართული ტექსტი და მომაბეზრებლად ყაყანებდა:

წინ გვარდია მიდიოდა,
უკან ისენი,
ერთი, ორი, სამი, ოთხი
მოხალისენი.

წინ ვალიკო მიდიოდა,
უკან ისენი,
ერთი, ორი, სამი, ოთხი
მოხალისენი...

წინ ჯუღელი მიგვიძლოდა...

(და ასე შემდეგ, გაუთავებლად)

ორი-სამი დღის შემდეგ ხმა დაიჩნდა, საქართველოში ბრძოლები. ერთმა დელაკაცმა ჩვენს სადგომთან, სკოლის წინ, ჩამოიარა, შეჩერდა და ჩვენდა გასავონად თქვა:

— ვაჟა თქვანი შენი... სოურთ ასე? სამტრედია ეუჭოფუნა...

— მუჭო? — გამოვიყენე ჩემი მეგრული.

— მუჭო დო თეშ ეოფეს და გეთუ...

ჩემთან იყვნენ ძიმითლები — გიორგი მგელაძე, იოსებ და ვალიკო ცინცაძე-ები, ვანო ზელაძე.

მიხვდნენ, რომ მე მეგრულად თქმული გავიგე და წარბშეკრული კითხვით შემომხედეს.

— სამტრედია აუღიათო, ბიჭებო, და რიონის სიდი აუფეთქებიათო. — ფრთხილად, სმადაბლა ვთქვი.

— ვის, კაცო?!

— აბა, მე რა ვიცო, ვის... მაგრამ, ცხადია, მაშველი ვერავინ მოვა, მატარებელი არ ღადის... რიონს ზომ ვერ გადაახტება-მეთქი.

ამ „სამტრედია ეუჭოფუნამ“ მოიარა მთელი ბანაკი, ყველგან შიში და გაურკვევლობა შეიტანა.

ცოტა ხანში „გარნიზონს“ მოუყარეს თავი. მაღალ-მაღალმა ოფიცერმა დაგვაწყო ორ მწკრივად. ილაპარაკა რაღაც გაურკვევლად, რაღაც არეულად ახსენებდა ჟორდანიას, მაზნიაშვილს, ჯუღელს და გენერალ ართმელაძეს უფრო ხშირად და ხაზგასმით იმეორებდა.

ჩემს გვერდით იდგა ჯუმათელი ალისტრახო ჭყონია, რომელიც ჩუმ-ჩუმად აგინებდა უწმაწური სიტყვებით, ეტყობოდა. — არც იმას ესმოდა რაიმე, მოლაპარაკე ოფიცრისა. (თურმე ბოლშევიკი იყო).

— აბა, ვის გაქვთ სიტყვა? — თვალი დაგვადგა ოფიცერმა მე და ალისტრახოს, რომელმაც გვერდი გამკრა, შენ თქვიო. მე კი ვღუმი.

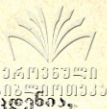
— შენ რას იტყვი? — ბოლოს მიბრძანა მე. ალბათ გვატყობდა, რომ კარგად არ ვუსმენდით... ალისტრახომ კიდევ გამკრა გვერდი. — თქვიო.

— რა უნდა ვთქვა? — ვუთხარი მე და თვალი გავუსწორე მეთაურს.

— როგორ მოვიქცეთ? განვაგრძოთ ბრძოლა? — კითხვა განმიმართა.

— მე, ბატონო, მიყვარს ისტორია, ბევრი წამიკითხავს და მისწავლია ვანო-ქმული მაკელნელის, ნაპოლეონის, ბაგრატიონის და სხვების შესახებ... მაგრამ ასეთი მაგალითი არსად არ მინახავს... ბატონო, მობილიზაციით შეგვყარეთ და ახლა მე შეკითხვით, ბრძოლის ველზე? გვიანია, ჩემო ბატონო, ახლა ჟორდანი-აღ ვერაფერს გიპასუხებთ... ჩემ არ გინდათ, ამ „დემოკრატიზმით“ დაფაროთ დანაშაული?

— კიკაჩიშვილი! — მოულოდნელი და მოიღი ხმით დაიძახა ოფიცერმა.

და ვაჟაცური აღნაგობის ოფიცერი დავსო მეთაურის წინ.

მეთაურმა ხელით უჩვენა — გაიყვანე! და დაუმატა — „ორივე“.

გარინდებული მწყობრი შეიმშუშნა, მაგრამ ერთი სიტყვაც არავის დატყდა, თუმცა ვანო ხელაძეს ვერც ასეთ მდგომარეობაში ვერ გააჩერებდით... ახლა კი მხოლოდ თვალი გაგვაყოლა.

კიკაჩიშვილმა, ჭყონიამ და მე წინ ჩავუარეთ ენაჩავარდნილ მწყობრს და სკოლის გვერდით გავედით. ნელა, უსიტყვოდ გავიარეთ ოციოდე ნაბიჯი, გავიარეთ ჩქოლნარ — ახალგაზრდა ტყეში, კიკაჩიშვილი უფრო ახლო მოვიდა, გვერდი-გვერდ მდგარ ორივე პატიმარს შუაში ჩაგვიდგა და სწრაფად გვიოხრა:

— ნუ გეშინიათ, ბიჭებო! ღელესთან მივალთ. ორჯერ გაეისროლი. თქვენ, ყოველ შემთხვევაში, წაიქეცით (იქნებ გვითვალთვალებენ). მერე თავს უშველეთ! სანამ გონს მოვიდოლი, ორჯერ გაისროლა, ბუშლატები დაყვარეთ.

ფიქრის დრო არ იყო... ალისტრასო წინ მივბოლა, მე უკან მივყვებოდი.

ჩქოლნარი მოხრით გავიარეთ, მარჯვნივ მოვეუხვიეთ, შარაგზა გადავკვეთეთ და წინაშე უფრო ხშირ ტყეში შევედით.

სამხელის სროლა მოისმა გალის მხრიდან და დიდ ხესთან შარაგზის პირას ჩავცუცქდით.

მალე თავს წაგვადგა სამი ცხენოსანი.

— ცოიჩ! — შეიძახა ერთმა. ჩვენ ისედაც გაჩერებული ვიყავით. ჩამოქცევით-დნენ, კარგად დაგვათვალევრეს. ახალი, ძვირფასი მატერიის „ტუჟურკა“ მეცვა და ერთმა, ალბათ, უფროსმა, მე დამადგა თვალი. მერე ალისტრასო ერთს ჩააბარეს და ორი მე მომიასლოვდა, — იარაღი ჩავაბარეთ!

— არა გააქვს — ვუთხარი მე... — სასერიოდ წამოვედით... უიარაღოდ...:

— გაიხადე „ტუჟურკა“! — მიბრძანა ერთმა.

წინააღმდეგობას არ ვცდილვარ.

— ამ წუთში! — და გასდა დავიწყე. თვითონ მივიდა ერთ დაბუჩქულ ხესთან, მორგძო ტოტი მოტეხა და ნაყარისაგან გაწმინდა. ამასობაში მეც „ტუჟურკა“ გავიხადე და ჯოხიანმა მეორეს ანიშნა. წილი იყარეს და ჩემი „ტუჟურკა“ ჯოხის მომტანს ხვდა. გამომართვა და მოირგო.

მე გამეცინა, ბედნიერად ატარე-მეთქი. და მანაც მაღლობა მითხრა. ამასობაში ალისტრასო გაჰპარვოდა მცველს.

მარტო მე წამიყვანეს. ხუთამდე წუთი დაგვჭირდა ბანაკამდე. იქ ტყვეების ჯგუფი იდგა. მათ შორის იყვნენ ჩვენი ასეულის ცინცაძეები. სხვებს გაქცევა მოეწონათ.

მეც მათთან მიმიყვანეს და გამაფრთხილეს — გაქცევაზე არ იფიქრო.

მალე დაგვაწყვეს და სოჭის მიმართულებით წაგვიყვანეს. გზაში გვხვდებოდნენ მომღერალი აფხაზთა ცხენოსანი რაზმები. დღე და ღამე ვიარეთ. გზაში ხშირად მიიპარებოდნენ ჩვენი ბიჭები. ვაჭვობდით, მაგრამ ჩვენი სია არ იყო და ჯგუფს ავსებდნენ შემსვედრი ადგილობრივი მოქალაქეებით.

დაადგა საშველი, მივედით სოჭში.

დაგვაბანაკეს, სიები შედგა, მორიგეობა დაწესდა, შეუუდევით სადგომის დალაგებას.

ჩვენს ტყვეობასაც მალე მოეღო ბოლო. ორ დღეში გამოვეცხადეს, ომი დამთავრდა და თავისუფალი ხართო. სიხარულით ფეხზე ვერ ვდგებოდით, გაჩაღდა სიმღერა. ცეკვა, მოლხენა, მაგრამ ფული არავის აღმოგვაჩნდა, რომ მართლა მოგველხინა.

მეორე დღეს ადრე დილით ჯგუფ-ჯგუფად დაგვადევით შინისაკენ გზას. კი არ

მიუღიოდით, მიუფრინავდით და მეორე დღეს საღამოს ლანჩხუთში ვიყავით.
ვანო სელაძე კინალამ გაგიჟდა, დახვრეტილი მეგონეო...

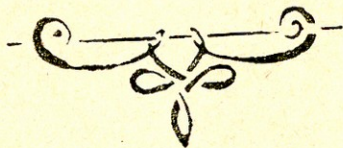
გაბრიელ
გაბრიელ

* * *

ჩემი და ალისტრასო ჭყონიას გადარჩენის გარემოება ახლაც გაურკვეველია. ჩვენ კვლავ შევხვდით ერთმანეთს ბათუმში: იგი წყალს ჰყიდდა კიოსკში — სტალინის გამზირისა და მარქსის ქუჩის გადაკვეთაში. მე კი განათლების ფრონტზე ვმუშაობდი. დიდხანს ვკოცნეთ ერთმანეთი, მერე ვალის ამბები მოვიგონეთ და გადაწყვიტეთ, რომ ის განასორციელებდა ძებნას: გვარი (კიკაჩიშვილი) იშვრულია. რომ დაგვემალოს, ისეთი არაფერი ჩაუდენია. პირიქით, სიცოცხლე შეგვინარჩუნა და მადლობას გადაუხდით. ჩვენ მხოლოდ სურვილს დაეკმაყოფილებთ — გავიგებდით, რა მოხდა, რისთვის, რატომ?

ორ თვეზე მეტი ხანი გავიდა. ალისტრასოს სამსახურში მივაკითხე — ვერაფერი გავიგეო. კიდევ ახლაც ვიფიქრეო, მაგრამ ახლაც არაფერი გამოვიდა. დავასკვენი: ალბათ, ამით ჯარში დისციპლინის განმტკიცებას ცდილობდნენ. ანდა დარწმუნდნენ, რომ მაინც ველარაფერი გვიშველისო და ახალი დანაშაული არ დაიშატეს.

თქვენ რას იტყვით?

გზა

ჯერ თოთო ბავშვი
 ოთხზე მბობღავი,
 ვახრაშუნებდი შენს ხრეშს ხელებში,
 გზავ, მთიდან ფიქრად
 ზღვისკენ წასულო,
 ძლივს გატეულო კლდეში, ხევებში.
 გზავ, გამოვლილო,
 გზავ, გასავლელო,
 ხან დარიანო,
 ხან ავდრიანო,
 ხან იბლიანო,
 ხანაც უიღბლო თითო ნაბიჯო, —
 ბედისტრიადო!
 კილონეტრია,
 ვერსი თუ მილი,
 მუხლებით ჩემით გამოთვლილია,
 შენს აღმართ-დაღმართს
 ვივლი და ვივლი,
 შენი მტვერიც კი ზიყვარს,
 ტკბილია.
 დაუვიწყარო,
 დასაღიწყებო,
 შეხვედრებო და განშორებებო,
 მოდით, მოგროვდით,
 სადაც ვიწყებით,
 ერთიმეორეს იქ მოვეფეროთ.
 ხან დარიანო,
 ხან ავდრიანო,
 გზავ, ერის ბედო,
 გზავ — დარიადო,
 გადაწყდა, ხალხის გზა რომ არ გაწყდეს,
 გეორგიევსკით უნდა უაროთ.
 დასაღიწყებო,
 დაუვიწყარო,

გზავ, ხან ხიხანო,
ხან წიწამურო,
გზავ, ხან განჯაში
ტატოს ჩტანჯავო,
ხან მუჰაჯირთა სამოგზაუროვ!
ხან შემხვედრელო მონატრებულთა,
ხან სიყვარულთა გამშორებელო,
გზავ, მარადიდთან გულგაგლეჯილო,
გზავ, მოწყვეტილ ძმის
გრძელო ხაბერო.
დავცხრით, ჰგონიათ?
დავწყდით, ჰგონიათ?
გზა წამებისაც ჩვენთვის ღონეა!
განა გაგვთიშონ ჩვენ — იოლია?!
მაგენს გონიო გაუგონიათ?!
გზავ, გამოვლილო,
გზავ, გასავლელო,
გთხოვ,
მუდამ მე შენს ჩგზავრად მამყოფე.
მასუნთქე შენი მწუთხე ჰაერი
და აღზარტები ვერ დამამხოვენ.

არღაგიფუშების მაღლი

ომის ღროს შინაც ომში ვიყავით,
გულს გული აკლდა,
ნათელს — ნათელი,
და იყო დიდი ბედნიერება
ერთი პატარა ჭადის ნატეხი.
ზეგანში, ტყეში,
მაღულად ნაკაფ
ხელისოდენა ნაღვარ ფართობში,
ვით მომავალ დიდ ბედნიერებას.
დამტკნარ-დაჩუტულს ვრგავდით
კარტოფილს.
ომის ღროს,
ჩახსოვს,

ფეხშიშველ ბავშვებს
ბედნიერება გვეგონა ნაღდი,
საბურავებზე ნახლექ რეზინის
გამოკერილი თუ გვეცვა წადი.
დიდს თუ პატარას პირზე გვეხვია
ჯავრი უთქმელი თუ გამხელილი,
და სანატრელი შორი მშვიდობა
ნელა ცხვებოდა

ობლის კვერევით.

ამ კვერის თითო თბილი ნაფუნჩხი
სისხლად დაგვიჯდა,

როგორც მარაბდა...

მშვიდობის ფასი

და პურის ფასი

დღეს — ბედნიერებს, გვიჩანს არაფრად.

გაჩივია და ვერც გამიგია

რად შფოთავს ახლა ეს სინამდვილე...

მოვლა სჭირია,

მოვლა სჭირია

ამ დღეს, ამ ყვავილს,

ამ ფიქრს და იმედს!

● ●

საზღლოვიარო შავი საღამო,
ვაზის ლერწებქვეშ სევდა სუფრებად,
შენი თვალების ზღვა უსაბამო
ჩემს დაღონებულ გულს ეუფლება.
ხალხის ხმაურში ელავს თეფშები,
ჭადზე ატყვია შენი თითები...
და, როგორც სახნავ მიწას მთესველი,
მეც, საყვარელო, შენ, შენ მჭირდები.

ჩემო გამჩენელო ღმერთო,
შენი სახელის ჭირიმე,
გმაღლობთ,— ამ ტყვილ დუნიაზე
ერთი მეც ვარ თუა ვინმე.
მოსათმენი ღოვითმინე,
შესაწირი შემოგწირე,
რომ იტყვიან, —

ანაგებად
არ მწყინს, ხან თუ გამიჭირვე.
ვიცი, კარგს ვიქმ,
კარგს წომაგებ,
კარგი მიგაქვს წინდაწინვე,
ნუ ჩამიქრობ თვალში სხივებს
იმაღ, რომ იქ გამიბრწყინებ.
დამიტოვე ეს სოფელი,
მარად ანა სოფლის მხილველს.
დამხობილი ვკოცნი მიწას, —
ჩემს ღმერთს ჩაღალს,
თავდაპირველს.

ჯონი ბარამიძე

თეთრი ბათუმი

როცა შორიდან გამოჩნდება ზღაპრულ გედივით,
რაგინდ რომ დარდით, წწარე ფიქრით იყო გართული,
გულს სიხარულის ცეცხლად უმაღ მოგეკიდება
მწვანე ლაქვარდში ჩამირული თეთრი ბათუმი.
სად არ ვიყავ და რა არ ვნახე, მაგრამ ცისმარე,
ჩემო ბათუმო, გახსენებდი ტალღების ხმაში,
და თუ გამრიყავ, არ მიწილებ, არ შემეყვარებ,
მე შენს ნაპირთან თავს დავიხრჩობ მღელვარე ზღვაში.

პ რ ო ლ ო გ ი

ჩემო ძვირფასო ადამიანებო, ხომ აქა ხართ ყველანი?

— აქა ვართ, ჭემალ, მგონი, ყველანი აქა ვართ, — თქვა ქაზიმ მეჩონგურემ.

— ჩემი საყვარელი დეიდა ხატიჯე სად არის? აქ ვერ ვხედავ მას. — ვთქვი მე და თვალში მოვაგლე ჩემს საყვარელ ადამიანებს.

— შენი დეიდა ხატიჯეც მალე მოვა, აგერ, მეზობელთან შეიბრინა. — თქვა გულომ.

ამ დროს კიდეც შემოაღო კარი დეიდა ხატიჯემ, ყველანი ფეხზე ავდექით.

— მობრძანდით, მობრძანდით ხატიჯე-ხანუმ, — უთხრა ქაზიმ მეჩონგურემ და სკამი მიართვა.

— შენი ჭირიმე, დეიდა ხატიჯე, შენი! ვერ გხედავდი და თვალში მაკლდი. აბა, უშენოდ როგორ დავიწყებდი კითხვას, — ვუთხარი მე. მივებახლე და ხელზე ვაკოცე. დედასავით აღერხით თავზე ხელი გადამისვა და შინაყვედურა:

— უკვე ერთი კვირა იქნება, ველარ გხედავ, შენ ამდენ უფლებას ვერ მოგცემ ჭემალ. მომენატრე და რა ვქნა, საყვედურიც არ გითხრა? — თქვა დეიდა ხატიჯემ და თან გაიღიმა. ო, რა სათნო იყო მისი ღიმილი!

— მე, დეიდა ხატიჯე, მეგობრებმა შემაკავეს ქალაქში, თორემ რა გაზაჩერებდა. იქვენსკენ მომიწევდა გული. წიგნის კითხვაც ხომ უნდა დავასრულოთ.

— მაშ, განაგრძე კითხვა, — მითხრა ქაზიმ მეჩონგურემ.

— ჩემო მოყვანებო, ეს წიგნი „ჩემი დედუღეთის“ მეორე ნაწილია და მას შევარქვე „ოხვრა სულისა“... დროებით უნდა გადავდო ჩემი საყვარელი ადამიანების ამბების თხრობა. მათზე ვიამბობთ მესამე წიგნში. ეს წიგნი კი ჩვენს იმ თანამემამულეებსზე დავწერე, რომლებიც იქ, — ხელი გავიშვირე, — იმ მთების გადაღმა ცხოვრობენ. ისინი ჩვენც გვახსოვს და ჩვენაც ვახსოვართ, ჩვენც გვიყვარს და მათაც ვუყვარვართ. ისინი ჩვენი დები და ძმები არიან. ვართ ურთიერთის ნახვას დანატრებულნი... და მაღლობა ღმერთს, რომ შეგვიძლია მოვიწახულოთ ჩვენი თანამემამულენი და პირიქით, ისინიც გვინახულებენ. შენ მისწერ წერილს, ისიც მოგწერს პასუხს, და ასე ვგებულობთ ერთმანეთის ამბავს, ამაზე უფრო კარგი რა იქნება! ასე მოვიოხებთ იმ დიდ ტკივილებს, დიდი ხნის უნახველობით რომ გავვჩენია.

მე არაერთ ჩვენს თანამემამულეს შევხვდი, იქ რომ მოინახულა ნათესავები. იქაურ

ჩვენებურსაც შევხვდი აქ. მისაუბრია ამ ადამიანებთან, ჩამიწერია მათი ნაამბობი. ბოლოს საკმაოდ ბევრი მასალა დამიგროვდა. ყველაფერი ეს გადავადრულე ჩემს გონებაში და ასე შევქმენი ეს წიგნი. თუკი ნებას მომცემთ, ამ წიგნს წაგიკითხავთ, რომელსაც როგორც ვთქვი, დავარქვი „ოხვრა სულისა“, იგი „ჩემი დედუღეთის“ გაგრძელებაა, მეორე წიგნია. თუკი იქაური ჩვენებურების ამბები არ გაინტერესებთ, მაშინ მესამე წიგნს წაგიკითხავთ, ისიც მზად მაქვს, აგერ მიღევს პორტფელში.

— ძალიან გვაინტერესებს იქაური ჩვენებურების ამბები და ნულარ გვალოდინებ, წავგიკითხე ჭეშმალ, — მითხრა ქაჯიმ მეჩონგურემ.

მე გადავშალე ჩემი ხელნაწერი და ვიწყებ კითხვას.

— ჰო, მე კი არ ვიამბობთ ამ წიგნში ჩართულ ამბებს, არამედ სხვა. თუ ვინ არის ეს, კაცი, თვითონ გაგვიმხელს თავის სახელს და გვარს.

მაშუ სმენა იუოს და გაგონება...

თ ბ ვ ი პ ი რ მ ე ლ ი

ს უ ლ ი ს უ ლ ს მ ე მ ბ ს

ვინა ვარ? — ერთი უბრალო კაცი ვარ. ალაღი შრომით ვშოულობ ლუკმა-პურს... დიახ, ალაღი შრომით... და ასე გემრიელად ვაპურებ ჩემს ცოლ-შვილს. რა მქვია და ვინა ვარ? — მე ჯიმშერ მარანიძე ვარ. ხომ გითხარი, ერთი უბრალო კაცი ვარ-მეთქი. საღაური ვარ? — რას შემომიჩნდი, შე კაი კაცო, რას!

ჩემი სოფელი? იმ მთებს შორის მდებარეობს. აქედან არ ჩანს, თორემ დაგანახებდი. ჩემს სოფელს დიდი მდინარე ჩამოუღის, ხომ იცი, კაცი ზღვასთან და მდინარესთან ისწავლი ცურვასაც და ნაოსნობასაც, ჰოდა, ჩემს სოფლელებს უყვარდათ ნაოსნობა. მათ შორის იყვნენ განთქმული ოსტატებიც, აკეთებდნენ ნაგებს და კარგ ფასადაც ჰყიდდნენ, რას იზამ, ცოლ-შვილი ხომ უნდა დააპურო, სტუმარს ხომ უნდა დახვდე, რძალი ხომ უნდა მოიყვანო, ქალიშვილი ხომ უნდა გაათხოვო. ჰოდა, ყველაფერ ამას კი ფული უნდა, ძიავ. ზოგი ნავს აკეთებდა და ჰყიდდა, ზოგი სახლს უშენებდა სხვას, ზოგი მჭედელი იყო, ვინ კიდევ ქურას აგუზგუზებდა და ამზადებდა თოხს, წაღლს, ნამგალს. წუთისოფელი გაიძულეს, როგორმე გამოიხანო ცხოვრების საშუალება. აბა, ხომ არ იქურდებ, ხომ არ გაძარცვავ ხალხს. კაცმა პატიოსანი შრომით უნდა იცხოვრო. ჰოდა, ჩემი თანასოფლელები პატიოსნად შრომობდნენ და ცხოვრობდნენ... ასე იყო ძველად... ახლა? ახლა შენც კი იცი, როგორ ცხოვრობენ სოფელში. მოდი, გვესტუმრე; ჩვენებურ კარგ ღვინოსაც დაგაღვინებთ, მოხუცებსაც მოგიხვამ გვერდით და ნახე, რას არ ვიამბობენ, ერთი თუ გუდას მოუხსნეს თავი, გათავდა, მერე ისე შემოგათენდება, ვერც კი გაიგებ...

რა ჰქვია ჩემს სოფელს? — მარანდიდი. არის კიდევ ზედა მარანდიდი. ისინი ტყუპის ცალეები არიან. გულის შუაზე გაყოფ? ასეც ვერ გაყოფ მათ, მაგრამ ახლა ზედა მარანდიდს შორიდან ვუცქერით. შუა ჰქუხს და ჰქუხს ჩემი დიდი მდინარე. ძველად, თურმე, ზედა მარანდიდელებს პატარძალი ქვედა მარანდიდიდან მიჰყავდათ. ერთი იყო ჩვენი ღობინი და ქორწილები, ერთი იყო ჭირვარამიც და ტირილიც, როცა ვინმე მიიცვლებოდა... დღუდა ამ ორ სოფელს შორის სისხლით ნათესაობა. ბაბუაჩემმა ყედემა ხომ გაღმა სოფლიდან — კატაფხია-მურკვეთიდან მოიყვანა ცოლი. ბაბუაჩემი კარგი ახალგაზრდა ყოფილა, ზედა მარანდიდელი გოგო-ზექიე შეჰყვარებია თურმე. გოგოსაც შეჰყვარებია ბიჭი... და სიყვარულის ჩაქოლვა ვინა თქვა?! ჰოდა, შეუღლდნენ კიდევც. ის იყო ჩემი უსაყვარლესი ბებია.

მაშინ ავტომანქანები არ ჰყავდათ და არც ხიდი იყო საიმედო. აბა, როგორ მიმო-

დიოდა ხალხი აქეთ-იქით? შუა ხომ უზვწყლიანი მდინარე ჰქუხს და გუგუნებს? აბა, ბიჭი ხარ და ვაცურე ეს გიჟი მდინარე. იგი აქ ჩქარობს, თავპირს იმტვრევს, კლდეებს შმაგად ეტყუაშუნება, ავდარში კი უფრო გაგიჟებულია, დიდ ლოდებს მოაგორებს, ხეებს მიათრევს ზღვისაკენ. დაილოცოს ნავი და მისი გამომგონებელი. დაილოცოს ბორანი, ჭოროხზე ნავებით და ბორანით გადი-გამოდიოდნენ. თვითონ ბაბუაჩემი და მისი მამა ნავის საუკეთესო ოსტატები იყვნენ, იმ დროს ხომ ბორჩხიდან, ართვინიდან, მარანდიდიდან ნავებით ჩაჰქონდათ სხვადასხვა ნაწარმი, ხილეულობა და სხვა. ბათუმიდანაც დატვირთული ნავები სერავდნენ ჭოროხს აღმა-დაღმა, ძნელი კია აღმასვლა, მაგრამ ცხოვრება მბრძანებელია, კაცი კი მოჩილი მისი. ნავის პატრონი ჭოროხის სათავესაკენ თოკებით ათრევდნენ ნავს, ჭოროხს გასდევდა საცაღფეხო ბილიკი და მენავები ამ ბილიკით მიიწევდნენ აღმა და აღმა.

ქვედა მარანდილში ნავების ოსტატებს მოსვენება არ ჰქონდათ: ნავის მუშტარს რა გამოლევდა! თლიდნენ და თლიდნენ ოსტატები მორებს, რანდავდნენ, აშანდაკებდნენ... და სამ დღეში უკვე შვად იყო ნავი. ნავი კარგადაც ფასობდა და ოსტატები ხელს გვაჩიანად ითბობდნენ. არც ნავის მუშტარები იყვნენ ხელმოცარულნი — ზევით და ქვევით ეზიდებოდნენ ტვირთს და გასამრჩელოსაც სარფიანს იღებდნენ. დულდა ვაჭრობა ართვინში, ბორჩხაში, ბათუმში...

ბაბუაჩემის შვილებს შორის მამაჩემი მუშა ყველაზე პატარაა. ძმებს ისე უყვართ ერთმანეთი, რომ დაოჯახებულნიც კი ერთ სახლში ცხოვრობდნენ. ბიძაჩემებს თურმე ჭეჭყანა დაუვლიათ! უმოგზაურიათ ოსმალეთის სოფლებსა და ქალაქებში, ხელის გულივით იცოდნენ იქაურობა, რა ამბებს არ მოჰყვებოდნენ! ნეტავ, რამ ასტეხათ, რამ აიძულათ სამოგზაუროდ? ალბათ, ცხოვრებამ... მე რომ დავიბადე და წუთისოფელს თვალი მოვავლე, უფროსი ბიძა ჩვენთან აღარ ცხოვრობდა, ცალკე დასახლებულიყო, რა თქმა უნდა, იქვე, მარანდილში. ახლა აღარც ერთია. ცოცხალი და აღარც მეორე. ჩემს ერთ-ერთ ბიცოლას ქებით იხსენებდნენ. მას მთელ მარანდილში კარგი სახელი ჰქონდა გავარდნილი, იმ დალოცვილს კაი მასპინძლობაც უყვარდა და კაი სიტყვაც. ყველაფერი მხარს ავიბამდა, დაღონებულს გაამაზიარებდა, მას არ მოვსწრებივარ, მაგრამ კარგად რომ იხსენებენ, მიხარია.

ყველაფრის ხელმძღვანელი, ყველაფრის თავკაცი ჩვენს გვარში ბაბუა ყედემი გახლდათ თურმე, როცა იგი მიიცვალა, მერე ბებიაჩემი ზეჟიე ჩაუდგა სათავეში შვილებსა და რძლებს. ჭკვიანი ქალი იყო და ვინ არ დაუჯერებდა, ჩემმა სუყვარელმა ბებია იმდენი იცოცხლა — ბაბუაჩემის სიკვდილის შემდეგ კიდევ ოცდაათი წელიწადი უყურა ამ ქვეყანას. იქნებ მეტსაც იცოცხლებდა, ბოლოს ერთი დიდი ჭავრი რომ არ დამატებოდა მის გულს. როცა ორ მარანდილს შორის მიმოსვლა მოიკეთა, ბებიაჩემს ნატვრად დარჩა მისი მშობლიური სოფლები მურკვეთი და კატაფხია. დიახ, იქ დარჩა მისი უახლოესი ნათესავები, იქ დარჩა მისი პირმშო ქალიშვილი ბდიშებით. ამის გამო რამდენს ჭავრობდა საბრალო ჩემი ბებია! ანდა მე რა დამავიწყებს ჩემს თვალსაწიერს მოწყვეტილს ზამიდაჩემს და მამიდაშვილებს? რა დამავიწყებს იმ დღეებს, როცა ერთად ვიყავით და ხშირად ერთმანეთს ვნახულობდით, პატარა რომ ვიყავი და ვიტირებდი, ბებიაჩემი მეტყუოდა: — არ იტირო, შვილო, და მურკვეთსა და კატაფხიას წაგიყვან ცოცხობას აბანოზე, მერედა, იცით რა აბანოა?! ვერ მოშორდები, სულ გინდა იბანო ამ წყლით, თანაც იმედი გაქვს, რომ შენს ტკივილებს გააქრობს. — ასე იცოდა თქმა ცხოვრებულმა ბებიაჩემმა, თუმცა აბანოების მეტი რაა ჩვენში, მაგრამ ცოცხობას აბანო სხვაა, გამორჩეულია. უოველ შემთხვევაში, ასე ფიქრობდა ბებიაჩემი, ალბათ ასე იმიტომ მოსწონდა ცოცხობას აბანო, რომ მის ახლოს დაბადებულა... და პატარა გოგონას ამ აბანოს მიდამოებში უვლია, აქ უკრეფია ყვავილები, აქ უსვამს ცივი წყარო, როცა სიცხე სწავდა ყველაფერს. აქ წამოუკრავს ფეხი ქვაზე და აქ წაქცეულა, წაქცეულა და რაღაც სტენია, მა-

გრამ ხმაც არ ამოუღია, უფროსები არ გამიწყრენო... მშობლიურად აღვიღნო, რა საყვარელი ხართ!

ცოცხობას აბანო, თურმე, მათი საკუთარი ადგილ-მამულიდან ამოწუნებულს. იქვე კლდეებს შორის მოშუშუნებს მეორე აბანოც, ყველაფერს რგებსო, თვალის ტკივილსაცო, იტყოდა ხოლმე ბებიაჩემი... და ასე დამამახსოვრდა მეც.

ყველაზე უფრო ენაწყლიანი იყო ბიძაჩემი. სად არ უვლია იმ ოჯახაშენებულის!.. რა ენა ჰქონდა! პირდაპირ ოქრობირი იყო. გამოცდილი ვეჭილი ვერ აჯობებდა. სადაც კი ყოფილა და უვლია, იმ ქალაქს, იმ სოფელს ხელის გულზე დაგიხატავდა, შეგაყვარებდა, ზღაპრულ ფრთებს გამოგასხამდა და სადღაც გაგაფრენდა. ძილის წინ ვთხოვდი ბიძაჩემს, — რა იქნება. გვიამბე შენი მოგზაურობიდან რაიმე! უარს გვეტყოდა და არ მოვეშვებოდით... და ისიც გუდას თავს მოუხსნიდა და ბოლო აღარ უჩანდა ნაირნაირ ამბებს. ჩვენ, ბავშვებს, გვსიამოვნებდა ეს და ძალით ვჭყეტდით თვლებს, რომ საბაბი არ ენახა, აწ გეყოფათ, გეძინებათ და დაიძინეთო, არ ეთქვა ჩვენთვის... და მე რა ვიცოდი, რომ, როცა გავიწოდებოდი, წილად მხედებოდა იმ ქვეყანაში მოგზაურობა, რომლის შესახებაც გვეუყვებოდა ბიძაჩემი. რას ვიფიქრებდი, რომ იმ სოფელში ფეხს დავადგამდი, სადაც დაიბადა და გაიზარდა ჩემი საყვარელი ბებიი. რა ვიცოდი, რომ თვლით ვნახავდი ცოცხობას აბანოს... და ვინახულვდით იმ ადამიანებს, ჩვენთან სულით ახლოს რომ არიან და იმათზე რომ მიამბობდა ჩემი საყვარელი ბებიი! დიხს, უცნაურია წუთისოფელი. დღეს პატარა ხარ, ხვალ დიდი იქნები... და ვინ იცის. რა გადაგხდება თავს, ვინ იცის, ვის შეეყრები წუთისოფლის გზაზე და ვის გულთან გააბამს სიყვარულის ძაფებს გული შენი! რას ვიფიქრებდი, რომ ოდეს იმ ადამიანებთან ვისაუბრებდი, ბიძაჩემი რომ მიამბობდა... და მოხდა ასეც. მანამდე კი სათქმელი ბევრი მაქვს.

როგორც ვთქვი, მთელი ჭოროხის ხეობის მოსახლეობა ნავებით სარგებლობდა და სულს ამით იბრუნებდა, ხელს ამით იმართავდა. შეუწყვეტლივ მისრიალებდნენ ზევით და ქვევით ნავები, ქვევით მგზავრობა თუ ადვილი იყო, სამაგიეროდ, ზევით მგზავრობა სჭირდა და მენავეები ჭირის ოფლში იწურებოდნენ.

ზედა მარანდილი ითვლიდა რამდენიმე სოფელს. ესენია: ბაბლავეთი, ლომონაკეთი, ბრევეთი და სხვა. თურმე, ბაბუაჩემს მთელი ჭოროხის ხეობა იცნობდა, როგორც კარგ კაცს. ზედა მარანდილედ მგზავრებს, რომ შემოალამებოდათ, ბაბუაჩემს მოაკითხავდნენ, ისიც ხელგაშლილი ხვდებოდა სტუმრებს. მობრძანდით, მობრძანდით, მიაძახებდა და ქიშკარს გაუღებდა, სახლში შეიპატიჟებდა. ბებიიჩემი მაშინვე სუფრას გაუწყობდა და დიდი და მოშივრულ მგზავრებს, ყოველთვის ჰქონდათ ოჯახში ყველი, რძე, პოხტი, ქათამი და მზა კერძები. სტუმართან თავი არ შევირცხვინოთო, არაფერს დაიშურებდნენ. კარგი დახვედრა სამადლო საქმედ მიაჩნდათ. თითქოს სიკეთისათვის იყვნენ ისინი დაბადებულნი და იფერებდნენ კიდეც ამას, ამიტომ იყო, რომ ბაბუაჩემს და მის მიუღწევს შექიეს სტუმართმოყვარის დიდი სახელი ჰქონდათ გაგარდნილი... და განა მარტო ამ ხეობაში?! არ ყოფილა ისეთი დღე, რომ მათ სტუმარი არ ჰყოლიდათ.

აქვე უნდა ვახსენო ბაბუას მამაც ანუ დიდი ბაბუა. მას რეიზს ეძახდნენ თურმე. რატომ? ბატონი დიდი ბაბუა ნავის დიდი ოსტატი ყოფილა და ხალხი მას რეიზს ანუ დიდოსტატს ეძახდა. ჩვენი ძველისძველი სახლი, რომელიც ახლაც დგას, მას აუშენებია. თურმე, დაამთავრა თუ არა სახლის მშენებლობა, ბაბუაჩემი დაბადებულა. გახარებულმა სამჯერ ცას შეახალა მაქახელა, მეზობლებმა მიულოცეს, — ბედნიერი იყოსო ვაჟიშვილის გაჩენა შენს სახლში! და ბავშვს ყედეში დაარქვეს, რაც თითქოს კარგს მოაწვავებდა, რაკი ასე დაუბეღეს მეზოლებმა. კარგა კაციც დადგა ყედეში და ხალხსაც თავი შეაყვარა გულკეთილობით. კაცს მხარს მისცემდა, დაეხმარებოდა, უფროსებს გაუგონებდა, ტოლგებსა და უმცროსებს დაარბევდა კი გულით. ჰოდა, ასეთი კაცი განა საყვარელი არ არის?! მარტო მარანდილდებს როდეს ჰყვარებიათ ბაბუაჩემი. აქარაში ყველგან იცნობდ-

ნენ მას, როგორც კარგ კაცს, ბაბუაჩემს ორსართულიანი სახლი ედგა, ზედა სართული-ში თვითონ ცხოვრობდა, ხოლო ქვედა სართული სტუმრისათვის იყო განკუთვნილი. და კარი მუდამ ღიად ჰქონდა, ქვედა სართულს „სასტუმრო კონალი“ ერქვა. კონალი, რთახსნიშნავს. მგზავრებმა იცოდნენ ეს და შემოუპატიუებლად შემოდიოდნენ სახლში. მასხინ-ძლები ხშირად ვერც კი გებულობდნენ სტუმრის მოზრძანებას. ბაბუაჩემი „სასტუმრო კონალში“ ხშირად ჩავჯავნიდა ბავშვს — იქ ვინმე სტუმარი მშვიდი არ იჯდესო, თუკი სტუმარი აღმოჩნდებოდა, მოგეცა ლხენა, მაშინვე დაფაცურდებოდა ცხონებული ბებიია, ხოლო ბაბუა დატვირთულ აჭარულ სუფრას წაარბენინებდა სტუმართან. უცხო კაცთა სტუმრობას ისე შეეჩვივნენ, რომ თუკი არავინ ეახლებოდათ, ვერ ისვენებდნენ, ექვიანობდნენ, იქნებ ვინმეს კარგად ვერ ვუმასპინძლეთ ან ჩვენდა უნებურად ვაწყენინეთ, ჯოდა, წავიდოდა და ქვეყანას მოსდო ეს ამბავო. ხომ იქნება ასეთი ავყია კაციცო... და უღონდებოდნენ გული. ამ ფიქრში რომ იყვნენ, უცებ სტუმარი კარს მიაღებოდათ, მასპინძლებს სახე გაუწათბებოდათ, ღიმილით შეიპატუებდნენ, კარგ პატივს სცემდნენ და კარგადაც მოასვენებდნენ.

ერთი ასეთი ამბავიც გავისხენოთ, იგი ბებიჩემის ნამშობობა:

— ზედა მარანდიდიდან, თურმე, მესტუმრა ძმა. ჩვენთან კი არ შემოვიდა, არამედ „სასტუმრო კონალში“ შებრძანდა, ბავშვი ჩავჯავნე, ხომ არ მოსულა ვინმე-მეთქი, რომ საჭმელი მიმერთმია. ბავშვმა ვერ იცნო ტაია — ბიძა, ამოვიდა და გვითხრა: ვილაც უცხო კაცი თვლემსო, ჩვენ მაშინვე მოვამზადეთ სუფრა და ცხონებულმა ბაბუაშენმა ჩაურბენინა სტუმარს, ერთი ხმამალალი სიცილი ატყდა. რა მოხდა-მეთქი, გამიკვირდა, და მეც ჩავიბრინე კონალში. თავ-პირი ახვეული მქონდა თავშლით, აბა, უცხო სტუმარს სახეს ხომ არ ვუჩვენებდი? ღმერთი ცოდვად ჩამითვლიდა. ერთი შევხედე და სტუმარი ჩემს ძმას ვამგავნე. თვალს არ დაუფუჭერე. ძმაო, ეს შენ ხომ არ ხარ?!—ჩემდაუნებურად წამოვიძახე. ჰო, მე ვარო და გაეცინა. მერე ვკითხე, რატომ მოიქცა ასე უცნაურად. მან თქვა: — თქვენ კაი სახელი გაქვთ გავარდნილი აჭარაში, ბორჩხაში, შავშეთში. სად არ იციან თქვენი სახელი, სტუმარი უყვართო, თავს ევლებიანო. მიგიღებენ ისე, თითქოს ძმა ან ბიძაშვილი სტუმრებოდესო. ჰოდა, მეც გამოგცადეთ, მართლაც ასეა თუ არა-მეთქი... თურმე მართალი ყოფილა და მიხარია, რომ კაი დაი და კაი სიძე მყავს. ღმერთმა თქვენს ოჯახს სინათლე და სიკეთე არ მონატროს!

თქვა ეს და ჭერ სიძეს გადაეხვია, მერე კი მე. კინაღამ დილაზედ ვსაუბრობდით, ბუ-ზრის წინ, მონატრებული მყავდა ძმა და რაღა დამაძინებდა. ახ, რა დღეები მახსოვს! — ასე იტყვად ბებიჩემი და თვალთაგან ცრემლი მოსკდებოდა.

დიას, ასე უყვარდათ სტუმრები ჩემს ბებიას და ბაბუას. ახლა სადღა არიან. გარდა-სულთან წუთისოფლიდან. ღმერთმა აცხონოს მათი სული.

ბარემ დედაჩემზეც გეტყვით. დედაჩემი — ეთერი ქვედა მარანდიდელია, ძაბლავე-თიდან გამოთხოვდა. დედაჩემის და ანუ ჩემი უფროსი დეიდა ზედა მარანდიდელმა შე-ირთო ცოლად. დედაჩემის მამიდაც და დეიდებიც ზედა მარანდიდში არიან გათხოვილნი და ახლა იქ გვეგულებიან ისინი, თუკი ცოცხალნი არიან. აი, რატომ მიმელტვის გული ზედა მარანდიდისაკენ. როცა სოფელში ვარ, ხშირად იქით გამექცევა თვალი და ჩემი სულის თანაზიარი მოყვასნი მეღანდებიან. ჩემიანები არიან და მიყვარს ისინი, რა ვქნა. გულიდან ხომ ვერ ამოვიგლეჯ მათ სახელებს და წსოვნას. როცა მიმოსვლა იყო, ხშირად ვნახულობდით ერთმანეთს. მერე როცა ჩვენს მთებზე ნისლი ჩამოწვა და ჩვენი ბილაკი შვავმა წაღეკა, ველარას ვხვდებით ერთმანეთს... და გული ნატვრით გვაქვს საცხე. ვიცი, ისინიც ასე გვნატრობენ...

დიას. უკუნი ჩამოწვა ჩვენს შორის.. და ნიაღვრამ ჩამოიარა. შეწყდა წერილებიც.

სულს სევდა შეუჩნდა. გადიოდნენ წლები მღუშარედ და მწუხარედ. ნატრული თვალები გაღმა-გამოდებით იცრემლებოდნენ. განა და, ძმა, ბიძაშვილი, მამიდაშვილი, დე-იდა, მამიდა არ მოგენატრება? მოგენატრება და მერე როგორ! ვერც ოხვრით, ვერც

ცრემლით გულს ვერ მოიხებ... ძნელია განშორება შენი სისხლით და ხორციით მკვიდრი ადამიანებისა! ძნელია თვისტომთა აღმოკვეთა გულიდან... ამაღ დაგჩემდება ოხვრა სულისა... ჩვენ აგერ ვართ ჩვენს სამშობლოში... ისინი კი მოგვწყდნენ სამუდამოდ და ჩააქრობს მათ გულში დარდების ნალვერდალს? პოეტი ამბობს: — ოხვრა არის შვება უბედურისაო. ნეტავ, თუ აძლევს მათ სულს შვებას ოხვრა?

მიჭკოდნენ და მიჭკოდნენ წლები, როგორც პოეტის ღურჯა ცხენები. ჩვენს ოცნებებში სცვივოდნენ შემოდგომის ყვითელი ფოთლები... ძირს დაცვენილი ფოთლები სადღაც ქარს მიჰქონდა. ლოდინი... ლოდინი... გულის ტკივილი: სევდა... ფიქრი...

გულის გაღიმების წუთებიც მოფრინდნენ. მოფრინდნენ თითქოს სამახარებლო ჩიტები. მოყვასთაგან მივიღეთ პირველი წერილი, დეიდაჩემი ზედა მარანდიდიდან სტამბოლში გადასახლებულა. იგი გვწერდა: ძალიან მენატრებით, თქვენი ნახვა სულს ისე ზწყურია, დღით და ღამით მოსვენება არა მაქვს. თქვენთან მოსვლა მინდა და მომიპატიეთო.

დედაჩემმა მთხოვა ეს საქმე მე მომეგვარებინა და რაც შეიძლება სწრაფად. იქნებ გვეღერსოს ერთმანეთის ნახვა, ძალიან მომენატრა ჩემი დედა.

როგორ მიხაროდა, რომ უცნობ დეიდას ვნახავდი და ისიც პირველად. რა დიდ სიხარულს მოგვიტანდა ის დღე დიდსა და პატარას! მაგრამ შავბედი ეწია დეიდაჩემს — მოულოდნელად გარდაიცვალა. ეს ამბავი წერილით შეგვატყობინეს დეიდაშვილებმა... და დამწუხრდა ჩვენი ოჯახი. ატირდნენ ძმები და დები. მეც დავტიროდი უცნობ დეიდას და ოცნებაში მის საფლავზე ვღვრიდი ცხელ-ცხელ კურცხლებს. გავიდა წლები და... მამიდაჩემის შემონათვალი მოგვწვდა: ზედა მარანდიდიდან ჩამოვიდა ერთი ჩვენებური ქალი, რომელიც მამიდაჩემის მეზობელი ყოფილა. იგი ქვედამარანდიდელია და ოსორდიაშია გათხოვილი, მისი პირით მამიდამ შემოგვითვალა, ჩემს ქალიშვილთან ერთად ჩამოსვლა მინდა და მომიპატიეთო. მე უკვე ინსტიტუტი დამთავრებული მქონდა. დავამთავრე მოსკოვში აღმოსავლური ენების ფაკულტეტი და იქვე ვმსახურობდი. ეს ამბავი მამაჩემმა შემატყობინა. გულმა დამძალა და უმაღლეს სახლში ჩაჩოვიდი, რომ დაწვრილებით გამეგო ყველაფერი.

მამაჩემს ვკითხე:

— რა უნდა ვქნათ, მამაჩემო? არ მოვიწვიოთ მამიდაჩემი?

— რა თქმა უნდა, მოვიპატიეთო, ხომ ხედავ, რამდენი ჩამოდის მოწვევით... ზოდა, ჩვენც ასე ვქნათ, შენ გაიკითხე, რა არის საჭირო, რა უნდა გავაკეთოთ და მეც მხარში ამოვიდგები, — მითხრა მამამ.

— მამაჩემო, ხომ გახსოვს, სტამბოლიდან მოხუც დეიდას ველოდით, არ გავვიმართლა ბედმა, მოულოდნელად გარდაიცვალა. მამიდაჩემიც ხომ ასევე მოხუცია და ვიდრე ამ საქმეს მოვაგვარებდეთ, იქნებ ისიც აღარ იყოს ამ ქვეყნად. — ვუთხარი მე. მამაჩემს არ ესმოდა ჩემი ნათქვამი, მაგრამ არაფერი მითხრა, ისე კი ნაწყენი თვალებით შემხედა.

სიყვარულით აღგზნებული გული მამიდაჩემს აქეთ, ჩვენსკენ ელტვოდა. ჩვენც ასევე ვიყავით მისი ნატრულნი და სიყვარულით აღგზნებულნი. მიპატიუების საბუთები გაეგზავნა, მაგრამ... აღარ ეღირსა ჩვენთან მოსვლა, ისიც მოულოდნელად გარდაიცვალა თურმე, ხოლო ჩვენ ამაოდ ველოდით მას. ისიც დაუსწრებლად მოვიტირეთ, მამიდაშვილი სანიე გვწერდა:

— დედაჩემის სიკვდილმა გული დაგვიტანჯა და არაფრის თავი აღარა გვაქვს. ამიტომ ვერც მე წამოვალ და არ გეწეინო!

გავიდა ხუთი თუ ექვსი წელი, სოფელ ხებადან ვიღაც კარაღა ჩამოვიდა ძმასთან მახვილაურში. ჩვენ იგი ვინახულებთ. ყველაფერი დაწვრილებით შევითქვეთ — ვინ იყო ცოცხალი და ვინ არა, ვინ სად ცხოვრობდა, სოფელში თუ ქალაქში. იგი შეგვპირდა, რომ სანიეს გამოვაგზავნიებთ ვიზას მამაშენისათვის და შენთვისო.

ვიდრე ვიზას მივიღებდით, სამი წელი ლოდინი დაგვჭირდა. ბოლოსამ საქმეს
შველი დაადგა...

ქართული
ენის ინსტიტუტი

ჩვენ უკვე ვემზადებოდით გასამგზავრებლად. ჩვენთან ერთად მოდიოდა სარფელი
ხათუნაც. იგი ჯერ უნდა ჩასულიყო დასთან ქალაქ ტრაპიზონში, ხოლო შემდეგ მოინა-
ხულებდა ძმას გაღმა სარფში. სურათებიც თან წავიდე. რა სურათები იყო? ჰო, ეს სუ-
რათები გამოგვიგზავნეს ზედა მარანდიელმა მაშიდაშვილებმა. ასევე სურათები გვახვე-
დრეს დეიდაშვილებმა სტამბოლიდან. მხოლოდ სურათებით ვიცნობდით მათ. სურათების
უკანა მხარეზე ჩამოთვლილი იყო სახელები. კარგად ვაკვირდებოდი სანიებს და ხატიჯეს,
ისინი ხომ დედით დები არიან, მაშიდაშვილები გვწერდნენ, რომ ყველას გვეცოდება
ხატიჯე. უოველდღე გარდაცვლილ დედ-მამას და დებს მოიტირებს ხოლმე, ისეთი გრძნო-
ბიერი გოგოა, რომ გვეშინია ამ ჯავრს არ გადაუვსო. გვებრალებს იმიტომაც, რომ ხა-
ტიჯეს თვალებში სინათლე არ აქვსო. მე ვფიქრობდი ხატიჯეზე. იქნებ აქ ჩამომეყვანა
და შემკურნალა მისთვის, ოდესინ თვალის საავადმყოფო ხომ მსოფლიოში განთქმულია.
მერე და აქაური, ჩაქველი კაცია ექიმი, თევრათ გორგილაძე. ყველას ეხმარება, ვინც კი
საქართველოდან ჩააკითხავს. ჰოდა, მეც დამეხმარება, იქნებ ვუშველო რამე ბრმა რა-
ტიჯეს!

არ ვიცი, სიხარულით ვარ აღტკინებული თუ დარდით გული მეთუთქება! განა არა-
მაქვს საფიქრალი და სადარდებელი? ვინ უნდა ვნახო? — ახლობლები, მთლად ახლობ-
ლები! ჩვენი სისხლი და ხორცია ყველა...

ჩვენ უკვე მივამზადებდით

ჩვენს ნათესავებს წინასწარ ვავუგზავნეთ დებეშები, რომ სცოდნოდით ჩვენი სტუმ-
რობა და დაგვხვდებოდნენ. დებეშები თურქულ ენაზე იბრაიმ გორაძემ დაგვიწერა, რო-
მელიც დიდი ხანი არაა, უცხოეთიდან სამშობლოში გადმოსახლდა. იბრაიმი უკვე ცნო-
ბილი მთარგმნელია. თარგმნის თურქულიდან ქართულად და პირიქით. წასვლის წინ იბ-
რაიმმა მინახულა და თავისი თარგმნილი წიგნი გადმომცა, თანაც დამაბარა: — ბურსაში
მყავს ერთი ნათესავი და მეგობარი ახმედ ოჟქანი-მელაშვილი, რომელიც თავისი სამ-
შობლოს — საქართველოს დიდი პატრიოტია, ის მეხმარება იქ თარგმნილი წიგნების
გამოცემაში. მე ვთარგმნე თურქულად და მალე გამოვა აკაკი წერეთლის „ბაში-აჟუკი“,
უიარაღოს „მამელუკი“, სიმონ ქვარიანის „დიდი მოურავი“ და სხვა. ახმედი ჩემი მარჯ-
ვენა ხელია. თუკი მოახერხებ და ბურსაში ჩახვალ, დიდ პატივსაც დაგდებს. ახმედს ვინ
არ იცნობს!

— ბურსაში ნათესავები გვყოლია, ასე გადმომცეს შინაურებმა და იქ ჩასვლის სუ-
რვილიცა მაქვს. ასეც რომ არ იყოს, შენი ხათრისათვის რას არ გავაკეთებ, ბატონო
იბრაიმ! — ვუთხარი და გამოვემშვიდობე. მან მაშვილურად დამარიგა: ჭკუის სწავ-
ლებად ნუ ჩამითვლი და დაიმასხოვრე ერთი რამ: — მუდამ იყავი ფრთხილად, როცა
უცხოეთის მიწას ფეხს დაადგამ.

(გაგრძელება იქნება)

ბ ა თ უ შ ი

ვარ მეზადური,
მარილის სუნით
და ნიჟარების ჩხრიალით სავსე.
ზღვა, ჩემი ტანჯვის ღოწამე ჩუმი
ლომა ხარივით მიბია კარზე.
დამბედებია წვიმების თქეში,
მარაოებად მდგარი პალჩები.
შინაურია სტუმარი ჩვენში,
მივეფერები და ვეწამლები.
შენი გემი ვარ, ზღვაზე გასული,
შეჭიდებული უდაბურ ტალღებს.
გამიცოცხლდება უჩალ წარსული,
როცა სარფს გაღმა გავხედავ თალხებს.
ვარ ჭოროხისპირ შეკრული ტივი,
ძველი იბერი და ძველი კოლხი.
ყოველ ბინდისპირ და ყოველ დილით
მე შენი ერთი დანახვაც მყოფნის.
შენი ტაო ვარ,
ბეჭებგაშლილი,
მსურს ყველა მტერი ფეხქვეშ გავთელო.
გწამდეს, წარადის, ერთგული შვილი
აქ, ზღვისპირეთში, გყავს, საქართველოვ...

იმერეთში ნათქვამი

ჰეი, იმერნო,
ე, ჰე, ჰე, ჰეი,
ადიდებულა თქვენი რიონი.
მზეს დაუფარავს ლურჯი ხეობა
და ატეხილი სანაპირონი.
არ დაკარგულა მისხალიც ძველი,

აქ ყველაფერი წარსულით სუნთქავს.
ძმისკენ ეჭირა გული და თვალი,
როცა აჭარა ებრძოდა სულთანს.

გამაგრდი ცოტაც,
ცოტაც გაძელი! —

ანუგეშებდა რიონი ჭოროხს.

მე შენი ღარდით გავეჭაღარავდი,
შენზე ვფიქრობდი მხოლოდ და მხოლოდ.
რა დაგვრჩა ძველი, ამბავის გარდა,
ახლა აჭარაც მეცხრე ცაზეა.

ისევ გამრთელდა ჭრილობა ძველი,
გული სიცოცხლით ისევ სავსეა.

ებუზუნება ჭოროხი რიონს,
ეხეთქებიან ქარებს ქარები,
და ძმას მასპინძლობს ჭოროხთან გლეხი,
ჭრიალებს ძველი მარნის კარები.

ჰეი, იმერნო,

ე, ჰე, ჰე, ჰეი,

ჩვენ ვერვინ გაგვეყოფს, გვწაზღეს, ამიერ.
მრავალჟამიერ ჩვენს ღვიძლშვილობას,
ჩვენს ქართველობას მრავალჟამიერ!

მუსის სიკვდილი

იქ სული ცასთან ახლოა,
სოფლისკენ მიმიხარია.
ეს ჩემი სამოსახლოა,
ეს ჩემი ნიშა ხარია.
შინ მობუტყები ფუტკრობენ,
შვილებს აღარა გვაცლიან.
აღბათ, სულ ჩვენზე უბნობენ,
აღბათ, გვნატრობენ ძალიან.
ჰა, ეზოც ღედულეთური,
ოჩოფეხება ნალია.
სახლო, ვიცი, რომ მემდურია,
ვიცი, რომ ჩემი ბრალაია.
ეზოში იდგა მუხის ხე,
გარს ერტყა ხეჭეჭურები.

ჩრდილში იტკობდნენ მაჭრით
ველს

ბაყბაყდევივით ჭურები.
ხე წაქეუულა, ვერც ჭურნი
ველარ ხარობენ მაჭრობით.
მეც შეველას გვიან ვეშურვი
ამ ჩემი ვაინაჩრობით.
ტანს მუმლის ძაძას ფეერებს,
წევს მოლზე სასომიხდილი.
ხესაც სცოდნია სიბერე,
ხესაც სცოდნია სიკვდილი.
დამუნჯებული ღიადმო,
ჩიტთა არ ისმის ჟრიალი.
რამდენიც უნდა ვიდავით,
დრო მისას იზამს, ტიალი.

ორი კითხვარება

კველი გზა

შუაღლე შოახლოებული იყო და ძალიან ცხელოდა. ახლადდაგებული ასფალტი აედუღებინა გავარჯრებულ მზეს. კაცი არ ჭაჭანებდა არც გზაზე, არც ჩაის პლანტაციებში, გზის მარჯვენა მხარეს რომ გაშლილიყვნენ. მკრეფავები ჩრდილებს შეფარებოდნენ. ტრიფოლინის მაღალი ღობის იქით, ნაძვების ჩრდილში, გურამი იჯდა და პაპიროსს აბოლებდა. თავი თეთრი ცხვირსახოციით წაეკრა, წელსხვეით გაშიშვლებულიყო. შარაზე სილით დატვირთული თვითმცლელი მიწაზე უზუნებდა. გაჩერეო, იყვია ვიღაცამ. მანქანა არ გაჩერებულა. გურამი წამოდგა, გზისკენ გაიხედა და თემო დაინახა. — თანაკლასელი, თემო ქალაქში სწავლობდა და ზამთრის შემდეგ არ ენახა. „თემო ხარ? — დაუძახა გურამმა, — გამარჯობა, თემო!“ „გაგიმარჯოს!“ — მიუგო თემომ. შარაზე, თაკარა მზეში თავშიშველი იდგა და ისე დამაბული უმზერდა ჩავლილ მანქანას, იფიქრებდა ეს-ესაა ადგილს მოსწყდება და დაედევნებო. ეტყობა, იმედს არ კარგავდა, იქნება მძღოლმა იხიხიხოს და გამიხეროსო. თვითმცლელი მოსახვევს მიეფარა. „როდის ჩამოხვედი?“ — ჰკითხა გურამმა, იგი კვლავ ღობის უკან იდგა, ნაძვების ჩრდილში; გზაზე რომ გამოსულიყო, კარგა გრძელი მანძილი უნდა მოეწყო. „ამ დღით“. „მოიწი ღობესთან, რა შორიდან მელაპარაკები“. „არ მცალია, მერე გამოვივლი“. „რა ამბავია ქალაქში, როგორ ხარ?“ „ვარ ისე“. „დაამთავრე უკვე?“ „რა დროს დამთავრება!“ „გამოცდებზე გვეითხები“. ამასობაში კვლავ გამოჩნდა მანქანა, თემომ ხელი ასწია. მანქანის ძარაზე ჩაის გადასატანი ფანერის ღიდი ყუთები ეწყო. მანქანა გაჩერდა. კაბინაში მარტო მძღოლი იჯდა; მის მზით გარუჯული, გოგონავით ღამაში სახე ჰქონდა, თავი აწლანად გადაეხურა, ეტყობა, სიცხემ და მტკვარმა შეაწუხა და იმიტომ გაიმეტა. ქოჩორი ძალიან მოუხდებოდა, მაგრამ სადღა იყო ქოჩორი! თემო გვერდით მიუჯდა. „შორს არ მივიღივარ“, — უთხრა მძღოლმა „არც მე, ხიდთან ჩამოვალ“. მანქანა დაიძრა.

— ხედავ რა დღეში ვართ? — თქვა მძღოლმა, — ადუღდა ასფალტი.

— ვიწვით, — თქვა თემომ.

უცემ გამაყრუებელმა ხმაურმა დაფარა ყველაფერი. გზაზე დამსხვრეული ქვები მოეფანტათ. ფისში ამოვლებული წებოვანი ნამსხვრევები ბორბლებს ეკვროდნენ. მანქანა მიქროდა და ქვებს ხოშკაკალივით ისროდა. მძღოლი თავს აკნევდა და ბუზღუნებდა. წამით ხმაური შეწყდა. გზის ორივე მხარეზე მუშები დაინახეს, ხელში ნიჩბები ეჭირათ, სახე და კისერი ერთიანად გარუჯული ჰქონდათ მზისგან. მანქანის გავლისას ისინი წელში გასწორდნენ და ოდნავ გადაიწიეს ქუდები.

— სილას აერიან ასფალტს, — თქვა მძღოლმა.

ზიდს რომ მიუახლოვდნენ, თემომ მანქანა გააჩერებინა, დიდი მადლობა უთხრა, თავგადასოტრილ ბიჭს და კაბინის კარი გააღო. ძირს ჩამოხტა და დარულ ძანქანას თვალი გააყოლა. შერე მარჯვნივ შეუხვია. აქედან ძველი სამანქანე გზა იწყებოდა. ახლახან რაიონის ცენტრისაკენ მიმავალი გზა შეამოკლეს, გაასწორეს და ეს მონაკვეთი გვერდზე დარჩა. ეტყობა, ამ გზაზე პლანტაციებში ძირავალი მეჩაიეები გარდა აღარავინ დადიოდა. ნაპირებზე მაღალი ბაღახი წამოწრილიყო, ისედაც ცუდი, ათასჯერ ნაკერები ასფალტი სულ წასულიყო ხელიდან. „ვიღას სჭირდება ახლა ეს გზა...“

თემო უცებ ღობეს წააწყდა. ახალი, მაღალი ღობე იყო. ღობის გადაღმა, ჩაის პლანტაციაში, თეთრკაბიანი გოგო დაინახა. გოგოს წელზე კალათი ეკიდა, წარცხენა ხელში ჭილის ფართოფარფლებიანი ქუდი ეჭირა, მარჯვენათი შუბლი მოეწრილა და გზისკენ იცქირებოდა. თემომ ღობეზე გადახტომა დააპირა, მაგრამ მაშინვე გადაიფიქრა და ჭიშკრისკენ წავიდა. ჭიშკარი ოციოდე ნაბიჯზე იყო აქედან. გოგო აფუსფუსდა, ქუდი ბუჩქზე დადო, კალათი სწრაფად მოიხსნა, თმა გაისწორა და თემოს შესახვედრად წამოვიდა. აღეწილიყო, მორცხვად იღიმებოდა.

— გამარჯობა, თინიო, — უთხრა თემომ და ხელი გაუწოლა.

— გაგიწარჯოს, — თინას არახსდროს უხსენებია ხმამაღლა ბიჭის სახელი.

— როგორ ხარ?

— კარგად... შენ?

— შეც... უპ, ცხელა, — თემომ თავზე გადაიხვა ხელი, — ამიღუღდა ტვინი. როგორ უძლებ ამ სიცხეს?

— კი, ცხელა ღღეს, — თქვა თინამ და ღამნაშავესავით გაწითლდა, — ღღეს ჩამოხვედი?

— კი, ღღეს.

თინას ახალი კაბა ეცვა, ფეხსაცმელებიც. ეს მაშინვე შენიშნა თემომ, როგორც კი ჭიშკარში შემოვიდა და მისკენ წამოსული გოგო დაინახა. „ძელოდა...“ უცნაური გრძნობა დაეუფლა, სევდაც, სიხარულიც... შერე სევდა უფრო მოეძალა. თინა უხერხულად იდგა, არ იცოდა, რა გაეკეთებინა, ან რა ეთქვა. თემო უძწერდა და რცხვენოდა იმ წამიერი სიხარულისათვის, წედან რომ განიცადა. გოგოს თვალებში უძწერდა და წუნდა, თითქოს ტყუილზე დაიჭირესო.

— ცხელა, — გაიძეოდა თემომ, — წამო, მდინარის პირას ჩამოვსდეთ.

თინა შეეყვამნდა, მიიხედ-მოიხედა, ირგვლივ ვერავინ დაინახა. გრძნობდა, ჩრდილში მიმაღული მეჩაიეები მათ კარგად ხედავდნენ; თინას თავისი თემო ჩამოუვიდაო, ალბათ, უკვე ჭორაობდნენ. ნელი ნაბიჯით გაუყვნენ მდინარისაკენ ძიშავალ ბილიკს. თინა წინ მიდიოდა, თავი მაღლა აეწია, ცუდი წინათგრძნობა ჰქონდა. შიზი მძიმე ნაწნავები ერთმანეთს ეთამაშებოდნენ.

„არ უხდება ნაწნავები“, გაიფიქრა თემომ. ეს პირველად აღმოაჩინა და წამით თითქოს შევბაც იგრძნო.

მდინარის პირას, ველური კაკლის ხის ჩრდილში ჩამოსხდნენ.

— ეს კაბა გიხდება, — უთხრა თემომ და ბრავშა აიტანა. ტყუილს ამბობდა. სულ სხვას ფიქრობდა. თინამ შეატყო და სახეზე ჩრდილმა გადაურბინა. შერე გულდიად გაიღიმა.

— მართლა?

— ჰო...

თინამ მხერა გაუსწორა თემოს, შესცინა და გაწითლდა. შემდეგ თვალები დახარა და ერთიანად აიღუწა.

„არ უხდება გაწითლება“.

ესეც პირველად აღმოაჩინა. მერე თინას მშენაქრულ მკლავებს გააფორმა თვალი. თითებზე დააკვირდა. ხელს რომ ართმევდა, თინას თითები ძაგარე, უხეში ეჩვენა.

— ბევრ ჩაის კრეფ?

— ჰო... რა ვიცი...

„როგორ გარუჯვია სახე. ყელიც... მკერდიც. არ უხდება“.

უკვე შეეხას აღარ გრძნობდა ამ აღმოჩენებისგან. გული დაუმძიმდა. რა ემართებოდა, ვერ მიძნეღარიყო. კენჭი აიღო და მდინარეში ჩააგდო. თინამაც აიღო კენჭი, ერთხანს ხელში ატრიალა, მერე მანაც წყლისაკენ ისროლა.

— თქვი რაშე, — უთხრა თინამ.

— რა ვთქვა...

დუძღნენ და ერთმანეთს მზერას არიდებდნენ. თინა აღარ იღიმებოდა და არც წითლდებოდა. თემო ოდნავ გაწითლდა.

— თინა, აღარ გიყვარვარ?

თინამ გაიღიმა და თავი დახარა. მერე სახეში შესცინა და უთხრა:

— არა.

— არც მე, — უთხრა თემომ დუძღლის შემდეგ და კენჭი ჩააგდო წყალში.

თინამ შეხედა. წარბშეკრული თემო გვერდზე ისეღებოდა, გოგოს თვალებს უძალავდა.

— წავიდეთ, — უთხრა თინამ, — უხერხულია. ვინმე დავვინახავს.

— ძართლაც, — თქვა თემომ და წაძოღვა. ისეღ აყვუნენ პლანტაციისაკენ მიძავალ ბილიკს. წინ თემო წრიღოდა, თინა უკან მოყვებოდა და ველური კაკლის ძწარე ფოთოღს წიწწნიღა.

ახლა ჩაის ბუჩქების მწკრივს შეყვნენ.

ბუჩქებს შორის ჩაძალული კალათი რომ იძოვეს, თემომ თქვა:

— მე... — და გაჩუძღა.

— ვიცი, — მიუგო თინამ. ქუღი დიხსურა და კალათი წელზე შეიბა.

თემომ ღობეს ახეღა. გაღასტომა დააძირა, მაგრამ მაშინვე მიხეღა, რომ ყვეღაზე დიღი უხინდიღობა და უსულგუღობა მისგან ახლა სწორედ ეს იქნებოღა. კეღავ შეეგვღებითო, დაუბარა გოგოს და ჭიშკრისაკენ გასწიღა. გზაღავზა ჩაის უხეშ ფოთოღებს გლეჯღა და იქვე ბუჩქებსზე ყრიღა.

გზად ბიძაშვიღთან შეიარა და შინ საღამოს ღაბრუნღა. სახლში არავინ იყო. ოღაში ავიღა, ტანზე გაიხაღა და ღოგინში ჩაწვა. ძაღვე ჭიშკრის ჭრიაღი გაიგონა. მიხეღა, დეღა ბრუნღებოღა პლანტაციიღან. რაძღენიძე წუთის შემდეგ დეღა კიბეზე აძოვიღა. მერე თემოს ოთახის კარი შემოღლო. ერთხანს კართან იღვა, მერე საწოღს მიუახლოვღა და ბიჭს ქოწორზე ხელი გაღაუსვა. თემომ თვაღები გაახიღა.

— არ გძინავს?

— არა. არ მეძიხება.

— აღრე დაწოღიღხარ. ნაშუაღღევს გურაშმა გამოიარა. ქვევით ღაუნახიზარ. ძახქანას გაჰვეღა, ძაღიან ეჩქარებოღლო.

— კი მეჩქარებოღღა.

— თინიკოსთან იყავი?

— ვიყავი და ყვეღაფერი ღამთავრღღა...

ეს რომ თქვა, წაძით გულზე მოეშვა. ტირიღ მოუნღა — სასაციღო იყო ჰირღაძირ. თავი ბაღიშში ჩარგო. დეღამ ხმა ვერ აძოიღო. მას ძაღიან მოსწონღა თინიკო.

— გურამს რა უნდოდა? — ჰკითხა თემომ.
— კვირას სათევზაოდ წავალთო.. კარგ დროს ჩამოვიდაო.
— როდისაა კვირა?
— დღეს ხუთშაბათია.
— ხვალ რას აკეთებს?
— სიმინდს თოხნის.
— საად?
— ჭალაში.
— ნამდვილად იცი?
— ასე თქვა და... იქნება მომეხმაროსო. მე ვუთხარი, ალბათ, ამ ორ დღეს დაისვენებს-მეთქი.

შვილი უძრავად იწვა გარინდებული და თვალებდასუჭული. დედა ფანჯარას-თან იდგა. მაგიდაზე უწესრიგოდ ეყარა ახლადჩამოტანილი წიგნები, ტანსაცმელი, რკეულები და ჟურნალები. ჭიშკართან ძროხამ დაიბღავლა. დედა ფეხაკრეფით ძივიდა კართან, მერე ასევე უხმაუროდ, ფრთხილად დაეშვა კიბეზე. თემო კედ-ლისკენ გადაბრუნდა. დიდხანს არ მიკარებია ძილი.

თეთრი ღრუბლები

მაღალმა, ქერა გოგომ გზიდან გადაუხვია და აჩქარებული ნაბიჯით გაუყვა ბილიკს. ამაყად თავაწეული, ლამაზად მიაბიჯებდა, თითქოს გრძნობდა, რომ ვი-ღაც უთვალთვალებდა. გია სწრაფად გადაეწყო ღობეს და დაედევნა. ირგვლივ მაღალი ბალახი და გვიძრისა და ჭიაფერას ბუჩქები იდგა. ზოგჯერ ბილიკი დაიკ-ლაკებოდა და გია მხოლოდ გოგოს ზედატანსა და მოკლე, ქერა თმას ხედავდა და ბიჭს ეჩვენებოდა, რომ ლაჟვარდოვან ტბაში მიცურავდა, ტანი კი უცნაური ჟრუანტელით ჰქონდა სასე; ეს ჟრუანტელი ნეტარებისაც იყო და შიშისაც. რადგან ტბაზე ოდნავ შესამჩნევად, მაგრამ საკმაოდ საზიფათოდ მატულობდა დეღვა, ნიაივც ფეხმარდ ქარად გადაქცევის აპირებდა და ისმოდა ტალღების თამაში ჩქაფუნი.

უცებ გოგომ მოიხედა, წამით შედგა, გაოცებულმა ყურადღებით შეათვალიე-რა ბიჭი, შემდეგ გაწითლდა, დაბნეულმა შუბლზე გადმოცურებული ქერა კულუ-ლი გაისწორა და შიშით ჰკითხა:

— შენ ხარ?... აქ რა გინდა?..

გია მ რაღაც ჩაილაპარაკა ენის ბორძიკით. ეტყობა, ეს შეკითხვა მისთვის ძოლოდნელი იყო. ნაბიჯს მოუჩქარა, მიუახლოვდა, რატომღაც გოგომაც მოუჩ-ქარა ნაბიჯს. გია წამით ჩამორჩა, რადგან ვეველაფერი, რაც ღობის ძირას ჩა-საფრებულმა მოიფიქრა, ერთბაშად დააეწედა. დიდი ვაივაგლახით სათქმელს ისევე რომ მოუყარა თავი, გოგოს რამდენიმე ნახტომით დაეწია და მკლავში მოჭ-კიდა ხელი:

— მოიცა... რაღაც უნდა გითხრა.

— თქვი, — უპასუხა გოგომ ისე, რომ მინკენ არც მოუხედავს.

— ნუ გარბიხარ, — უთხრა გიამ, — მოიცა... მოიცადე და გეტყვი.

ერთხანს გვერდი-გვერდ მიდიოდნენ. ძლივს ეტეოდნენ ვიწრო ბილიკზე. ბი-ჭი წინ გადაღვომას ვერ უბედავდა, გვიძრასა და ჭიაფერას ედებოდა, უცებ ბარ-დში გაიხლართა და სახამ თავს გამოიხსნიდა, გოგომ გაუსწრო.

— მოიცა...

— ახლა არა, — უთხრა გოგომ, — სხვა დროს... სხვა დროს...

— მე მივიღეარ... ახლან უნდა გითხრა...

— ახლა არა, — უცნაური სამტკიცითა და სიჯიუტით თქვა გოგომ.

გია მაშინვე შედგა და იქვე, ბილიკზე გადმოწეკილ ჭიაფერას ტოტი შავ-ლიჯა. ზედ მწიფე ნაყოფით დახუნძლული მტევანი მოწვევითა და მარცვლებს დაუწყო კრეფა. თან ითვლიდა, რა სისულელეაო, ფიქრობდა და მაინც ითვლიდა. ათაძლე რომ დაითვალა, გაჯავრებით გადაავლო მტევანს და ბილიკს გასვლა. გოგო უკვე კარგა შორს იყო. იგი წამით შეჩერდა, შემობრუნდა, გიას გაუღიმა, ხელი დაუჭნია და სწრაფად განავრდო გზა. დავდევენები და დავეწვეო, გაიფიქრა გიამ, მაგრამ გოგომ ამასობაში აღმართი აიარა და გაუჩინარდა. იქ ახლოს იყო ძიხი სახლი. ბიჭი მაღალ ბალახებში შევიდა, ერთხანს ასე იარა, შემდეგ გვიძრის რაჭდენისე ბუჩქი გათელა და ზედ წამოწვა. გულაღმა იწვა, ცის მეტს ვერაფერს ხედავდა. ცაზე ღრუბლის ნაფლეთები ეკიდა. გია უმზერდა ღრუბლებს და ცდილობდა გაპოეცნო, თუ რატომ გაუღიმა გოგომ. შემდეგ არაფერზე აღარ ფიქრობდა. იწვა და უაზროდ შეჭყურებდა თეთრ ღრუბლებს. გვიან, ძალიან გვიან გაახსენდა, რომ დღეს წასასვლელი იყო და მამას ბარგის ჩალაგებაში უნდა მიშველებოდა. წასასვლელი იყო და ამას აღარაფერი ეშველებოდა. გოგო კი აქ რჩებოდა და გია გრძნობდა, რომ დღეიდან ბევრი რამ შეიცვლებოდა; დღეიდან ახალი ცხოვრება იწყებოდა, რომელიც იზიდავდა, თან აფრთხობდა კიდეც და უცნაური სიხასხულოთ ავსებდა; რომელიც ბევრ რამეს წაართმევდა, თუნდაც იმ ლამაზ, ქერა გოგოს და ყველაზე უფრო ეს უჭირდა. გრძნობდა, ასე მოხდებოდა, თუმცა კარგად ვერ გაერკვია, რატომ უნდა მომხდარიყო მაინცდამაინც ასე. ბოლოს აღვა; რატომღაც შეეებრაღა უმოწყალოდ გათელილი გვიძრისა და ჭიაფერას ბუჩქები, ერთი გვიძრა წამოაყენა, მაგრამ იგი წელში იყო გადატეხილი და ისევ ძირს გახერთხა. შემდეგ ბიჭი შარაზე გამოვიდა და აკაციის ხეს მიეყრდნო.

ძალიან დაღლილი იყო.

ცაზე თეთრი ღრუბლები ეკიდა. ისინი ნელა, დინჯად მიიწევდნენ იქით, სადაც ბრტყელი, თავწამახული მთები მოჩანდა.

მეხვერ ბაკურიძე

ოქრო იღვრება

ჩაისუბანი — მწვანე მთა-ბარი,
თვით ფიროსმანის ფუნჯით ნახატი,
უღრუბლო ზეცა, ცაზე მაღალი
და მიმზიდველი ვით ანდაჯატი.
ოქრო იღვრება ცის თავანიდან,
დანავარდობენ მერცხლები ლაღად,
უცქერ და შენაც იმღერო გინდა,
რომ ეს ქვეყანა ქცეულა ბაღად.

თიხის კაცები

ყოველ წაწს გვესმის
 ხეთა ჩურჩული,
 თითქოსდა ვიდგეთ ღმერთის წინაშე:
 იფავთ თიხა და
 შთაგბერეთ სული,
 იფავთ სული და
 ჩაგხვით თიხაში...
 და სული გადევთ ზეცისგან ვალად,
 მიწის სესხია ეს ხორცი — თიხა,
 იმღერეთ, ვიდრე გაქცევდნენ წყალად,
 ცეცხლად ან ნაცრად,
 ელვად ან მეხად.
 ცხოვრება ჩვენი თუმცაა ტანჯვა,
 თიხის კაცები,
 თიხის ქალები
 მზის ამოსვლისას
 ჩიწას ვცემთ თავვანს,
 ცისკენ ვედრებად მიგვაქვს თვალები:
 ცაო, ნათელო,
 სხივოსანო,
 გვირგვინოსანო,
 მიწავ, კეთილო,
 დაგვითმე სული წამებული
 კიდევ ერთი დღით....
 გულმოყვასო და შვილოსანო,
 დაგვითმე ხორცი გატანჯული
 კიდევ ერთი დღით...
 ყოველ წამს გვესმის
 ხეთა ჩურჩული,
 თითქოსდა ვიდგეთ ღმერთის წინაშე:

იყავთ თიხა და
შთაგბერეთ სული,
იყავთ სული და
ჩაგსვით თიხაში.

პოეტი

ხეზე პირველი ფოთოლი თრთოდა —
ბუნების მწვანე
დღესასწაული.
ახლა იწყება შენი გოლგოთა,
სხვა ყველაფერი არის წარსული.
ლაჟვარდი ლაჟვარდს დაეკიდება
და განთიადი მოვა
სხვაგვარი,
შენი წამება ახლა იწყება,
სხვა დანარჩენი იყო ზღაპარი.
ეს მარადისკენ ჩუმი ლტოლვაა,
დრო რომ სამსალით
გეაღერდება,
რომ სული შენი იქცა ვულკანად
და ამოხეთქა გულმა ლექსებად.
და ახლა მხოლოდ
ერთი გასროლა,
ერთი ნაბიჯი
რჩება ჯვარცმამდე...
შენ უნდა მოკვდე სატანის ხელით,
რომ უკედავების ღირსად გრაცხავდნენ.
გიახლოვდება წვის იდილია,
რომ მოყვასთათვის აენტო ეცხლად,
და ღმერთმა ნუ ქნას,
არ გაიწირო
იუდას ხელით ოცდაათ ვერცხლად...

ჯემალ ჯაყელი

მიწას გვადვის ეშმა ჰბუზნიდა.

ჰფიტავდა იგი სულს სიმწანისას და ყანას იმედისას.

ჭიუტი ქორძარღვაც კი ამოვარდნილიყო.

ერთადერთი მოგვის წყარო დარჩენილიყო დარგაუმშრალი, დროდარო მო-
წვეთავდა იგი ძუნწად.

გზის პირას პატარა გოგონა ჩაცუცქულიყო, კოკა შეედა და გულამოსკვნით ტი-
როდა. კოკას ჩაფრენოდა იგი და უცდიდა წვეთის ჩამოვარდნას.

შესაბრალოსად ტიროდა გოგონა და ვერც კი ამჩნევდა, თუ როგორ უახლოვდებო-
და კახელი გლეხკაცივით გადაცმული და ყაბალახით სახეხვეული უცხო ძია.

მამაკაცი დაიხარა და მშობლიური აღერხით ჰკითხა:

— რა გატირებს, პატარა ქალო?

გოგონა სლუკუნებდა და არას ჰპასუხობდა.

ისევ ჩაესმა:

— ჰო, რა გატირებს?

— სახლში მერქარება.

— ასერივად რატომ გერქარება, პატარა ქალო?

— მამა მიყვდება და წყალზე გამომაგზავნებს... მომავლევს წყალს თუ დააღვინებ,
შეიძლება გადარჩეს, თურმე...

— ვინაა შენი მამა, პატარა ქალო?

— ნიკო ჯავრიშვილი, ერეკლეს ჯარისკაცი... მასთან ერთად იბრძოდა. ომიდან დაბ-
რუნდა და... ცუდ დღეშია.

— სამწუხაროა ფრიად... და-ძმანი გყავს?

— არა.

— რა გქვია, გოგონა, შენ?

— ივერია.

— ივერია... რა კარგი სახელია! — თქვა და თვალი მოარიდა. სევდა-ნადველი შე-
მოაწვა. მცირე ხნის შემდეგ თმაზე ალერსიანად გადაუსვა ხელი და დამამშვიდებლად
უთხრა, — ნუ გეშინია, ივერია!

— იმ დღეებში ერეკლემაც ვერ მოიცალა, რომ ჩამოველო, თორემ...

— თორემ რაო, ივერია? — იკითხა არსაცნობად შემოსილმა თავად ერეკლე მეფემ
და გოგონას დააკვირდა.

— რაო და, მოადენს წყაროსო.

— მაინც როდის ჩამოვიღისო? — იკითხა უცხო ძიამ.

— არ ვიცი, ჩამოვიღისო, — თქვა გოგონამ და სახელოთი ცრემლი ამოიშრო
ვიწროსფერ თვალებში.

— როგორ შესძლებსო ამას? — განგებ იკითხა უცხო ძიამ.

— ამბობენ, ის ყველაფრის შემძლეა...

— ამბობენ... ამბობენ... მაშ, კარგი. მე თვითონ მოვინახულებ მაგ თქვენს ერე-
კლეს. — თქვა და გული საოცრად დაუშმძიდა.

— თქვენ არ მიგიშვებენ მასთან. — სასოწარკვეთით თქვა გოგონამ.

— მიმიშვებენ... მიმიშვებენ! — დაბეჯითებით თქვა ერეკლემ და მწარედ გაიღიმა.

— მიმიშვებენ! ოღონდ ახლა წამიყვანე და მაჩვენე მამაშენი. ჩვენ ერთად ვმოშობდით,
ის ჩემს გვერდით იბრძოდა. სახელოვანი გლეხია მამაშენი, — კარგი მეომარი. კარგი
მევენახე... წამიყვანე, იქნებ მივეხმაროთ, დავამედლოთ.

გოგონამ კოკაში უკმაყოფილოდ ჩახედა, წამოდგა და... კიდევ შემოესმა სიკვდი-
ლის მოულოდნელი, ამაზრზენი შეცხადება.

გლოვის ზარის გაგონებაზე გოგონა სახლისაკენ გაიქცა.

თავი დაჰხარა ერეკლემ.

მცირე ხანს ასე გაუნძრევლად იდგა იგი, მერე მგლოვიარე სახლისაკენ ჩაუხვია
ჭირისუფალივით.

გაედევნა ცხენი პატრონს, თავი ჩაქინდა და ზანტად გაედევნა.

ტირისის ხმაზე მეხოტბეები მოსცივიდნენ. მთელი მათი არსება ჯავრიშვილთა უბე-
დურებას მიეპყრო და ვერ ამჩნევდნენ იქვე მდგომ გლეხურად შემოსილსა და ამით
არსაცნობ ერეკლეს, რომელიც ისმენდა ზარს და ქვეყნის სატივარი თვალებში კვამ-
ლივით სცემდა.

მტრის ტყვიამ ღვიძლი დაუზიანა ნიკოს... ებრალებოდა იგი ერეკლეს. მომეტბუ-
ლის გზებით ებრალებოდა ჭირისუფალი მისი, განსაკუთრებით კი პატარა გოგონა ივე-
რია.

მართლაც, შესაბრალისი იყო იგი, რადგან სჭეროდა, რომ სწორედ წყალი იყო უე-
ბარი წამალი მამის მოსარჩენად. სჭეროდა! და რადგან წყალი დაუგვიანა, ეგონა, მამა
გაეზუტა და მიიცვალა. ამიტომაც დღეს საოცარი ძალით ჩაჰიდებული, იდგა იგი მამის
ცხედართან და, სხვებივით კი არ სტიროდა, დამნაშავესავით დაჰყურებდა და ემუდ-
რებოდა:

— ჰა, მამი, მოგიტანე წყალი. მაპატიე, რომ დავიგვიანე... მაპატიე, მამი, ახლა კი
დალიე, თუ გიყვარდე. დალიე და სული დაითქვი... მე თვითონ წავალ ერეკლე ბატონ-
თან და ვთხოვ, ჩამოიაროს და წყარო მოადინოს. მას ბავშვები უყვარს და, ვიცი, მოშის-
მენს! ახლა კი...

კოკა ორივე ხელით მაღლა ასწია ივერიამ, თითქოსდა დასარწმუნებლად, რომ წყალი
დასტურ მოუტანა.

ამ დროს ვიღაცის ნერვიული ხმა ჩაესმა:

— რა დროს დოქია, შვილოსა, გასწი იქით!

გოგონა ჯერ დაიბნა. შემდეგ უცნაურად აირია და გაწიწმატდა. აღარ იცოდა, რა
ქნა. გულზე ცეცხლის მომდებლად ატირდა და ყველა მწარედ აატირა. დედამ გოგონას

ბელგები მოხვია და მოეფერა, მაგრამ ვერ დაამშვიდა. აქეთ-იქედან ხალხმაც შეუძახა და დაუყვავა, მაგრამ ამაოდ, დოქი ძირს ვერ დაადგმევინეს.

ამის შემხვედვარე უცხო ძია მისკენ დინჯად გაიწია, თავზე ხელი თანაგრძნობით გადაუსვა და უთხრა:

— ნუ გეშინია. ჩემო კარგო ივერია! ნუ გეშინია! საქართველოში არ ობლდებიან!.. მე რაც დაგპირდი, იმას აუცილებლად შევასრულებ, რომ მომავლადვს წყალი არ მოენატროს... შევასრულებ! აი, დღესვე ვნახავ მას... და ვთხოვ, ჩამოიაროს...

— არ შეგიშვებენ კახთ ბატონთან. — სლუჟუნით თქვა გოგონამ.

— შემიშვებენ, შეილო, ნუ გეშინია, ახლა კი დადგი ეგ დოქი, ჰო, დადგი და რაც გითხრან, გაუგონე. — თქვა და შემობრუნდა.

ხალხი, გლოვის შეცხადების შემდეგ თითქოს ახლა გამოიხედაო თვალში, ერთთავად შეერთა.

იცნეს.

იცნეს ერეკლე.

იცნეს და მიმოდგენ.

დიდად გაეხარდით მისი აქ ყოფნა, თუმცა არა გაჰყვირებიათ რა; რადგან იცოდნენ, რომ იგი მომეტებულად თავმდაბალი და განმკითხავია, ყველა ოჯახის ღვთივ სასურველი სტუმარი და საპატიო წევრია, პირველი ჭირის/შუადლი და განმკითხავია. იცოდნენ! და ახლა თუ ასე უსიტყვოდ და გოცნებით მიმოდგნენ, ეს იმიტომ, რომ ასე მოულოდნელად, ჟამს მიცვალების შეცხადებისა, არავინ იფიქრებდა მის გამოჩენას. ის კი არ იცოდნენ, რომ ერეკლეს წუხელ, შუალამისას, სოფელი შემოევლო იმის გასაგებად, თუ ვის ოჯახს უნთია ჭირთათმენის შუქი, ვის რა აწუხებს ან უღბინს... არსაცნობადაც ამიტომ გადაეცვა და გზადაც ამიტომ შემოსთენებოდა...

ქალებმაც იცნეს იგი და ხმა გაკმინდეს.

ივერია შეჰყურებდა უცხო ძიას და არა ესმოდა რა.

ერეკლემ ნიკო ჯავრიშვილის ცხედარს ცივ შუბლზე ხელი ჯავრიანად გადაუსვა და, თითქოს თავისთავს ესაუბრებო, თქვა:

— სამშობლო ჩვენი, სრულიად საქართველო, ისეთი მგრძნობიარე ქვეყანა არის, რომ ერთი აღამიანის შემომატებასაც იგრძნობს და გაკლებასაც, ანუ — დაბადებასაც და გარდაცვალებასაც, იგრძნობს იგი ქვეყნის ყველა კუთხეში, იგრძნობს თავისით, ამბის მიუტანლად!.. ეს კი იმიტომ, რომ გაუთავებელ ომებში თვალდათვალ იღვევა ქართველობა. ამიტომაც დაბადებას და შემომეტების სიხარულს თოფის გასროლით ხვდება ჩვენი ხალხი და გარდაცვალებას კი — უმძიმესი დაღით. ამას კი მხოლოდ ის გაიგებს, ვინც ოდეს ბევრი იყო და ომებით დაღუფლა... ნიკო ჯავრიშვილი ომების მონაწილეა. ჩემს მხარდამხარე იბრძოდა იგი. რამდენჯერ დაჭრილა! ამ ბოლო ბრძოლაში მტრის ტყვიამ ღვიძლამდე უწია... ჩვენში ამბობენ: „ღვიძლი ძმაო“. ეს იმას ნიშნავს, რომ ღვიძლი უმთავრესია, უახლოესია. ვიდრე სული და გული. სწორედ მის ხელყოფას ვეღარ გადაურჩა ჩვენი ნიკო, — კარგი მეომარი, კარგი მეოჯახე, კარგი მეურნე.

კიდევაც დაიზრდებიან, უცილობელია ეს!..

შენ კი ნუ გეშინია, ჩემო ლამაზო ივერია. „ლეკეი ლომისა სწორია“ — უთქვამს ბრძენს. გახსოვდეს, საქართველოში არ ობლდებიან. საქართველოში ქვრივდებიან და ქვრივად რჩებიან, მებრძოლებად რჩებიან. ასეთი იყო მამა, თამარი და სხვანი. შენც სახელოვანი ქალი იქნები. ნუ გეშინია!

ხალხის ღუმილმა ბავშვი დაარწმუნა, რომ ამ ძიას მართლა შეეძლება ერეკლესთან შესვლა. დოქს ხელი უშვა და იკითხა:

— მამ, ტყვეთ ერეკლეს, რომ ჩამოიაროს და წყაროები მოადინოს?

ვიდაცა გაუწყრა გოგონას, — გაჩუმდით. ერეკლემ კი შუბლზე აკოცა, დაჰპირდა და კარებში გამოვიდა.

მამაკაცებიც გამოვიდნენ ფეხკრებით.

ხალხიდან გამოირჩა ერთი მსცოვანი, ჭირგამოვლილი ბერიკაცი და ერეკლე წავსდგა თავდასრით წარსდგა:

— დიდო ბატონო, საქართველოსათვის გამარჯვება მუდამ სანატრელი იყო... ბევრ-
ჯერ გაგვიმარჯვნია, მაგრამ მართო გამარჯვება არ გამოდგა საკმარისი. რაღაც კიდევ
სხვაა საჭირო. მშვიდობაში გულდაჯერება და საქმეზე გულდადება გვინდა, რომ კაცმა
ხე ღარგოს, ვენახი ჩაყაროს. უნა შედგოს. სულის იმედინად დავანება ყოფილა მთა-
ვარი და არა ოდენ ომში გამარჯვება. იმედინად ცხოვრება ყოფილა საჭირო და ამას
მიგვიხედ, დიდო ბატონო!..

— ახლა აქ რამდენი გლეხაკიცა ვართ, ჩათვალე, რომ იმდენი სოფელი, მხარე და
კუთხე დგას შენს წინაშე, მეფევ, და ყველა ერთსა გემზარხვის!... დღენიადაგ მეომარ,
დამაშვრალ ქვეყანას სულის დავანება სჭირდება. ისეთი ხე დავვირგო, რომელსაც შეი-
ძლება მიენდო, მიეყრდნო. გულზე თავი მიასვენო და მოისვენო... ჩვენსას თუ არ შეი-
ძმენ, მისა ჭავრიშვილის ობოლი გოგონას ბავშვურად გაგებულები მუდარა შეიწყნარე,
— ისეთი წყარო მოადინეთ, მომავლადამა წამალღვით რომ დალიოს და სიკვდილს მოე-
რიოს... ძმობის, იმედის, სიყვარულის წყარო!

ერეკლემ კარგად გაიგო, თუ რას გულისხმობდა ეს ბერიკაცი, იმედის ხესა და წა-
მალივით დასალევ წყაროს რომ ახსენებდა, მაგრამ აქ ამაზე საუბარი ზედმეტი იყო, და
ბერიკაცს ჰკითხა:

— შენ იყალთოელი ძია მისა უნდა იყო. თუკი გუმანი არ მატყუებს, ჰო, ჰო, ივე-
რიას პაპა... შეცვლილხარ ფრიად!..

— მასეა, დიდო ბატონო, მისა იყალთოელი ვარ, შვიდი კუბოს უბედური ჭირისუ-
ფალი... ომებმა დამილია შვილები, კარგად მოგესხენება!

— მომესხენება, მისა იყალთოელი! — თავი დაჰხარა ერეკლემ. მის გულისწებასა
და სისხლის გვრემას ძნელად თუ ვინმე გაიგებდა, თუმცა ამას გარეგნულად არ იმჩნე-
ვდა. — ჰო, ვიცო, მისა იყალთოელი, და ისიც ვიცო, რომ მართოდენ ხმლითა და
გუთნით არ იცხოვრება...

— აგრე, აგრე, ღმერთმანი! — გაისმა აქეთ-იქედან. — აგრე, და ამას უნდა მო-
ხედვა, ბატონო!

— დამაცადეთ, ხალხო! — თქვა მისა იყალთოელმა და ნიშნის მოგებით დასძინა:
ბევრჯერ გაგვიმარჯვნია, დიდო ბატონო, მტრის გულზე ფეხი დავგიბიჯებია და გული
მოგვიოხებია, მაგრამ დავილიენით!.. წინა ბრძოლაში შვიდი ვაჟაკი მართო ჩემი ოჯა-
ხიდან დაეცა. ცხრა შვილი მოუკლეს გულაანთ ქვრივსა. ამ ორი ოჯახიდან თექვსმეტი
სული დაიღუპა. ეს თექვსმეტი ვაჟაკი ხომ თექვსმეტი ახალი ქართული ოჯახია!..

— ვიცო, მისა იყალთოელი, ახლა მთავარია მოთმინება. დღეს ნიკა ჭავრიშვილის
ოჯახს მივხედო. მიცვალეული წესისამებრ გავაპატოხონოთ და ეს დღევანდელი საუ-
ბარი ცოტა ხნის შემდეგ გაგვიბიროთ. გლოვას გლოვა სჭირდება და განსჯას — განსჯა.
— თქვა ერეკლემ და ჩაფიქრდა. ცოტა ხნის შემდეგ მგლოვიარე ოჯახისაკენ ჭირისუ-
ფალივით გაიხედა. ქალები გულისმომკვლელად ტიროდნენ. ისეთი სევდიანი, მოგუდული
გლოვა ისმოდა, ხესა და მიწას აატირებდა.

ის იყო, ერეკლე უნდა წასულიყო, ეზოში გაუბედავად ჩამოვიდა უცხო კაცი თა-
ვისი პატარა ვაჟითურთ და ასევე გაუბედავად მიუახლოვდა იქ მყოფთ.

— თუ ნებას დამრთავთ...

— სტუმარი ღვთისაა, მობრძანდით. — გაეპასუხა ვიდაც.

— ტირილი შემომესმა და ვიფიქრე, ჭირის დღე თუ აქვთ, სამძიმარს ვკადრებ-მეთქი...
ამ თქვენს ლამაზ ქვეყანაში გავიგონე ერთი მშვენიერი ანდაზა: სადაც მიხვიდე, იქაური
ქული დაიხურეთ... ეს ბიჭუნა ჩემი შვილია... გლოვის დღე გქონიათ, სამწუხარო არის
ეს ფრიად!

— ჰაი, ჰაი, რომ სამწუხაროა... თანაც ასეთი კაცი...

— ვინ, ბატონო, ასე რომ გლოვობს სოფელი?

— ყველაზე დიდი! — უპასუხა მისა იყალთოელმა — მტერს აჯავრებდა და ვენახს ახარებდა... რატომ დაინტერესდით?

— ალბათ მიხვდით, რომ მე რუსი ვარ, გიორგი. ყველაფერი მაინტერესებს, მით უფრო რომ საქვეყნოდ სახელგანთქმული ხელმწიფის — ერეკლეს ქვეყანაში ვარ. აქ ყველაფერი ამალღებულია, — დაბადებაცა და გარდაცვალებაც... ბედნიერად ჩავთვლიდი თავს, თუ მოვახერხებდი ერეკლეს დანახვას.

ამის გაგონებაზე ერეკლემ მისა იყალთოელს ანიშნა. — სტუმარს მიხედეთო, და წავიდა. მგლოვიარე ოჯახის მიმართ პატივისცემის ნიშნად მხოლოდ მოსახვევს იქით ამხედრდა თავის დიდებულ ცხენზე.

ხალხმა იმედიანი და მოკრძალებული თვალით გააცილა იგი.

სტუმარმაც გაცემებით გააყოლა თვალი და ხალხს ნიშნულად შეხედა. ხალხმა არ შეიტყუა, რომ სწორედ ეს, — საგანგებოდ არსაცნობად გადაცემული ახოვანი მამაკაცი არის ის, ვისი შორიდან დანახვაც კი დიდ ბედნიერებად მიაჩნია უცხო სტუმარს... საქვეყნოდ სახელგანთქმული ერეკლე, მეფე ქართლ-კახეთისა, დიდი იმედი მთლად საქართველოსა!

დარდიანმა კაცებმა სტუმარი სახლში შეიწვიეს, — ქრისტიანიაო! რატომღაც სათრი დაედოთ მისი, მით უმეტეს, „სადაც მიხვდით, იქაური ქული დაიხურეთ“, — გაუგონია და კახური ქული მართლაც შეუქმნია.

სტუმარმა წესისამებრ ჩამოუარა ნიკო ჭავჭავაძის ცხედარს.

აქ მისთვის ყველაფერი უცხო იყო.

თავდაც უცხო იყო ყველასათვის, მაგრამ ეს მისთვის არავის უგრძნობინებია, რადგან მათ შორის საერთო და საფიცარი იყო... ჭვარი, გულზე რომ ესვენა ცხედარს.

ღიახ, ჭვარი!

ჭვარი. — ენა საერთო და საზრუნავი საერთო მათი!

და ჭვარი იგი იყო სპილენძისა თუ ოქროსფერი და მადლად დანთებული სანთლის უმკრთალები სხივი მის ერთ კიდეზე ისე სევდიანად თრთოდა, რომ იქ მყოფთ, უცხოთა თუ შინაურს, — ყველას გულს დაჰყანკალებდა და ასევდიანებდა.

ჭვარზე ასწლეთილი უმკრთალები და უწმინდესი სხივი სანთლისა ყველასათვის ერთნაირად გასაგები, ყველასათვის საერთო ენა, რწმენა და საზრუნავი იყო.

ჭირისუფალითაგან ყველაზე გულსაკლავად პატარა გოგონა გამოიყურებოდა. ეს გოგონა სულ რაღაც შეიდი-რვა წლისა თუ იყო და იქ მყოფთა შორის ყველაზე ცოტა რამ თუ მოეცინებოდა, მაგრამ ტიროდა იგი წრფელად და გულიანად, ტიროდა საყვარელი მამის გარდაცვალების გამო. მისი ხმა იყო ბავშვურად სუფთა და გულში ჩამწვდომი. იგი არც კი ჰგავდა ტირილს. ტირილი ჩვეულებრივ, იწვევს სიბრაღულს, ბოლახ მსმენელი ამასაც ერევეს და იგი აღარ აღელვებს მას. ამ პატარა გოგონას დიდრონი, ბავშვური, შავი თვალებიდან უანკარესი ცრემლი სცვივოდა და ამ ტირილშიც განუშეორებელი მშვენიერებითა და სათნოებით იცხებოდა.

სტუმარმა ცხედარს რომ შემოუარა, პატარა გოგონასთან შეჩერდა, შუბლზე თანაგრძნობით აკოცა და უბეში ფიქრებიანი კანფეტი ჩაუყარა. ბიჭუნასაც მოუწია რაიმე სიკეთე ეყო გოგონასათვის და, უცებ რომ სხვა ვერაფერი მოიფიქრა, პაწაწინა ვერცხლის ჭვარი მოიხსნა და ყელზე უსიტყვოდ ჩამოჰკიდა, არ იტიროო, — თანაგრძნობით უთხრა და შებრუნდა. კარებში რომ გამოვიდნენ, მამამ ვალოდიას საქციელი მოუწონა. — ყოჩაღ, ვოვა, კარგად გამოგივიდა. ცხადია, ახლა იმ ბავშვს საჩუქრისთვის არა სცალია, მაგრამ ცოტათი მაინც ხომ გაეხარა, ესეც საქმეა.

— მიბრძანდებით? — შემოესმა გიორგის.

— ღიახ, ბატონო, თქვენი ნებართვით.

ღვინო შესთავაზეს გიორგის.. ეს შესანდობარი იყოსო, თქვა გიორგიმ და ერთი
ჭიქა დალია.

გაიკეთა
გაიკეთა

წასვლის ხანს მიხა იყალთოელმა უთხრა:

— თუ რამე დაგჭირდეთ, დღე ბატონს მიაკითხეთ, ის ყოველგვარ შემწეობას გა-
გიწევთ.

— გამაღლობთ, ბატონო. დანშარების სათხოვრად როგორ გავკადნიერდები. მე
უბრალოდ მისი შორიდან დანახვა მაინტერესებს. მასზე რუსეთსა და ევროპაში ლეგენ-
დები დადის. ევროპის ერთერთი ქვეყნის მონარქს უთქვამს: დასავლეთში მე ვარ და
აღმოსავლეთში ერეკლე მეფეაო. იყო საქართველოში და ასეთი კაცის დაუნახავად წახ-
ვოდე, გულსატკენია. ესაა და ეს. შემწეობის სათხოვრად, ძალიანაც რომ მინდოდეს, ვერ
გავკადნიერდები.

— ხელი მოგიმართოს. ქრისტეს მადლმა. — თქვა მიხა იყალთოელმა და დაარწ-
მუნა, რომ ლხინის დღეზე ნამდვილ მასპინძლობას გაუწევდა.

სტუმარმა ასეთი გულითადობისათვის მადლობა გადაიხადა.

ერთმანეთს გულგამთბარი გამოეთხოვეს.

სტუმარი ჭერ კიდეც მოსახვევს არ მოფარებოდა, რომ კვლავ გაისმა გულში ჩამწ-
ვდომი მოგუდული ზარი გლოვისა. მასში განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ერთი ნახი,
ბავშვური ხმა. გიორგი მიხვდა, რომ ეს სწორედ ივერიას ხმა იქნებოდა. შედგა და ვალო-
დიას დააკვირდა. ვალოდიაც ამასვე მიმხედარიყო და თვალეზში სევდა ჩასდგომოდა, თი-
თქოს მისი ბრალი იყო, რომ გოგონა ტირიდა.

— ვუთხარი, არ იტირო მეთქი, ის კი მაინც ტირის. — ნაღვლიანად თქვა ვალოდიამ
და უკან მიიხედა.

— უთხარი?

— ზო.

— მაინც ტირის. — გაიმეორა მამამ ლა ისევ მიაყურადა.

— ცოდვაა. — თანაგრძნობით თქვა ბიჭმა.

— საქართველოში საოცრად უყვართ მშობლები... ბერიკაცები აღგებიან და მშო-
ბლებს ბავშვური გულითადობით აღდეგრძელებენ. მათზე ისეთ გულში ჩამწვდომ სიტ-
ყვებს იტყვიან, გაგიკვირდება. და გგონია, მხოლოდ მშობლებს აღდეგრძელებენ? წინა-
პარტა წინაბრებსაც არ იფიქრებენ. ჰყუებიან მათს სავაჟაკო საქმეებზე. დავით აღმა-
შენებელს სულიერ მამად მიიჩნევენ, თამარს კი — ღვთაებად, პირიმზედ!

— შვილებს არ აღდეგრძელებენ, მამი?

— რას ამბობ, ვოვა, რას ამბობ. მაგენს ბავშვები სიცოცხლეზე უფრო მეტად უყ-
ვართ. აბა, სხვანაირად როგორ ვითხრა... ვთქვით, კაცი მიდის სოფლის გზაზე, ჭიშკარ-
თან ვიდეცის ბავშვი დანახა. აუცილებლად შეჩერდება, ბავშვს მოეფერება, თავს გა-
უთლოებს კიდეც, ჭიბეში თუ რამე შესაფერისი აღმოაჩნდა, აჩუქებს, გაუღიმებს და წავა.

— თუ კი არ იცნობს? — დაინტერესდა ბიჭი.

— ეგ რა შუაშია. მისი ქვეყნის შვილია და თავის შვილად, ნათესავად თვლის. მთე-
ლი ქვეყანა ნათესავისა და მოყვრის გულით ცხოვრობს. აქ უცნობები ერთმანეთს ნაც-
ნობებივით, ახლობლებივით ესაღმებთან. ქვეყანაც ამიტომაც ძლიერი. ოდითგანვე ვეშა-
პებივით მტრები ახვევია და ვერას აკლებენა..

მიდიოდნენ მამა და შვილი და ტკბებოდნენ კახეთის პეიზაჟებით, ზვრებით, ხეხი-
ლის ბაღებით, მიჯრით მდგომი ლამაზიფიანი სახლებით, განუყოფლობისა და სიმეი-
დროვის, გაუტყელობისა და სიძლიერის იერ-სახე რომ ედო.

თავი მეორე

„კეთილი იყოს ზმანება ესე“. — ნიშნულად გაიფიქრა ერეკლემ და წამოდგა. ჭერ

კიდევ არ გათენებულიყო და ცისკრის ვარსკვლავი მთელი სიცხადით კამკამებდა. მისი სუფთა, უმანკო სხივები ნეტარებად ეფინებოდა საქართველოს, ივრის ულამაზეს ზეგნებს, ალაზნის ზღაპრულ ველებსა და მშრბლიურ სანახებს... უსუფთესი სივრცე დადიანის უღელსა და მთებზე, ალაზნის სიღრმეებში. გასაშვირებს სურნელების სვრელებად აჩნდა ხან მწყურვალე და ხანაც აჩქამებული, თელავისსევი, კისისსევი, ჭერმისსევი, თურდო, სტორი, ლოპოტა, დიდხევი, ჩელთი, დურუჯი, კაბალი, ლაგოდენისწყალი, მაცოცხლებელი ნაუურები.

მშობლიურ, უსაყვარლეს სანახებს გაჰყურებდა ერეკლე გულწაღრი პატრონის თვალით და ფიქრობდა:

„ამ მშვენიერი მიწისათვის უძველესი დროიდან იღვრებოდა სისხლი... ახლა კიდევ ალა-მაჰმად-ხანს არ ასვენებს თბილისზე დაცემის უინი... კრწანისი სისხლით მოიწილება...“

სასახლის მოაჯირიდან ამ უთენია გაჰყურებდა ქვეყანას და გონების მისხური შორხედდა მაინც ბაზიერივით გამოჰიდებოდა წუხანდელ უჩვეულო სიშმარს, ვერა და ვერ ისვენებდა მისგან.

„კეთილი იყოს ზმანება ესე“. — კვლავ გაიფიქრა და ცალი თვალი ისე მოხუჭა, თითქოს მთლიანად მიეცაო სიშმარის ახსნას.

მაინც რა ესიშმრა ასეთი?

თითქოს... ჯერ იყო და მთელი შიგნით კახეთი, განფენილი ალაზნის ორივე სანაპიროზე, შეინძრა, ატივტივდა და ნარნარად წავიდა უფსკრულისაკენ... მთლადსაქართველო ფეხზე დადგა და უფსკრულის უძღვებს ვაზის ღერწები შეწვრიდა, ჭიკოკონა გაჩაღდა და ციცხლი უთვალავ სვეტად შეუდგა ჩამოქცევად ზეცას. ყოველ ოჯახზე წილად თითო კოცონის გაჩაღება მოვიდა. ციცხლის სვეტი სინათლის სვეტად გადაიქცა, ამაღლდა და უფსკრულისაკენ დაქანებული მიწა-წყალი მაგიურის ძალით ზეამოსწია, გააწონასწორა, ვულკანურ ღრუბლებით გააცივა და გაამაგრა. სინათლის სვეტი კი გომბორისაკენ გადაიხარა, მწვერვალს აეტოლა და იქაურობა გადაანათა.

საქართველოში არ დარჩენილა ოჯახი, რომ არ გავდო ციცხლი სულისა და იმედი ვაზისა. ამან გააძლიერა სვეტი იგი სინათლისა, ლიბოლ წითელი ტინი დაუდგა, სისხლით შეღებილი და აამაღლა იგი გომბორამდე, გომბორზე აღამანათა სულისა და ციცხლის ნათელი ღვთაებრივად წამოიმატა და ერის უწუნავს სიწმინდელ გაცხადდა...

„კეთილი იყოს ესე ყოველი“. — ჩაიდუდუნა ერეკლემ და თვალები შეისრისა. თვალწინ დაუდგა სიშმარეული ციგვომბორი და... კვლავ სიშმარის სინჯავს დაადგა თვალი გონებისა:

თითქოს... გომბორის მწვერვალზე, ციგვომბორზე აღიმატა უსაშველოდ დიდი. ზღაპრისათვისაც კი ზღაპრული სანახაობის არწივი, კაცთა გაოცებული ხედვის შთაბეჭდილებით პატარა გოგონა ბატკანივით კლანჭებში მოიქცია და ყაშყაშით აფრინდა. ამ საოცარმა არწივმა უფრცხის სივრცეები ფრთებით გადაფარა, გომბორის მწვერვალე ყაშყაშით შემოსწერა და თელავის იქით, სოფელ ალავერდში, ალავერდის ტაძრის ნეტარ გუმბათზე დაფრინდა. სული რომ დაივანა, მხრები შეარხია, ფრთები უფრო მოწერხებულიად შემოიწყო და... ჩაიძინა.

„კეთილი იყოს ეს მოლანდება“. — ლოცვასავით გაიმეორა ერეკლემ და ცისკრის ვარსკვლავს გაუსწორა თვალი. ალავერდისაკენ გაიხედა და წარბები შექმუხნა — რატომ ჩაიძინაო არწივმა. ჩაფიქრდა და თავისთვის დაასკვნა: „არა, არწივი ძილშიც არწივია და ღვიძილშიც. არწივი ყველგან არწივია — მთაშიც და ბარშიც, მეცხრე ცაშიც და გუმბათზეც... ციგვომბორი შემოსწერა, „კახეთის კავკასიონს“ ფრთა გადაატოლავა ჩრდილოეთის სიმაღლეებიდან გასამხრეთა, უძველესი ალავერდის გუმბათზე მოგებულ იოშის სიმშვიდე ჩამოიტანა და ჩაიძინა... კარგი იყო არ ჩაიძინებოდა, მაგრამ არა უშავს.“ — ისევ დაასკვნა და გადაწყვიტა: დღეს, უამს სიმშვიდისა და შეუცნობად შეგარძნებათა, ელოცა. ელოცა ალავერდში. მარტოდ წასულიყო და გულმოჭერებით ელოცა.

ცა... ცხენიც მას შეეკაზმა და ალაყაფის კარებიც მას გაეღო, კარისკაცსაც არ გამოლა-
პარაკებოდა და წასულიყო. ეს ლოცვა კი მიეძღვნა იმისათვის, რომ არწივის ჩაძინება
კეთილად ამხდარიყო, გოგონას კი, რომლის სახეშიც რატომღაც ივერია წამოელანდა,
მშვიდობა მისცემოდა.

ერეკლემ ცხენი უთენია შეეკაზმა, ალაყაფის კარებიც თვითონვე გამოაღო და წავი-
და.

სასახლეში ელვისუსწრაფესად გაიგეს, რომ ბატონი უთენია ალავერდში წავიდა.
ის კი არ იცოდნენ, ასე უმძრასად და უჩვეულოდ რატომ წავიდა. რატომ არ იხმო მე-
ჩინიბე, კარისკაცი, მსახური, რაშია საქმე, ცუდი რამ ხომ არ მომხდარა?

ეხო-კარსა და ბაღ-ვენახში უთენია მოუფხუფხუ გლეხებმა დაინახეს უჩვეულოდ
ადრიაანდ, თანაც უთანხმოებოდ, პირქვირად მიმავალი ერეკლე, მაგრამ ხმის ამოღება
ვერავინ გახედდა.

გლეხებმა ერთმანეთს რაღაცა გადაუღაპარეს და ბატონს შორიანდო უსიტყვოდ
მიჰყვნენ. შემხვედრნიც აიკრიბნენ და კვალად მიჰყვნენ ალავერდის აღმართს.

მიდიოდა ერეკლე. გონების თვალი ჩრდილო კავკასიის მწვერვალებისათვის მიეზგი-
ნა, ხოლო სახედველნი — ალავერდის გუმბათისათვის.

მივიდა იგი ტაძარში.

კარებთან მსახური შეეგება და სთხოვა, ეუწყებინა თუ რა სამსახურს ინებებდა.
არავინ შემოუშვაო, მცირე ხანს, ტაძარში, მალე გამოვალო მე. — უთხრა მსახურს.
მსახური მიხვდა, რომ ღვთისმშობლის წინაშე აღსარება და ლოცვა გადაუწყვეტია
დიდ ბატონს, და მორჩილების ნიშნად თავი დაჰხარა.

ერეკლე შევიდა ტაძარში, მთავარი გუმბათის მოხატული თაღის ქვეშ, ღვთისმშო-
ბის წინაშე თავდადრეკით დადგა და ხმადაბლა, შთამაგონებლად დაიწყო:

„დიდაო ღვთისავ, უპირველეს შეიწყალო ალავერდი... მერმედ შემიწყალო შენთა
მლოცველთაგან მე. — მონა შენი, რამეთუ საქართველოსა და ქართველთა ძველთაგანი
ჭირის, ნათენი ტანჯვის უკუყრას ვესწრაფვი გზითა საცილობელითა. მომიმართე ხელი
და მომეკრძე ერის თავისუფლება და მშვიდობა, აღმოცენებული ურთიერთგაგებასა და
სიყვარულზე... არა და იმსხვრევა მთავარი ძვალი არსებობისა, იშროტება სისხლი და
მოიწევს ზორშაკი — გინა... ომი. საბრალონი არნ ბაღდები და მოხუცები. ბაღდთა ბედ-
ნიერება სხვა რაა, თუ არა სიხარული და სინათლე. ააცილე მათ მომავალში, ომები.
შეიწყალონ! მიეცი სიხარული და სინათლე ივერიასა და მისთანათა, საქართველოს ბაღ-
დთა, რამეთუ ქვეყნის მომავალი მათითაა და ისინი ქვეყნის მომავლით არიან“.

ერეკლემ გარინდებითა და შთაგონებით დიდხანს უმზირა ღვთისმშობელს და... ძელ-
სკამთან მივიდა. ერთხელ კიდევ შეაგლო თვალი ღვთისმშობლის სახებას და ჩამოჭდა,
რომ კარგად შემოეკრიბა ძალნი საუფროსონი და თვითონვე დარწმუნებულიყო თავისსა-
ვე ზრახვათა სისწორესა და სისუფთავეში. თავზე ხელი შემოიდგა და ჩაფიქრდა. მოუ-
ლოდნელად გაასხენდა და თითქოს ჩაესმა კიდევ:

„შემოკრებით ბრძენო...“

ეს მისივე გულისხმა იყო განზრახვაზე დასაფიქრებლად.

დიახ, გულისხმა, — იოანე შავთელის სიტყვები რომ გაასხენა. იგი თითქოს მოუ-
წოდებდა განსახელის საჭაროობისაკენ.

„ჰო, ჰო, ასეა საჭირო, — გაიფიქრა ერეკლემ, — ვიდრე ქვეყანა ესე არ გამხდარა“...

„ვითარცა უფსკრული, შესაყრბელი ბილწთა ღვართა... რომლისგანცა ვინ ძლეულ
არს, დამონებულ არს“. — თითქოს წაართვაო ვიღაცამ სათქმელი და... თვალწინ დავით
აღმაშენებლის სახე დაუდგა.

„ანდა რამ ათქმევინა ეს სიტყვები დიდ დავიდს? ო, არა, განა ბილწებისა ღვარი
არ მოდიოდა საქართველოზე მტერთა სახით?! და რომ სამშობლო ჩვენი ძლეული ყო-
ფილიყო, ცხადია, დამონებულიც იქნებოდა. მაშ, სწორია ჩემი გადაწყვეტილება, სწორია,

მაგრამ ის რაღად ხდება, რომ ზოგჯერ იჭვის ობობა ეკიდება სიცხადის ნათელს? — გაფიქრა ერეკლემ.

კურთხეულ ხარ, კურთხეულ, ქრისტე! ისევ და ისევ შენი ნათლის კვალად მავალი გარდაუვლად დაუძმობილდება შენი ნათლის კვალად მავალს. ისევ და ისევ შენ ხარ ის ერთი, უმაღლესი და უზენაესი ძალა, გაგება და გამართლება, მიზანი, სიყვარული და მინდობა, რომელმაც ძმას ძმა უნდა აპოვნინოს. კურთხეულ ხარ!..

გაგნებული ნათლით კვალად შენად ვივლი. ეს სვლა ხილვად და ცხადად კავკასიონის უღელტეხილებს გადაეტარება, დიდი რუსეთის ველზე გაივსება, ჭვარს წამიდვარებს და იგივე ჭვარის მადლის მიწვევით მიიღებს მშვიდობას. ჭვარი რამდენადაც დიდია, იმდენად მძიმე და შორიდან დასანახია იგი.

ერთნაირად დასანახია!

მაგრამ... რაღათ დარჩება ენა, ქართული სიტყვა, გული მისი და თვისება მისი ჭვენიული?

დარჩება! — თავისთვის ბეჯითად დაასკვნა ერეკლემ და, თითქოს თამარის სატეზას მიმართავს, საკმაოდ გასაგონად თქვა:

„ენა არის ის, რაც...“ — და მოულოდნელად ჩაესმა:

„ათასი წელი, ვითარცა ერთი დღე“.

„ეს იგივეა, რაც მარადისობა, უფრო მეტიც, მარადისობის მარადისობა“ — გაფიქრა ერეკლემ.

„ესე ენა შემეგული და კურთხეულია სახელითა უფლისაითა... ყოველი საიდუმლო ამას ენასა შიგან დამარხულ არს“. — უნებლიედ გაახსენდა ეს სიტყვები და თვალწინ წამოელანდა ბრძენი ქვეყნისა იოანე ზოსიმე.

„არს... არს...“ — გაიმეორა ერეკლემ და ჩაფიქრდა. ერთ ხანს დავით აღმაშენებლის სახე დალანდა, სულმნათის ხმა ჩაესმა:

„ვარ მე აღმსარებელი და შენ კი გთხოვ ზენაო სიტყვაო, აღმსარებელსა მოხედენ“.

„ვრაც მავსა ვალად ჩემად“. — ჩაიჩურჩულა ერეკლემ.

„ლმობიერ ყვენ გულნი ჩვენნი ფიცხელნი... ტომთა და ნათესავთა შთაცვი ნათელი, ეკლესიაი ჰყავ შენ ამაღლებული!“ — ჩაესმა საკმაოდ მშობლიური და შორეული ხმა.

„ღმერთო, გამახსენე, ვის ბაგეებს მოსწყდა ეს სიტყვები, ოდეს, ახლა რომ ასე ცხადად ჩამესმა?“ — გაფიქრა ერეკლემ და, თითქოს იხსენებსო, ცალი თვალი ოდნავ წახუჭა. „ჰო, ჰო, გიორგი ათონელი... ეს სწორედ მას შეეძლო ეთქვა, მას, დიდ ქართველს, მცნოვრებს უსაქართველოდ, და უსაზღვროდ შეყვარებულს საქართველოზე“.

თითქოს ხილვები გაჰქარა, ერეკლეს სახეზე აღარ იგრძნობოდა აზრის შთამაგონებელი მიმონათება, სევდისა და სინარულის მიმოდება.

იღვა იგი მარტომარტო, თავისთან, ღვთისმშობელთან, წმინდა გიორგისთან, დავითისა და თამარის სატეხებთან. ყველაზე პატარა ბაღდაც მიაჩნდა ახლა თავისთავი და ყველაზე... ისიც იცოდა, რომ სამშობლო საქართველო, ქართველი ერი, თავისი ნახანძრალი მიწით, გაცვეთილი ფარხმალით, დაგლეჯილი თორანით, დაღლილი სისხლითა და გამრუდებული ბედით ერთადერთს მას შემოჰყურებდა, ერთადერთის — მისი იმედშია ჰქონდა. ერთადერთი მიაჩნდათ ამა ქვეყნად მხსენილად და ეს ერთადერთი თვითონ იყო, პატარა კახად წოდებული დიდი ქართველი, ყოველი ოჯახის იმედი და მეგობარი, კახთ ბატონი.

ეს იცოდა ერეკლემ.

ეს დიდ მოვალეობას აკისრებდა ერეკლეს.

ეს აფიქრებდა, ჰკლავდა და არჩენდა კიდეც.

ამიტომაც იგი ხან იყო ბრძენი გლეხაცი, ხან მოღვაწე, ხან მბრძანებელი და უც-

დომელი სტრატეგი. ხანაც — რიგითი, მაგრამ შეუდარებელი მებრძოლი, მოხერხებული, მკაცრი, ძალუმი მეომარი...

იყო!

მაგრამ რამდენ ხანს შეიძლება კაცი იყოს ასეთი ენერგიული და შემართული? ძალთა აღწევების დრო აღამაინასა ოცდაათი-ორმოცდაათი წელია, საქართველოს მტერი კი ორიათასზე მეტი წლისაა და არავინ უწყის კიდევ რამდენ ხანს იბოგინებს ქვეყნად! ამიტომ რაღაც უფრო დიდია საქმე, ვიდრე ერთ ან ათ ბრძოლაში ერთი ან ათი გვირგვინის დაღმა თავზე, რაღაც სხვა!

ამ ფიქრებითა და იმედით კარები გამოაღო, უნდოდა კარისკაცისადვის მადლობა ეთქვა, ცხენზე ამხედრებულიყო და თავქვე, თელავისაკენ დაედამართებია. ეტქარებოდა. მით უფრო, დილ-დილობით სასახლის კარზე ხშირად ელოდებოდნენ გლეხები თუ სწავლულები, სტუმრები თუ მისიონერები, მთხოვნელები...

გამოვიდა ტაძრიდან და განცვიფრდა.

ტაძრის ეზო-გალავანს შემოსჯაროდა ხალხი.

ისინი გზადადგა აკრებილიყვენ და გამოსდგომოდნენ ქვეყნის პატრონს, რომ გაეგოთ მისი უთენია ამხედრების მიზეზი.

ხალხი გასუსული იდგა და ელოდა ერეკლეს გამოსვლას, რომ გაეგოთ, უხაყვარლესი პეფე და სარდალი ამ დილისგულზე რამ შეაწუხა ან რა ამბავია ქვეყნის თავზე.

ერეკლემ მოყვასის თვალებით გაჰხედა ხალხს, მათი გულისთქმა უმაღლ და უცხო-მალად შეიცნო, მოსახლამი მოისწორა და ხელი ასწია:

— დილა მშვიდობისა, ხალხო!

ხალხი მიმოდგა. ზოგმა იგივე სიტყვები გაიმეორა, ზოგმა თქვა, იცოცხლე ბატონო, ხოლო ყველამ ერთად, თითქოს ლოცულობნო. ერეკლეს სიტყვებზე — „დილა მშვიდობისა“, ოდნავ მოგუდულ ხმაზე დაიბუზუნა:

— დილა მშვიდობისა!

ერეკლემ წამოსახსამის ბოლო ამოიკალთა და კვლავაც შთამაგონებლად თქვა:

— მშვიდობა ქვეყანას ჩვენსას, ხალხო!

— მშვიდობა! — ახლაც იმავე ხმაზე უპასუხეს.

— რისთვის გარჯილხართ ამ დილით?

— თქვენი გარჯისათვის. — უპასუხეს.

ცხენის ფლოქვების თქარათქური შემოესმათ.

მხედარი ჭიჭურ მოეჭრა გალავანს. მას აინტერესებდა, ამ დილას რა მოხდა ისეთი, ხალხი რომ შესძრა, ან აქ, ტაძრის გალავანში რა ხდებოდა. ხომ არაა უქირა ქვეყანას ან ერეკლე ბატონს.

მხედარი, ასე ჟინიანად რომ შემოეჭრა ალავერდს, იყო ხანდაზმული და მაინც სიბერესთან დაუზავებელი მიხა იყალთოელი. მას ზურგსუკან ნიკო ჭავჭავაძის პატარა ქალი — შვიდი წლის ივერია შემოესვა და წილზე ღვედით საიმედოდ შემოეკრა იგი, რომ ბავშვი არ გადავარდნილიყო. გოგონა პაპას ჩოხაში ჩაფრენიდა და სრბოლაში ოცნების ფრთები ამურივით გაეშალა.

პაპა მიხა ჩამოქვეითდა, იმათ მდებლად დაუკრა თავი, პირჯვარი გადაისახა და თქვა:

— მეც აქა ვარ, ბატონო. გვიან შევიტყე — აქეთ გამოვიწვევიათ და დამაგვიანდა.

— რამ შეგაწუხა ესოდენ, მიხა იყალთოელი?

— სახლიდან თქვენმა უდროოდ გამოსვლამ, ბატონო.

— ის გოგონა ვინ არის, ცხენზე რომ შემოგისვამს?

— ნიკას ბაღლია, აწ განსვენებული ნიკა ჭავჭავაძის. ლეკვი ლომისა სწორიაო და... სიკვდილს თუ გადავურჩი, ცხენზე ჩდომას გასწავლიო, მამამისს უთქვამს. ვერ მო-რჩა. რაკი ბაღლის სურვილი გავიგეთ, უნდა ავუსრულოთ კიდევაც. აკი ისე ბრძანეთ, სა-

ქართველოში არ ობლდებიანო!.. როცა დრო მაქვს, ცხენზე ჯდომას ვაჩვენებ. საქართველოში
იომ ქალებმაც გადაარჩინეს.

— კარგად ღაპარაკობ, მისა იყალთოელო. დღეს მაინც ძალიან მინდოდა მაგ გოგონას ნახვა, ხილვა მქონდა ისეთი... ბაღლი დამესიზმრა არწივის კლანჭებში... მომიყვანეთ აქ ეგ გოგონა.

პაპა მისამ გოგონა უნაგირიდან ჩამოსვა და უთხრა:

— წამო; ა, იმ ძიასთან მივიდეთ.

— ის ძია ჩვენთან ნამყოფია, მე ის მაგონდება... ასე დამპირდა, რომაო...

— კარგი ახლა, კარგი... წამოდი. — თქვა პაპამ, მაჯაში ხელი ჩაჰკიდა და ერეკლესთან მიიყვანა.

გოგონამ დაიმორცხვა, ნაბიჯით უკან მიდგა, მაგრამ მალე გამბედაობა მოიკრიბა და თქვა:

— ძია, ძალიან მისარია თქვენი დანახვა. თქვენ მე დამპირდით, რომ ერეკლე მეფეს მონახულებდით და თხოვდით სოფელ ამისახოში ჩამოვლას მოგვისწყაროს მოსადიდებლად...

ერეკლეს გაეღიმა და თქვა:

— ჰო, დაგპირდი, ჩემო კარგო, ოღონდ... ჭერ საღამო უნდა თქვა. მოდი ჩემთან. გოგონა გაუბედავად მიუახლოვდა. ასეთ ტანსაცმელში გამოწყობილი კაცი ჭერ არც კი ენახა. აგერ მისა პაპაზე დიდი და კარგი კაცი არავინ ეგულება და იმასაც კი არასოდეს ღირსებია ასეთი მოსახსნამი.

ერეკლემ გოგონა ხელში აიტაცა და უთხრა:

— ქალი ზელმწიფეზეც კი დიდია ჩვენში... აი, შენ ჩემზე დიდი უნდა გახდე! — ჩამოსვა, მოეფერა და დაუყვავა.

პაპა მისამ უთხრა:

— ხელზე აკოცე, შვილო, ძიას. ეგ ხომ ერეკლე მეფეა!

გოგონა დაიხნა. პაპა მისას ზურგს უკან ამოეფარა და ცრემლი მოერია. რაღაცაზე განწყენდა და აღარც კი ესმოდა, უფროსები რაზე ღაპარაკობდნენ. ეს შენიშნა ერთმა გლეშმა და გოგონას თანაგრძნობით, თანაც გაკვირვებით ჰკითხა:

— რა გატირებს, გოგონა?

— მეგონა, პაპა არასოდეს მოიტყუებდა.

— ჩუ, არ გაიგონონ... როგორ თუ მოიტყუებდა? პაპა მისამ ტყუილი არ იცის!

— მაშ არა და...

— ჰო, ჰო, რაო?

— თქვენც კარგად გაიგონეთ, — ეს ერეკლეაო, — თქვა.

— ჰო, ჰო, ეს ძია ერეკლე მეფეა, არა გჭერა?

— მართლა?

— მართლა, მაშ არა?!

გოგონას უცნაური ღეფვა მოერია და პაპა მისას ჩოხის კალთაში შემალა სახე. ოდნახ რომ დამშვიდდა, მიაუყარა, რას ამბობს მეფეო.

ერეკლემ თავისი სიტყვა ასე დაამთავრა:

— სურვილი ესე უნდა აიხდინოს ქართველობამ! თქვენც ამაზე არ თქვით ომში ბედად გადარჩენილი და მაინც აღსრულებული ნიკო ჯაფარიშვილის გლოვის დღეს?!

— ჰაი, ჰაი, რომ ვთქვით. ეს ხომ ხალხის სურვილია! — თქვა მისა პაპამ, ქუდი ჩიბუში ჩაიღო, თითები თითებშუა ჩააჭლო და დასძინა:

— ძალა შეკავშირებაშია, ბატონო. ეს ბაღდასაც კი არ ესწავლება. ქვეყანას სულის დავანება სჭირდება, მეოხის დაფასება და სულის დავანება! რაიმე მუდმივი ქმედების ძალა და სიმშვიდე გვჭირდება, თორემ ქვა ქვაზე ვეღარ დავგიდვია გაუთავებელი ომების გამო. არა თუ ქვეყანას რაიმე შევმატეთ, წინაპართა ნაშენ-ნაამაგარიც ვეღარ და-

პიცკით. თაღვანი ხიდები, ციხე-გალავნები და მონასტრები გვიბერდება და გვირ-
ქევა. აგერ ლამის შვიდასი წელი გავიდა და მიწაზე ვაზის ფესმოდგმის პაპანწყვეტა
გვაქვს. ერთი მუჭაღა დავრჩით, როდისღა გვეშველოს?! — თქვა და ხალხს მიუბრუნდა,
— განა მართალს არ ვამბობ, ხალხო?

ხალხი შეირბა, მიმოდგა და ერთსულ დაემოწმა:

— ღვთის პირითა და ხალხის მაგივრად ლაპარაკობ, პაპა მიხავ!

ივერიას გაუკვირდა, — ასე გატაცებითა და მოწადინებით რატომ ლაპარაკობს პაპა,
ზომ არავინ გააჩაღარო, და ჩოხის კალთას ჩაფრენილმა ანიშნა, — მომხედეთ.

როგორც იქნა, პაპამ მოხელა და საქმოდ მკაცრად უთხრა:

— რა იყო, გოგო?..

— ვინ გაგაჩაღრა, პაპავ?

— ვის უნდა გავეჩაღვრებინე..

— მაშ, ქუდი ჯიბეში რად ჩაიდებ? ხომ არაფერი გინდა?

— როგორღა ვითხრა, შვილოსა, რა მინდა, როგორ გაგაგებინო?

პაპა მიხა ჩაფიქრდა, შემდეგ, თითქოს მოაგონდაო სათქმელი, ბავშვს თმებზე ხელი
აღერსით გადაუსვა და მისთვის გასაგებად უთხრა:

— მე ის მინდა, შვილოსა, რომ მრტალ საქართველოში წყაროები მიდინდეს, ჩვენს
ამისახოშიც მოგვის წყარო მოდინდეს, რომ მაშვრალმა, გინა მომაკვდავმა ყელი ჩაისვე-
ლოს... მიხვდი ანლა, რაც მინდა?

— მიხვდი, პაპავ. აკი მეც ამაზე მოვანხენე იმ ძიასა?!

— ჰო, ჰო... კარგი გოგონა ხარ შენ... ოღონდ ის მეფე ერეკლეა, ეს კარგად დაი-
ბსომე. ისიც იცოდებ, თუ კი ვინმე შეგვისრულებს თხოვნას, ისევ ეგ ძვირფასი კაცი...

— მაშ, ჩამოივლის?

— ჩამოივლის.

გოგონამ უცებ მოიწყინა. ეტყობა, მოგვის წყაროს ხსენებაზე მამა ნიკა გაახსენდა
და თვალები ცრემლებით აევსო.

...ერეკლემ ხალხის ერთსულოვნება მოიწონა.

უცდომელიაო ღმერთი და ხალხი, — გაიფიქრა და ამხედრდა.

(გაბრძნალება იქნება)

ზღვა. — ცისფერი წიგნი

კოპიის ფრაგმენტები

ვუძღვნი თვითნასწავლი ლაზი მხატვრის
ხასან ჰელიმიშის ხსოვნას.

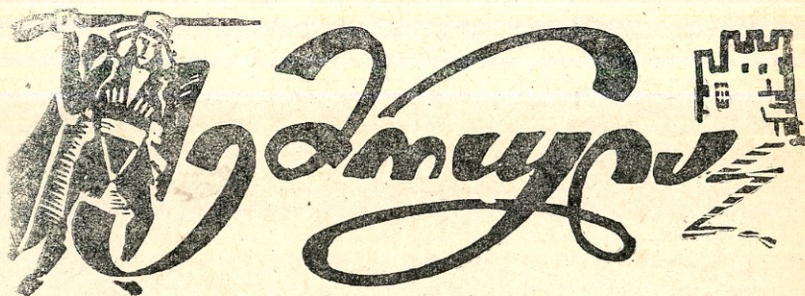
სტუდენტთა კალაქში

აქ პოვე შენი მეუდრო სავანე,
სულის მოკეთე, სულის ნათლული.
აქ პოვე კუთხე — ფიქრის საყანე,
დეღვა — წითასავით წამომართული.
არ ჩოგვლებია ძმობილთა ზრუნვა,
გული ალაღი, პური და სიტკბო,
და ის ჭრილობა, დრომ რომ გარგუნა,
მერე თანდათან იძენდა სითბოს.
დუღდა სიცოცხლე, როგორც მაჭარი
და სეანდა ფიქრი სანატრელ სასმისს.
ზოგჯერ მზე გულში, ზოგჯერ — ხანჯალი
აჩნდა ტილოზე ოცნების ნაწვიმს.
და წვიმდა ხშირად აპრილის ეშხი,
ზოგჯერ იანვრის სიმკაცრეც წვიმდა.
ცა — მოტანილი სიჩუმის პეშვით
იყო ჩამულზე ფიქრით წმინდა.
თავად განგებამ გასწავლა ხატვა,
ხატავდი, გულში რაიც გეზადა,
შენ სიცოცხლეში ნათლისკენ სწრაფვა
იყავ... და შენაც უნდა გეზატა.
არ გიბრძოლია სახელისათვის,
არ დახუნძლულხარ ქების თოვითა,
ფიქრის ლამაზად გამხელისათვის
სახელი შენთან თავად მოვიდა.
სახელი იგი ახლა გიმდერის, —
წრფელი ფიქრების ნაზი ასული,
როცა იმ ქვეყნად დიდი სიბნელის
ხარ სახატავად ჩუნიად წასული.

დაგესიზმრა, ვითომ ხელს გიქნევდა დედა.
უშენობით გატყდა, გაუჭირდა ნეტა?
ეს ძახილი ახლა დღეს გაგონებს ღუხჭირს.
გულს უგზავნი, რადგან გულს უგულოდ უჭირს.
ეგ ხნა არის ქალის თუ ქვითინი ბედის? —
გადმოლახავს საზღვარს სიყვარული დედის,
ფიქრში იჭერ სიზმარს, როგორც წმინდა ლოცვას,
რომ თვალები ცრემლმა დედისათვის მოწვას.
„შვილო, იქნებ გიჭირს?! შვილო, იქნებ გცივა?!“
დედის თვალებს ცრემლის ყვავილები სცვივა...
...როცა ღამის ღრუბელს დღე მიწაზე დასცემს,
საკუთარ გულს გარდა ხზას არავის არ სცემ.
ფიქრი ზოგჯერ იმ ძველ მოგონებებს უთევს,
ჩიტს რომ ენანება დანგრეული ბუდე...
მაგრამ როცა დაჰკრავს გაზაფხული — ზამთარს,
შენი ფუნჯი ისევ ჩამულის მზეს ხატავს.

ისევ ზღვასთან

ქარი მოაფრენს ტალღების გემებს,
მისი ჯახანი ტკივა ნაპირებს.
თითქოს საყვარელ არსებას სცენეს,
ზეცა ნაღვლობს და წვიმას აპირებს.
შენ დგახარ ზღვასთან ფიქრში წასული
და მისი გულის გრიგალი გათბობს.
დილა — სინათლის ნაზი ასული
მოელის წვიმას — ნაღვლიან სატრფოს.
ამბოხებულია გული ვეება,
ზღვა გულისწყრომას ამგვარად აზხელს.
ტალღა მომსკდარი ტალღას შეება,
ტალღას ღელვის დროს არქმევნ სახელს,
რამ გაგაბრაზა, ჩემო ცისფერო?!
ჩე შენ მიყვარხარ, მე შენსკენ ვილტვი.
სიმღერა ახლაც მინდა გიმღერო.
ჩემს სათქმელს შენი ტალღებით ვიტყვი...
ზღვა გეგონება ზეცისკენ მიჰქრის,
ზვირთი ზვირთს ქშენით ასკდება, ბორგავს.
მე ვფიქრობ შენზე და ჩეი ფიქრი
ზღვაში ჩაშვებულ მზის ნათელს მოჰგავს.

1968 წელს ჟურნალ „ლიტერატურულ აპარაში“ და გაზეთ „საბჭოთა აპარაში“ გამოქვეყნდა ექიმისა და პუბლიცისტის რამაზ სურმანიძის ისტორიული ნარკვევები „ემრულა მალქაძე“ და „იმერხვეელი რაინდი“, რომლებიც სახალხო-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ცნობილ გმირს ემრულა მალქაძე-მალაყაძეს მიეძღვნა.

თხუთმეტი წლის მანძილზე რ. სურმანიძე აგრძელებდა ამ თემაზე მუშაობას. ამჯერად მკითხველს ეთავაზობთ მის კინომოთხრობას „ემრულა“, რომელიც ასახავს მე-19 საუკუნის 60-70-იან წლებში სახალხო განმათავისუფლებელ მოძრაობას აპარაში, შვეშეთ-იმერხვესა და საქართველოს სხვა ისტორიულ პროვინციებში, აპარის განთავისუფლებას და დედა-სამშობლოსთან დაბრუნებას.

კუნაბეტი ღამეა. ჭრაქით განათებულ ოთახში, მითვლემილ ბუხართან, ჭორკოზე, ყაბალანწყარული პერანგისამარა შუახნის კაცი ზის. ოჯახის დიასახლისი შინაური საქმეებითაა ვართული. სექვზე გაშლილ ძონძებიდან მძინარე ბავშვების ფეხები და თავი მოსჩანს.

— ხვალ მუხტარი ჩამეიარს, — ხმადაბლა ჩაილაპარაკა კაცმა, — თახშირია გადასახდელი, მუდირს უთქვამს დღეიდან მოსავლის მეათედი ჩემიაო.

— ამათი საქმელი? — ბავშვებისაკენ გაიხედა ქალმა, — სამ თვეს არ გვეყოფნის და რა უნდა წეიღონ, ბარემ სულიც ამოგვადრონ და მეცისვენებთ!

— მართო თახშირს ვინ ჩივის. ძროხები გყავან და ორი ოჟა ერბო უნდა შეიტანოთო, ამასაც გაუძლებდა კაცი, მარა მთავრობის ხალხი რომ გემსახურება, ისიც თქვენი სარჩენი არისო.

— გვემსახურება! — ქალის გაბრაზებას ირონიაც დაემატა, — ესაა სამსახური? საქონელს სძოვარზე გადენი, ოთხი კაცია საქირო, არავინ წამართვასო. ყანაში გახვალ, თოფს და ყამას ვერ იშორებ. ექვსი თვეა კაცს ქალი წაართვეს და გზა-კვალი დღესაც არ იციან. ესაა სამსახური?

— ახლა ქიბარაღას დაავალეს ფირალებიდან ხალხის დაცვა. შვიდი ზაფთიაც ჰყავს. ამბობენ, ძალიან გულღვანი კაციაო... მარა ჩვენი საშველი მაინც არ იქნება.

— ქიბარაღას მისი გულღვანობა მისთვის ჭირდება. მაგიც ძარცვავდა ხალხს, აღარ გახსოვს?

...მოულოდნელად კარებზე ბრახუნი ატედა. ცოლ-ქმარს ხმა ჩაუწყდათ. ჯერ ერთი მანეთს შეხედეს, მერე ბავშვებს. ხმაურის განმეორებაზე უფროსი ბიჭი ენვერი შეფოთებული წამოვარდა და გაფართოებული თვალებით აქეთ-იქით დაიწყო ცქერა.

— ხახუტავ, კარი გაგვიღე! — მოისმა გარედან ხმა.

— რომელი ხარ? — იკითხა ოჯახის პატრონმა.

— ბაბა, არ გააღო! — ჩურჩულით ეუბნება ენვერი.

— დაკითხვას თავი დაანებე, თვარა ბოშბას ჩამოგიგდებ და შენი ცინტლებიანთ ამოგუშვავ! — ისმის მუქარა.

— აბდულა?! — ხახუტამ უკვე იცნო მომხდურის ხმა, თანაც მიხვდა, შემოტევის ვეღარ გაუძლებდა. — ნუ ჩადგები ჩემი ბაღნების ცოდვაში. — კარის გასაღებად წავიდა. კარები გაიღო და სახლში სამი შავყაბალახიანი, წვერმოშვებული კაცი შემოვარდა. — სად გაქ ფქვილი, კარაქი, ყველი?! — დაიღრიალა აბდულამ და საშუაღისაყენ წავიდა.

ერთი მძარცველი ელდანაცემი ქალის წინ აეყუდა.

— მოიძვრე ბექედი! — გამოსცრა კბილებიდან.

ქალმა უნებლით ზურგსუკან წაიღო.

— მოიძრე-მეთქი! — იბღვლა ავაჯაკმა, ქალს მაჯაში სწვდა და ხელი გადაუგრიზა.

ბიჭი სექვიდან მოსხლტა და დაუპატიჟებელ სტუმარს ეცა, მაგრამ მან დამზახა იძრო. იქეთ აბდულა უტრიალებდა ხანჯალს თვალებთან ხახუტას.

ქალი ჯერ ცალი ხელით ყელში სწვდა მძარცველს, მაგრამ გადაგრებილი ხელის ტკივილს ვეღარ გაუძლო და მაჯა მოტეხილივით ჩამოუვარდა. ფირალმა ბექედიანი თითო იგდო ხელში და მთელი ძალით მოქაჩა.

ქალს საშინელი კივილი აღმოხდა, ხახუტა ქალისაკენ გაიწია, მაგრამ ამ დროს დამზახამ იქეკა და მთელი სახლი კვამლით და მტვერით აავსო.

სროლას წამიერი სიჩუმე მოჰყვა, როცა კვამლი გაიფანტა. ხახუტამ ხეჭვზე შეშინებული ბავშვები შენიშნა, შემდეგ გულმეწეუბნებული ცოლი წამოაყენა, იქვე ბავშვებთან მიაწვინა და ძველმანებით სისხლიანი ხელი დაუფარა.

ენვერი ერთხანს გაშტერებული შესცქეროდა დედას, შემდეგ კარი გადაკეტა და ქალის თავთან ჩამოჯდა.

* * *

— ქიბარაღა მობრძანდა! — ადრე დილით ხმა დაირხა სოფელში. ცნობისმოყვარე ხალხი დაიძრა სოფლის შუაგულისაკენ. ხახუტაც მოეშალა ყირსარდართან შესახვედრად, გუშინდელ ამბავს შევჩვილებო. ეზოში რვა ცხენოსანი შემოვიდა. წინ თვით ქიბარაღა მოუძღოდათ. შავ ცხენზე იჯდა, ხელში დიდი მათრახი ეჭირა. სახეზე ეტყობოდა სიმკაცრე და დაუნდობლობა. ცხენოსანთა შორის ერთი თხუთმეტიოდე წლისა იქნებოდა, მას ცხენი უკან გაეჩერებინა.

ქიბარაღამ ხახუტას მიხალმებაც არ აცალა.

— რაღას დგახარ, შენზე სამი ყურუში რომ არის გადასახდელი, არ იცი?

— მე... — დაიბნა ხახუტა — წუხელის სახლზე დამეცენ. ბაღნების სარჩენი რაც მქონდა, წამართვეს.. სალიანის გადასახადი მუხტარს მივეცი და ახლა რაღას მთხოვ. ქიბარაღა?

— არ ვიცი შენი მუხტარი და მუდირი... ამ ხალხს, — უანდარმებზე მიუთითა, — რჩენა არ უნდა? — ესენი რომ არა, ყაჩაღები ტყავს გაგაძრობენ, შე უმადურო! — წიქლში მოხრილი ხახუტას მათრახი გადაუჭირა და ძირს დასცა, — ახლავე გამოუტანე უფლი, თვარა...

ამ ამბის შემყური ხასუტას ცოლი სახლიდან გამოვიდა, დავარდნილ ქმარს შეხედა და ძუ ვეფხვით მომხდურისაგენ გაექანა.

— ტყავიც გაგვძვრა და ნაცრალაც ვიქცით, ყაჩაღებიც იყვნენ, მაგრამ შენს უარესი, უღმერთო და მძარცველი ამ დუნიაზე არავინ დაღის! ასე იცავთ თქვენ ხალხს? — ქალმა გასისხლიანებული ჩერებით შეხვეული ხელი მაღლა აღმართა, მერე მოიქნია და ქირსადარს თვალში ლითონის ფულები მიაყარა.

— ცეცხლად და შხამად მიერგოს შენს შვილებს, ცოცხალი არ დაგხდნენ სახლში! უკან მდგომი პატარა მხედარი შეერთა, წინამძღოლისაგენ გასწია ცხენი, თითქოს რაღაცა უნდა უთხრასო, მაგრამ ცხენოსნებს მიწაზე დაცვენილ ფულებზე ყურადღება აღარ მიუქცევიათ, ცხენები უხმოდ მოაწრუნეს და მეორე სოფლისაკენ გაქუსლეს, ახლა ისინი შვიდნი იყვნენ, ქაბუკი ცხენს საწინააღმდეგო მიმართულებით მიაჭენებდა. მას დედა-შვილის გაკვირვებული მხერგა მიაკილებდა.

* * *

— მამაჩემს მეტს აღარ წავეყვები, ნენი. ვისთანაც მივედიო, ყველა გვეყვოდა და გვაგინებს. წუხელის ხასუტა მახაჭაძის სახლს ფირალები დასცემიან, რაც სვლში მოყვათ, ყველაფერი წაუღიათ, ქალისათვის ბეჭედთან ერთად კილამ თათიც წაუღევიათ... დახმარების მავივრად, ბაბამ ხანუტას მათრახი გადაკრა. ესაა სალხის დაცვა?

დედამ ბიჭს ორივე ხელი მოხვია.

— მერე, შვილო!

— მერე და აოხრებულ-გამარცვული სახლიდან გამოცვივდნენ შიშველი ბაღნები, გამოვარდა ჯავიარაც და სისხლიანი ხელით...

— საწყალი ქალი, — ჩაილაპარაკა დედამ, — რად უნდა, ემართულ, მამაშენს ასეთი ფული, განა ჩვენ თავს ვერ ვირჩენთ?

— იმ ქალმა იმდენი გვეყვებოდა, შენი სახლი დაგქცევსო, ღმერთმა შენი შვილები მოიკითხოსო...

— შენ აღარ წაყვე ქიბარას, ემართულ! — უთხრა ქალმა ქაბუტს.

ბიჭი წამოდგა, ოთახის შუაგულში გაჩერდა. თვალებში ნაპერწკლები აუკიაფდა.

— დიას, აღარ წავეყვები, მაგრამ მე ჩემით გავხდები ყირსადარი. ერთი ფირალიც ვერ გვივლის ჩენი საწყალი გლეხის ეზო-კარში. ბიჭია და, ვინმემ აწყინოს ჩემს მეზო-ბელს, ბზიკივით შევაკვდები!

დედას სახე გაეხსნა, თვალებში სისარული ჩაუდგა და შვილი მკერდზე მიიხუტა.

— ამ გაღლეტილ ხასუტას რომ მიდგომია მამაშენი, შვილის მკვლელს გაუხწორდეს არ ურჩევნია?

— თურან-ბეგს მე შევხედები ვიწრო გზაზე! — გულცივად თქვა ემართულამ. იგი ას-ლა ადრე დაბრძენებულ რაინდს უფრო გავდა, ვიდრე სოფელელ ყმაწვილს.

დედამ ცრემლი მოიწმინდა.

— დიდმა გამჩენელმა მოგიმართოს ხელი, ემართულ, — ბიჭი თავით ფეხებამდე შეათვლიერა, — მტერსაც პატიოსნად უნდა მოექცე, შვილო, შენი ძმა ვერაგულად, უღმერთოდ მოკლეს, მოულოდნელად, ზიარადო, პერანგის ამარა...

* * *

პარასკევი დღე იყო. ჯამეს კართან მორწმუნეებს მოეყარათ თავი.

ეზოს განაპირა მხარეს ახალგაზრდობა შეკრებილიყო. რაღაცაზე ბჭობდნენ.

— ვერ მოერევა! — ამბობდა ერთი.

— თუ ვერ მოერევა, აგერ სარქისას დუქანი და მისი ჯანი, სამი გირვანქა ჰალვა იყიდოს.

ბიჭები მოპაექრებებს აგულიანებდნენ. ისინი კი თავდახრილნი, ქვეშ-ქვეშ იცქირებოდნენ და ჩუმად ერთმანეთს თვალით ზომავდნენ. ბოლოს წრე შეიკრა, მოყვანილნი ყაბალახები მოიძრეს, წრე ჩამოიარეს და ერთმანეთს ეძგერნენ. წუთიც არ გასულა, ერთი მათგანი ორივე ბეჭით მწვანეზე იყო გაკრული.

— აბა სარქისასკენ! — ერთხმად დაიძახეს ბიჭებმა. დამარცხებულმა მწარედ ჩაიღმა, ფარდულს ფეხის თრევით მიუახლოვდა და მეღუქნეს უხალისოდ ფული გადაუღო. გამარცხებული ჩვენი ნაცნობი მახაჭაძის შვილი — ენვერი იყო. სხვასაც იწვევდა საჭიდაოდ, მაგრამ მეტოქე არ ჩანდა. ბოლოს ახალგაზრდებს მზისგან გარუჯული, მაღალი ქოჩორა ბიჭი გამოეყო.

— მაგას არა! — თქვა ენვერმა და მეტოქეს ზურგი შეაქცია, — სხვას, თუ გინდათ, დევი იყოს, დავეჭიდები.

— შეეშინდა. — ჩაილაპარაკეს ბიჭებმა. ენვერმა ბრაზით გადახედა მათ და უსიტყვოდ წრიდან გავიდა.

მეტოქემაც ასევე უხმოდ დატოვა წრე.

ახალგაზრდებმა მიზეზი ვერ გაიგეს, მაგრამ ჭიდაობის ხალისი მოეშალათ.

— ხოჯა მოდის! — დაიძახა ვილაცამ.

აღმართზე მომავალი ჩაღმბიანი კაცის თავი გამოჩნდა, შემდეგ შავი ცხენი. უკან ჯორზე ამხედრებული თხისწვერა მოლა მოჰყვებოდა.

— არსენა ვარო, მაგან უნდა თქვას! — ჩაილაპარაკა მოსირმულყაბალახიანმა ბიჭმა. მის სიტყვებს თავშეკავებული სიცილი მოჰყვა.

ცხენოსნები ჩამოქვეითდნენ და ჯამესაკენ გაემართნენ. მოლას უნაგირზე ჭდომით ფეხები გამოწგრეოდა.

სიცილი ხარხარში გადაიზარდა. ბიჭებმა გული იკერეს.

— არსენა ხომ მევლარია? — მოსირმულყაბალახიანს იდაყვი გაჰკრა ერთმა ბიჭმა.

— ასე ითქვა, მარა არ უნდა იყოს მართალი.

ჯამეს ერთი ჭაღარწვეროსანი კაცი მოადგა. თავზე მაღალი ცილინდრი ეხურა, მხარზე მძიმე ხურჩინი ჰქონდა გადაკიდებული. შადრევნის კიბესთან გაჩერდა, ხურჩინი ჩამოიღო, ცილინდრი მოიხადა, სახე ცხვირსახოცით მოიწმინდა და საფეხურზე ჩამოკდა.

ბიჭები ცნობისმოყვარეობით ადევნებდნენ თვალს.

— ვინ არის? — იკითხა ერთმა.

— არ ვიცი, ჩვენებული არ უნდა იყოს.

ჭიშკარი გომარდულელმა მეღუქსემ რეკებ მუჟანაძემ შეაღო. იგი ხელეგაშლილი წავიდა სტუმრისაკენ, ისიც წამოდგა და გაღიმებული შეეგება.

— ხალამ აღეიქუმ, ზეჭერია ეფენდი! — უთხრა სტუმარს.

— აღეიქუმ ხალამ! — უპასუხა ზეჭერია.

— ლოცვაზე დავაგვიანე, ეფენდი, — თქვა რეკებმა და გაიწია წასასვლელად, მაგრამ სტუმარმა შეაჩერა.

— მოიცა, რეკებ, მეც მოვდივარ.

— თქვენ? ჩვენს ჯამეში? — გაუკვირდა მუჟანაძეს.

— ჰო, ჩემო რეკებ, ყველა შენსავით არ მენდობა, არ ესმით ჩემი აქ მოხვლის მიზანი. ზოდა რომ გავაგებინო, ნდობაც უნდა ჰქონდეთ ჩემი, ნდობას კი რწმენა განმტკიცებს, და მეც გადავწყვიტე, თქვენს ჯამეში ვილოცო.

მუჟანაძემ ქართული წიგნებით დატენილ მძიმე ხურჩინს ხელი წამოაფლო და სტუმარს ჯამეში შეუძღვა.

— გეიგონე, ბიჭო, ვინ არის ეს კაცი? — ჰკითხა ბიჭმა ამხანაგს.

— არ ვიცი, ვინ არის, ვინცხა ვიყურია.

— მივხვდი, ვინც არის.

— აბა, თქვი!

- შარშან მელრესეში მოლამ ჩუმად ქართული წიგნები რომ მეიტანა, განსაცემი?
- კი.
- „ბუნების კარიო“, რომ ეწერა.
- ჰო.

— მაშინ ის წიგნი ამ კაცმა ამოიტანა და ხალხს კინალამ შემოაკვდა, ურჯულოების ქითაბს არიგებს სოფლებშიო. კვანის ხოჯა ახმედ ეფენდი რომ არ გამოსარჩლებოდა, საქმე ფინთად იყო.

— მაგი არ იქნება კაი კაცი.

— რატომ?

— ჩვენ მელექსეს რაფერ ატყვილებდა, გეიგონე, ვილოცო-ნა თქვენ ჯამეშიო... გაიური რაფერ ილოცავს, კო?

— რაფერ ილოცავს და ლამაზად, წამოი დაგანახვო.

ბიჭები წამოხტნენ, ჯამეს ყორეზე აბობდნენ და ვიწრო ფანჯრიდან შეიხედეს. „გაიურს“ ცილინდრი მოეხადა, თავზე ცხვირსახოცი წაეკრა, ბოლო რიგში დამუხლულიყო და სხვებთან ერთად ლოცულობდა.

— დასტურ ვინ არის მაი კაცი, კო?

— ზეკერია-ეფენდია, ქიქინაძე, — უთხრა მეორემ. ბიჭები ყორედან ჩამოხტნენ და შარას გაუყენენ.

თუთის ზის ქვეშ ორნი დარჩენილიყვნენ. ჯერ ერთმანეთს შორიახლოდან ზვერავდნენ, შემდეგ ენვერმა თავი ამაყად ასწია, ბარძაყთან გახეული შარვალი ნაკეციით დაიფარა და შეუძახა:

— თუ ვაჟკაცი ხარ, ასლა დამეჭიდე, ემრულავ, და ქიბარალას ვალებსაც აქ გაისწორებ!

ემრულამ ბრიალა თვალები მიანათა ენვერს, რომელსაც ხელები წინ ისე გამოეწვინა, თითქოს რკინას უნდა მოავდლოს და დაგრიხოსო.

— საჭიდაოდ და საჩხუბრად არ დავრჩენილვარ, — მშვიდად უთხრა მან აგუნე-ბულ ბიჭს — ის, რაც შენ გაქვს გულში, ორმაგად მეც მაწუხებს, შენი თვალით ზომ ნახე, თქვენი სახლიდან მე ბაბას არ გაეყოლივარ... იმ დღის შემდეგ მე ზაფთიებთან აღარც ვამივლია. ვალები დიდვანებმა ასწორონ, მე კი სულ სხვა რაიმე მწადა, თუ შენც ისურვებ, გულში რაც მაქვს, ყველაფერს გეტყვი.

ენვერმა ხელები ნელა დაუშვა.

— ერთად გაზრდილი ვართ და გიცნობ, თვარა ქიბარალას შვილს შაითანიც არ ენდობა — ენვერს ხმა შეურბილდა.

ცოტა ხნის შემდეგ თანატოლები ჯამეს კარს მოშორდნენ და ღელის პირას, თალიანი ზიდის ქვეშ, რიყესთან ჩამოსხდნენ.

დიდხანს არ იღებდნენ ხმას. თითქოს სალაპარაკო ვერ მოეფიქრებინათ.

— არსენა დასტურ ცოცხალია? — მოულოდნელად იკითხა ენვერმა.

— დიობანში ეზრუმიდან კაცი ჩამოსულა და უთქვამს: კუჭანტელისგან დაჭრილი არსენა მცხეთელებს წაუყვანიათ, მოურჩენიათ და შემდეგ ჩვენსკენ გამოუპარებიათო.

— აბა მცხეთაში ვინ დამარხეს?

— სხვა დაუმარხავთ.

— ნეტა, მაგრე იქნებოდეს, — ინატრა ენვერმა, — რომ ვიცოდე, სად არის, ბაბას არ ვეტყვი, ისე წავალ მასთან.

— ეზრუმიდან ახლოს, ერთ სოფელში ცხოვრობენ ოძელოდლები, იმასაც ამბობენ, არსენას შორებელი ხისიმები არიან და იმათთან იმალდებაო.

— წავალ არსენასთან! — თქვა ენვერმა და უნებლიეთ წამოხტა. ემრულამ ქვემო-დან ახედა.

— სად წახვალ, ბეჩო, შენც დეიჯერე ეს? არსენა იქ რომც იყოს, ზომ არ გგონია,

ძველებურად ტყეში გავა და ჩვენფერ ბაღებს ახლოს მიიკარებს... — ნაღვლიანად თქვა ემრულამ და გაჩუმდა, თან წალის წვერით სილაზე რაღაცებს ხაზავდა. — ყველაფერი ეს მოგონილია. არსენა გეისაქმეს იმ უსისხლოებმა. ხალხს უნდა, არსენა ცოცხალი იყოს, რაც თავი მახსოვს, ასე მესმის, ერთხან ასე ილაპარაკებენ, ღამიელდებიან და ცოცხალს რომ ვეღარ ნახვენ, გასუსულდებიან.

— აბა, რამდენ ხანს ვუყურო ბაბას ზურგზე მათრახების ზღრიალს, რამდენ ხანს უნდა მაშინებდეს აბდულ-აღა?

— ჩვენ უნდა ვნახოთ ჩვენი არსენა. წავიდეთ შავშეთში, ზედა აჭარაში, ქობულეთში, ჩვენფერი ბიჭები მოვძებნოთ, იმერხევიდან ბევრი გამოგყვება. აქ ახლო-მახლო ხომ არ გეგულება ვინმე, ჩემსავით სახლიდან გაქცეული?

ენვერი ჩაიფიქრა.

— რავარ არა! — წამოიძახა უმაღლესი, — ღორჯომიდან ორი ძმაა გაქცეული, მარა რაზე და სად არიან, ვერ გეტყვი.

— ვინ არიან, რა გვარები? — იკითხა ემრულამ.

— ირემაძეები არიან. ერთს ბურანაი ქვია, მე ვიცნობ, მეორეს სახელი არ ვიცი.

— წავედი! — ემრულა წამოდგა და ენვერს გაუსწორა თვალი, რას იზამსო.

— საით წახვედი? — იწყინა ენვერმა. — ამდენი მალაპარაკე და ახლა მარტო მი-
დისარ?

— მე მინდა შენ თვითონ გადაწყვიტო. ხომ ხედავ მთლად კარგ საქმეზე არ მივდი-
ვარ. რაც არ გინდა, იმის საწინააღმდეგოს ვერ გირჩევ. თუ გული გეუბნება, წამოდი-
იცოდე, ბევრი ხიჯათი გველის.

ენვერმა არ დააცალა, წამოხტა.

— მოვდივარ! — სწრაფად მიუგო და გაუსწორდა, — ცხენები დაგვჭირდება.

— ერთი ცხენი მყავს, ჭერჭერობით გვეყოფა, მერე ვნახავთ მეორესაც. — დამ-
შვიდა ემრულამ.

ბიჭები წყალხაღმა გავიდნენ. თხმელის ძირას მიბმული ლურჯა ახსნეს, მოსართავე-
ბი მოუჭირეს, ლაგამი ამოღვეს და უნავირზე მოექცნენ.

— საით მივდივართ? — იკითხა ენვერმა.

— ღორჯომისაკენ! — სწრაფად უპასუხა ემრულამ და ცხენს მათრახი გადაჰყარა.

* * *

ბურან ირემაძის ნახვა გაძნელდა. ამხედრებული შესვლა სოფელში ეჭვს გაუღვივებ-
და ხალხს, ამიტომ ცხენი ტყეში დამალეს და მთელი დღე ჩუმად უთვალთვალებდნენ,
ელოდნენ შურისმაძიებლის გამოჩენას. ერთად მისვლა არ შეიძლებოდა, ირემაძე, შე-
საძლოა, ტყეით გამასპინძლებოდა მოულოდნელ მეთვალყურეებს.

შვის ჩასვლისას ირემაძის დასაზვერავად წასულ ენვერს ბაშვების ხმა მოესმა.

— ბურანაძი! ბურანაძი! კამეეტებს მოგვითანდა. — აჟრიაშულდნენ ბავშვები და
ნაფუძრის ბოლოსაკენ გაცვივდნენ.

ეზოში ხნიერი ქალიც გამოვიდა, შალი მოისხა და იმავე მიმართულებით გასწია.
საითაც ბავშვები გარბოდნენ.

შუა გზაზე ბავშვები მობრუნდნენ, ხელში კამეეტები ჩაებლუჯათ. როგორც ჩანს,
ირემაძე მათ გზაზე შემოსვდა. ქალი კი თან გაჰყვა.

— უნდა მივყვეთ და მაღულად მიუახლოვდეთ, — თქვა ენვერმა, — ხანამ სროლას
დაგვასწრებდეს, გავაგებინოთ, ვინ ვართ და რაზე მოვედით.

ბიჭები ტყე-ტყე წავიდნენ დანიშნული ადგილისაკენ. ნაფუძრის ბოლოს რომ მოუ-
ახლოვდნენ, ლაპარაკი მოესმათ, ბუჩქებში ჩასაფრდნენ. ენვერმა ფოთლები ოდნავ გადა-
სწია, გაიჭვრიტა და ელდანაცემივით უკან მოიხილა.

— იქ კაცია ხეზე მიკრული. ბურან ირემადე მიწას თხრის.
ემრულამაც გაიხედა ბუჩქებში.

ნახევრად შოშველი კაცი ხეზეა გაკრული. პირი ბამბით გამოუტენიათ. გვერდით
ქალი ზის და ტირის. იქვე შავი შეკაზმული ცხენია მიბმული.

ტყვეს სუნთქვა უჭირს. მისი ქშენა ბიჭებამდე მოდის.

— როგორ მოვიცეთ? — იკითხა ენვერმა.

— ჭერ გავიგოთ, რაშია საქმე. — თქვა ემრულამ და ბუჩქებს ხელი უშვა. ბიჭები
სმენად იქცნენ.

— მოგეკლა, შვილო, და ჩემთვის ეს არ დაგენახებია. — ქალმა სახე ხელებში
ჩამალა, მუხლებზე დაეყრდნო და აქვითინდა.

— ერთი ყურუში მაგისტვის არ მენანება, ნენი, ტყვიით ჩაძაღლება მაგისტვის შვე-
ლა... მაგი კაცი სიკვდილის ღირსი არ არის! — უპასუხა ბურანმა და მიწის თხრა
განაგრძო.

ენვერი სწრაფად გაძვრა ბუჩქებში, შეხედა და უკან მობრუნდა.

— უზარმაზარი ორმო ამოუთხრია. — ჩურჩულით უთხრა თანამგზავს.

— ახლა რას აპირებ? — შემფოთებით იკითხა ქალმა.

ბურანმა ბარი დაუშვა, ორივე ხელისგულით დაეყრდნო, წინამხრით შუბლზე ოფ-
ლი მოიწმინდა და დედას შეხედა:

— რას ვაპირებ? აი, ასე, როგორც სედავ, მიწაში ცოცხლად ჩავმარხავ!

— რას ამბობ, შვილო! — იკივლა ქალმა.

ტყვემაც რაღაც დაიღმუვლა

— ნუ კვიხარ, ნენი. ეს შენი საქმე არ არის. ახლავე სახლში წადი, აქ სალხი
არ შემოიყარო.

ქალი ზეზე წამოვარდა, ლეჩაქი ჩამოიშალა. ჭაღარა თმებზე ხელი იტაცა, შემოიღვინა
დაემსგავსა.

— ეს არ ქნა, შვილო, ღმერთი არ გაპატიებს! — ახლა ჩამკვდარი ხმით გოდებდა
იგი.

ბიჭს დედისთვის არც შეუხედია, ისე გააგრძელა საქმე.

ქალი ტყვესთან ზურგით დადგა და საკინძის შეხსნა დაიწყო. მკერდი გაიშისვლა
და როცა ბიჭმა მისკენ გამოიხედა, უთხრა:

— თუ მაგ საქმეზე არ აიღე ხელი, ეს ძუძუები შენზე არამი იყოს, შვილო! —
ორივე ხელი ცაში აღაპყრო, თითქმის ღმერთის დასტურსაც ელისო, ჭერ მუხლებზე
ჩაიკეცა, შემდეგ მიწაზე დაეცა.

ბურანმა ბარი ძირს დაუშვა. ჭერ დედის ქვითის მიაყურადა, ბიჭს თვალებზე რა-
ღაც ცეცხლი მოსწოლოდა. კარგახანს უყურებდა მიწაზე გართხმული დედის ჭაღარა
თმებს. შემდეგ მხერა წამით ტყვეზე გადაიტანა. ერთი შეუღრინა, ხანჭალი იძრო და
იმ ხისაკენ წავიდა, რომელზეც ტყვე იყო მიკრული.

— მგონი ხანჭლით აპირებს განგმირვას. — შემფოთდა ენვერი.

— არა, ეგ აღარ მოხდება. — დაამშვიდა ემრულამ.

მართლაც, ბურანი ხეს უკანა მხრიდან მოექცა, ორჭერ შემოჰყრა ხანჭალი და თო-
კები გადაჭრა. ტყვემ ხელები გაითავისუფლა, პირიდან ბამბა გადმოაგდო, ხესთან ჩაჯდა
და ხანჭალმოდერებულ ქაბუხს მკერდი მიუშვირა.

ბურანი მიუხვდა, რასაც თხოვდა.

— ახლა არა, ძაღლო, მაგის დროც მოვა. გაეთრიე აქედან! — დასჭყავლა ტყვეს.

ისიც წამოდგა, ბალახებში წამომჭლად ქალს მრავალმნიშვნელოვნად გადახედა და
ფეხების თრევით ბუჩქებში გადაეშვა.

— პირველი მე გამოვჩნდები, მიცნობს — თქვა ენვერმა.

— არა, აქედან დაუძახე. — გააფრთხილა ემრულამ.

- ბურანი! — დაიძახა მახაჭაძემ — მე ენვერი ვარ, ბიჭო!
- შიშველი ხანჭალი ჭერ კიდევ ხელში ეჭირა ირემამძეს. მისივე, გათხრილ ჩახტა, დამბაჩა იძრო და ბუჩქებს მიუღერა.
- თუ ენვერი ხარ, ბუჩქებში რას იმალები! — იყვია მან.
- ენვერი ვარ! — გაუმეორა მახაჭაძემ, — ამხანაგი მახლავს, შენთან საქმე გვაქვს.
- ვინ გახლავს? — იკითხა ირემამძემ.
- ენვერი ემრულას მიუბრუნდა, გავამხილო თუ არა, შენ რომ მახლავხარო? ემრულა თვალებით დაეთანხმა.
- ემრულია მახლავს, მაღაყმამე, ქიბარას ბიჭი.
- ბურანი ერთხანს დუმდა.
- ქიბარა მაღაყმამის ბიჭთან მე საქმე არ მაქვს! შენ თუ გინდა რამე, გამოდი, თუ არა და ორივე მოსულ გზას გაუყევით! — გადაწყვეტით მიახალა ბურანმა.
- ენვერი კვლავ ემრულას შესცქერის. ემრულა გაბრაზებას მაღავს და ანიშნებს, გადადიო.
- კარგი, ბურან, მე მოვდივარ.
- ემრულა იმ ცაცხვთან გავიდეს! — ვერ ენდო ირემამძე და ხეზე ანიშნა, რომელსაც კარგად ხედავდა და პატარა ტიალი ადგილით ყოფდა ადგილსამყოფელს.
- ემრულა ბუჩქებიდან წამოიშარა, იარაღი შეისწორა, ცაცხვთან მივიდა და ზურგით მიეფრბო, ენვერმა ბუჩქები გასწი-გამოსწია. ბურანი ჭერ კიდევ ორმოში იყო და ცალ თვალს ემრულას ადევნებდა. შემდეგ ხანჭალი ქარქაშში ჩააგო. დამბაჩაც წილში გაიჩქო. ორმოდან ამოიშარა და შორიასლოდან ახედ-დახედა მოსულს.
- ენვერი ჭერ მას მიესალმა, შემდეგ გაკვირვებისაგან ლანდალქცეულ დედასთან მივიდა, რომელსაც ლეჩაქით სახე დაეფარა, წამომდგარიყო და წასვლას აპირებდა.
- ურცხო არ ვართ, დედი. — უთხრა და მოეხვია.
- ქალი სახლში გაუშვეს, თვითონ იქვე ჩამოსხდნენ და ერთხანს საუბრობდნენ. ენვერმა აუხსნა ყველაფერი. მალე ბურანი ცაცხვთან მივიდა, ჩამოჯდა. დიდახანს ისხდნენ ცაცხვის ძირას.
- ამ ონერის ძებნაში ბევრ სხვა გადაკარგულსაც გადავეყარე. — წამოიწყო ირემამძემ.
- თითო საძებარი და ანგარიშსასწორებელი ყველას გვყავს, — თქვა ენვერმა.
- თურანბეგიც გამოჩენილა დანდალოში. — გაავრძელა ბურანმა და ემრულას შეხედა.
- დანდალოში? — იქ არ ველოდი, — გაიკვირვა მაღაყმამე, — მე სულ სხვაგან ვეძებდი.
- თურქეთში მავათი ძებნა. ამ ბოლო დროს გაუძლიერებიათ, ამიტომ გურჯისტანში აპირებს გადაკარგვას.
- გურჯისტანში?... ამალამვე უნდა ჩავიდე დანდალოში. — თქვა ემრულამ.
- ერთად წავიდეთ, — ურჩია ენვერმა.
- აა! — თურან-ბეგთან მე მარტო წავალ. თქვენ ჭვანაში დამიცადეთ. მეც ამაღამ სახლში დავრჩები, დედასთან.
- სწორია, — დაეთანხმა ენვერი, — მისი მიტოვება არ შეიძლება.
- მალე ჩამოვალ, ჩემი ცხენი წაიყვანეთ, მე სხვას ვნახავ. — თქვა ბურანმა.
- ერთმანეთს გამოემშვიდობნენ. ბურანი სახლის გზას აუყვა, ბიჭებმა ცხენი ახსნეს და ტყისაკენ გაემართნენ, სადაც მეორე ბედაური ელოდათ.
- გაიგე, ვინ ჰყავდა ტყვედ ირემამძეს? — შეეკითხა თანამგზავს ენვერი, როცა ცხენებზე შესხდნენ და ნელი ჩორით გასწიეს.
- ვერა, ვერ გავიგე და არც ის ვიცი, რაზე ექცეოდა ასე სასტიკად. — თქვა ემრულამ.
- ირემამძეები ოთხი ძმა არიან. ბურანი მესამეა. უფროს ძმას ბავშვობიდანვე რაღაც

ავადმყოფობა შეერია და დაუჩიავებია. ქალი ისე მოუყვანეს, ერთმანეთს არ იცნობდნენ. როცა გაიგო, ავადმყოფი ქმარი მყავსო, ქალმა გაქცევა დააპირა, მაგრამ მაშინვე დაუშალეს — სირცხვილის შეეშინდათ. ქალი სახლში დარჩა... დარჩა და მეორე დღეს სო ქმამ ცოლად შერთვა გადაწყვიტა, შარიათი იძლევა ამის ნებასო, მაგრამ ბურანი დაემუქრა, ამ საქმეს არ დაგანებებ, ამ ბოროტ განზრახვაზე ხელი აიღეო, მაგრამ ის თურმე არ იშლის. ბურანი სიკვდილით დამუქრებია, იმასაც შეშინებია და ერთხანს ტყეში გაქცეულა, ბურანი გამოდევნებია, ბევრი უძებნია, შეუპყრია და მოუყვანია. აი, ის იყო სწორედ სეზე გაკრული.

— ასე თუა, არც აცოცხლებს. — თქვა ემრულამ.

— სწორიც იქნება, — კვერი დაუკრა ენვერმა.

ცოტა რომ დაგვიანებოდა დედამისს, ცოცხლად ჩამარხავდა.

— დედა ყველას უყვარს, მაგრამ შვილისაგან დედის პატივისცემა, როგორც ჩვენთან იციან არსად მინახავს, — თქვა ემრულამ, — რამდენმა შვილმა საყვარელი ცოლიც კი მიატოვა იმ მიზეზით, რომ დედას ვერ შეეთვისა და მისი ავად მახსენებელი იყო.

* * *

უცუნეთი ღამეა. განმარტოებული სახლის პატარა სარკმლიდან სინათლე გამოვრთის. სახლს თოფმომარტებული ადამიანის ღანდი მიუახლოვდება და სარკმელში ცალი თვალით შეიხედავს. ჭრაქით განათებულ ოთახში დიდ ტაშტში შიშველი მამაკაცი ზის და თავზე საპონს ისვამს, ქალი წყალს ასწამს.

— სამი თვეა სახლში არ მოსულხარ, თურან. რას ჭამ, სად გძინავს?

— ყაჩაღობა და თბილი ღოგინი ვის უთქვამს, ქალო. მტერი ცალკე მეძებს და თავრობა ცალკე. გურჯისტანში თუ გადავედი, რუხის თავრობაც დამიწყებს ძებნას.

— ხომ შეიძლებოდა მშვიდად გვეცხოვრა? — შორიდებით გკითხება ქალი.

— მშვიდად ცხოვრება, აბა რაა, შენს სურვილს რომ ვერ აისრულებ. თუ ამ სურვილს წინ ვინმე გადაეღობა, უნდა ჩამოიშორო. ჰოდა, მეც ასე მოვიქციე. ტპილმა სიტყვამ არ გაჭრა, არ დაგვანება ქალი. თავი სად გამომეყო შერცხვენილს, ან ის უნდა ყოფილიყო ან მე. შემომავკდა მამაცხოვნებული.

მოსაუბრენი ვერ სცადვენ თოფის ღუღას, რომელსაც თურანბებს უმიზნებდნენ.

— ქალს ის უყვარდა და შენ მაინც შენსას არ იშლიდი. — ნახევრად ჩურჩულით ჩაილაპარაკა ქალმა.

თურანმა სახეზე საპონი მოიშორა და ქალს მწყურალად ახედა.

— მე სახლში იმიტომ მოვედი, რომ შენი საყვედურები ვისმინო? — ხმამაღლა მოუვიდა ნათქვამი თურანბებს. — შენ ჩემი ცოლი ხარ, თუ მალაყმადის დამცველი! — იყვირა მან.

— რა გაყვირებს ამდენი მტრების პატრონს, არ გეშინია გაგიგონ, სახლში რომ ხარ?

თურანბეგი გაჩუმდა. ცოტა ხნის შემდეგ ჩაილაპარაკა:

— არა, არ მეშინია.

— მოგკლავენ, კაცო სახლში, მოგკლავენ ჩემს თვალწინ, აი, ისე, ქამიდ ეფენდი რომ მოკლეს მტრებმა ცოლისა და ერთი წლის შვილის თვალწინ.

— სიკვდილის არ მეშინია, მით უმეტეს ახლა.

— რატომ ახლა?

თურან-ბეგმა სახე შეიმშრალა. ჰერ ცოლს ახედა, შემდეგ იატაკს ჩააშტერდა და თქვა:

— მე ისეთი მუხთალი მტერი არ მყავს, რომ შიშველს, უიარაღოს ყურშუმი მესროლოს. ჩემი მოკვლა ძმებმა ემრულას დაავალეს. ის სულ სხვანაირი ბიჭია. შეიარაღ-

დებულებს რომ შემხვდება, ერთ-ორს შემომიძახებს, მაიძულებს პირისპირ შევხედო და შემდეგ მესვრის, ზურგიდანაც კი არ იკადრებს სროლას.

კედელზე გარედან რაღაც ბრახუნი გაისმა. ცოლი შეერთა.

— გარეთ ვიდაცა არის! — თქვა შეშინებულმა.

ქმარიც სმენად იქცა. დიდხანს იყვნენ სულგანაბულნი, მაგრამ ხმაური აღარ განმეორებულა.

— ალბათ, მოგეჩვენა — უთხრა ქმარმა. წამოდგა, ნიფხავ-პერანგი გადაიცვა, ყოველ შემთხვევისათვის, ბალიშქვეშ დაშაჩა შემოიღო და ლოგინში ჩაწვა.

— არა, ხმაური ნამდვილად იყო, არ მომჩვენებია. — თქვა ცოლმა და ისიც დაწვა, მაგრამ თვალი არ მოუხუჭავს, სულ რაღაც ხმა ესმოდა.

ალიონზე, ხანამ თურანბეგი საუზმეს შეექცეოდა, ცოლი გარეთ გავიდა და სახლის ის მხარე მიმოათვალიერა, საიდანაც ხმაური გაიგონა. სარკმლის ქვემოთ ბალახები გათელილი იყო. ქალი სარკმელს მოუახლოვდა, შემდეგ ელდანაკრავავით უკან გამობრუნდა და სახლში შევარდა.

— თურანბეგ, გამოდი გარეთ! — აღელვებულმა უთხრა ქმარს.

— რა მოხდა, ქალო! — წამოვარდა კაცი და ანაზად დამაჩაას წამოაეღო ხელი.

— გამოდი, აი, აქ ნახე რა არის? — უთხრა ქალმა და სარკმელთან მიიყვანა.

სარკმლის გარეთა რაფაზე „მაჭანელას“ გაუხროლელი ვაზნა იდო.

თურანბეგმა იგი აიღო, ერთხანს ხელში ატრიალა, შემდეგ ბალახებს დააშტერდა, ტყვია ჭიბეში ჩაიღო და ჩაილაპარაკა:

— ემართება თოფისაა, მხოლოდ მაჭანელაში ვარდება. — შემდეგ ცოლს მიუბრუნდა, — აკი გითხარი, ნამუსიანი მტერი მყავს-მეთქი.

ტანზე სასწრაფოდ გადაიცვა, ბოსლიდან ცხენი გამოიყვანა, უნავირი დაადგა, შეჭდა, ეზოდან გავიდა და თვალს მიეფარა.

საზღვრამდე სამი საათის გზა იყო.

„სახლში გადავჩრჩი, მარა გზის პირას იქნება“, — ფიქრობდა თურანბეგი. — „სად გამათავებენ, ვინ იცის. რამდენ ხანს უნდა ვიმალო... აქ ნაღდი სიკვდილი მელის, ჭობს, გვბარგდე, რუსს ჩავბარდე, ჩავბარდე“...

მდინარის წყალზე თოხარივით გადაატარა ცხენი და შარავნიდან გადაუხვია, ტყეში შერგო თავი. ერთხანს ცხენი ვერ მიხვდა მხედრის სურვილს, მაგრამ შემდეგ მიენდო და ბილიკს მიყვა.

ტყის სიჩუმეს მხოლოდ ღელის შხუილი არღევდა. „ჩავბარდე“ — უწოდა ყურებში გაქცეულს. იგი ჩამოქვეითდა, ცხენს ახლოდან დაუჭირა აღვირი და წინ გაუძღვა, მოკლე და მოულოდნელი გზით იყო საჭირო საზღვრამდე გაღწევა.

სათნახევრის შემდეგ მთის გადასასვლელს მოექცა ზურგზე. მთასო, ვამბობთ, თორემ ისეთი ლამაზი ვაკე გამოჩნდა, სადმე მთა თუ არსებობს, აღარც დაიჭერებ. ჭვარის მინდორს ეძახიან. აქედან ნახევარი საათიც და სურების ტყე დაიწყება. იქ თურქი ვეღარ მონახავს.

მეორე დღეს ოზურგეთში უჩასტკის ნაჩაღნიკთან მიიყვანეს გურიის მოხალისე დრუჟინის რაზმელებმა. არ გაუმართლა თურანბეგს. უფროსმა მოუსმინა, მაგრამ ახლა ოშია მოახლოებულიო, დაზავებაზე მოლაპარაკებას იწყებენო და შენს გამო ოსმალებს ვერ გადავიციდებთო, უთხრა.

— რას მიბირებთ? — იკითხა იმედგატეხილმა ხიზანმა.

— უკან უნდა დაგაბრუნოთ, — მოკლედ მოუჭრა ნაჩაღნიკმა და სალდათს უბრძანა, საკანში გაეყვანათ.

— ბაღრაგი მზად არის? — იკითხა უფროსმა.

— დიად, თქვენო აღმატებულეზავ, ექვსი ცხენოსანი მილიციელი გაცილებს პატომარს ბათუმამდე. — უპასუხა ზედამხედველმა.

— რაო? — იყვირა ციხის უფროსმა. — მილიციელი? თქვენ ჭკუაზე ხართ, პოდპორუჩიკო? მილიციელები არ იციან, ვინ არიან? — არამზადები. ავაზაკი გინდა ანდო თვით ნაფაზაკარებს? ახლავე დაშალე ბაღრაგი, შეკრიბე პლასტუნები და ჩაბარე პატომარი!

— არის, თქვენო აღმატებულეზავ!

რკინის აღაყაფის კარები გაიღო, ჭერ სამი პლასტუნი გამოვიდა, შემდეგ ხელბეშეკრული თურანბეგი, უკან მას სამი პლასტუნი გამოყვა. ყველანი ცხენებზე ისხდნენ. ისინი შარავზე გავიდნენ და ნელი სვლით გასწიეს.

თითქმის ოთხი საათი გავიდა, რაც ოსურგეთიდან გამოვიდნენ. ჭერ არ შეუსვენიათ. ცხენებს დაღლა დაეტყო. ოფლისაგან სულ დასველდნენ, ქაფი სდით.

— არ შევისვენოთ, ბატონო პორუჩიკო? — ჰკითხა ერთმა პლასტუნმა ბაღრაგის უფროსს, ტარასს.

— შევისვენოთ! — უპასუხა მან და ირგვლივ არემარე შეათვალიერა.

— სად?

— თუნდაც აქვე, — თქვა ტარასმა და ცხენიდან ჩამოხტა.

ყველანი ჩამოქვეითდნენ. თურანბეგს ხელი შეაშველეს და მასთან ერთად გზის გაღმა მოღზე დასხდნენ, ცხენებს ლავამი გამოაცალეს და მოღზე მიუშვეს.

ოცდაათიოდე საუნიის სიგრძე-სიგანეზე ლამაზი მინდორი იყო გაშლილი, რომელსაც შუაში შარავსა ჩაუდიოდა. მინდორს ირგვლივ ტყე აკრავდა.

— კუშმა! — გასძახა ერთ პლასტუნს ტარასმა, — შენ გვიყარაულებ!

კუშმამ თოფს წამოავლო ხელი, ორმოციოდე ნაბიჯი გაიარა, ტყისკენ შებრუნდა და ჩამოკლა. ტყემდე ათიოდე ნაბიჯი დარჩა. მგზავრები ერთად დასხდნენ. ზოგმა მათარა მიიყუდა, სხვებმა პურის, ყველის და ხაზვის ნაჭრები ამოალაგეს და ქაღალდზე დააწყვეს.

თურანბეგმა წყალი ითხოვა. პლასტუნმა მათარა პირთან მიუტანა და აუპირქვა. პატიმარი წყალს დაეწაფა, მაგრამ ბევრი მოუვიდა და ისეთი ხველა აუტყდა, რომ კუშმა შემოტრიალდა და ერთხანს გაშტერებული უყურებდა.

თითქმის მიწიდან ამოძვარაო, ტყიდან შეიარაღებული კაცი გამოვარდა, კუშმას თავპირზე ყაბალახი ამოსდო, პირთან ხელიც შეაშველა და ტყისაკენ გაათრია. პლასტუნმა ყვირილი დააპირა, მაგრამ არ გამოუვიდა, რადაც ხავილი აღმოხდა.

— პლასტუნებო! — გაისმა ტყიდან. ყველანი კუშმასაკენ მობრუნდნენ, მაგრამ იქ მხოლოდ შაშხანა ეგდო, თვითონ აღარ ჩანდა, სადღაც გამქრალიყო, — თქვენ ვარშემო-რტყმული ხართ! დატოვეთ პატიმარი, შეჩქებით ცხენებზე და მოსული გზით უკან გაბრუნდით. თუ ასე არ მოიქცევით, ცეცხლს გავხსნით და ტყვე პლასტუნის სიცოცხლესაც საფრთხეში ჩააგდებთ.

პლასტუნებმა ჭერ ერთმანეთს შეხედეს, შემდეგ პატიმარს და მიწაზე გაერთხნენ, თოფები მოიმარჯვეს და ტყის იმ მხარეს დაუმიზნეს, სადაც კუშმა იჯდა.

— პატიმარს ვერ მოგცემთ, თუ პლასტუნს რაიმე მოუვა, სახარხოხელა არ აცდებათ. დაანებეთ უაზრო თამაშს თავი და გაგვეცალეთ! — დაემუქრა ტარასი.

— დატოვეთ პატიმარი! — კვლავ გაისმა ტყიდან ხმა.

— ცეცხლი! — იყვირა ტარასმა და ხუთი თოფი ერთდროულად გავარდა.

ტყიდან სროლით არ უპასუხიათ. პლასტუნებმა ერთმანეთს გადახედეს და თვალებით ანიშნეს, მუქარამ გასჭარაო.

— თქვენ ალყაშემორტყმულები ხართ! — ახლა ტყის მეორე მხრიდან გაისმა ბოხი
ხმა, — დაგვენდით, თორემ ცოცხალი ვერ გახვალთ!

მუქარას რამდენიმეჯერ სროლის ხმაც მოყვა.

ჯარისკაცები შეცბნენ, კვლავ ერთმანეთს გაუსწორეს თვალი.

— ჩავცივდი, — ხმადალა თქვა ტარასმა, — ჩვენი პოზიცია ძალზე სუსტია. წი-
ნაღმდეგობას აწირი არა აქვს. უნდა დავტოვოთ პატიმარი, — და თურანბეგს გახედა.
იგი მთელი ამ ხნის მანძილზე გაუნძრევლად იჯდა, სახეზე ემჩნეოდა, როგორ დაძა-
ბულად ადევნებდა თვალს მოვლენების მოსალოდნელ გართულებას.

— მოფიქრებისათვის გაძლევთ სამ წუთს! — კვლავ გაისმა კუზმას მხრიდან.

სიჩუმე ჩამოვარდა. თითქოს ცხენებმაც იგრძნეს საშიშროება, ბალახს თავი ანებეს
და ტყისაკენ იცქირებოდნენ.

ტარასი უხმოდ წამოდგა, თოფი მხარზე გადაიკიდა, ზურგჩანთას ხელი წამოავლო
და გაბზარული ხმით დაიძახა:

— ადგილი!

პლასტუნებმა მეთაურს მიბაძეს, ყველანი ცხენებთან მივიდნენ.

— გამოუშვით პლასტუნი! — დაიძახა ტარასმა.

ტყიდან ჭერ კუზმა გამოჩნდა, რომელსაც უკან თოფმომარჯვებული კაცი მოუყვებოდა. ისინი ტყის პირას გაჩერდნენ.

— შეხსენით ხელები პატიმარს და ჩვენსკენ გამოუშვით! — დაიძახა უცნობმა.

ერთი პლასტუნი თურანბეგთან მივიდა, ბორკილები შეხსნა და უკან გაბრუნდა. პა-
ტიმარი წამოხტა და გაიქცა, გზად კუზმას თოფს წამოავლო ხელი, მხარზე გადაიკიდა და
მშველელთან ერთად ტყეში შევარდა. თავჩალუნული კუზმა ჯგუფს მიუახლოვდა და თავის
ცხენთან გაჩერდა. ტარასმა ზიზღით შეათვალიერა, შემდეგ ყველანი უხმოდ ცხე-
ნებზე შეხსდნენ და უკან გაბრუნდნენ.

(გაგრძელება იმდენად)

კოლ ელჟარი

თავისუფლება

სკოლის რეეულზე
მერხსა და ხეებზე
ქვიშასა და თოვლზე
 შენს სახელს ვწერ
წაკითხულ გვერდებზე
ცარიელ ფურცლებზე
ქეასა და ფერფლზე
 შენს სახელს ვწერ
ოქროს სახეებზე
საომარ მახვილზე
მეფეთა გვირგვინზე
 შენს სახელს ვწერ
ბალახზე ჯუნგლებზე
ანდა უდაბნოზე
ბავშვობის ექოზე
 შენს სახელს ვწერ
ღამის სასწაულზე
ხოლო ღღის თეთრ პურზე
ზამთარ-გაზაფხულზე
 შენს სახელს ვწერ
ლაჟვარდის ნაგლეჯზე
ობიან მზეზე
ტბასა და მთვარეზე
 შენს სახელს ვწერ
ველსა და ტატნოზე
ჩიტების ფრთებზე
აჩრდილთა წისქვილზე
 შენს სახელს ვწერ

ცისკრის ქარებზე
ზღვასა და ხომაღლზე
შეშლილ მთაზე
 შენს სახელს ვწერ
ღრუბელთა ქაფზე
აედრის ოფლზე
ულიმდამო წვიმაზე
 შენს სახელს ვწერ
ბრწყინვალე ფორმებზე
ფერთა ზარებზე
ფიზიკის კანონზე
 შენს სახელს ვწერ
ცოცხალ ბილიკზე
გაშლილ შარაზე
წამლეკ მოედნებზე
 შენს სახელს ვწერ
ლამპაზე რომ იწვის
ლამპაზე რომ ქრება
ერთიან სახლებზე
 შენს სახელს ვწერ
ვაშლსა და სარკვეზე
ჩემს სარეცელზე —
ცარიელ ნაჭურზე
 შენს სახელს ვწერ
მსუნაგ ძაღლზე
მის დაცქეპტილ ყურებზე
მოუხეშავ თათზე
 შენს სახელს ვწერ

კარების ზღურბლზე
საოჯახო საგნებზე
ჭურთხეულ ცეცხლზე
შენს სახელს ვწერ
ყველა სხეულზე
შუბლზე მეგობრების
გამოწვდილ ხელებზე
შენს სახელს ვწერ
საოცარ მინაზე
მზრუნველ ბაგებზე
სიჩუმის ზემოთ
შენს სახელს ვწერ
დანგრეულ სახლებზე
დამსხვრეულ შუქურაზე
ჭმუნვის კედლებზე

შენს სახელს ვწერ
არყოფნასა და
მარტოობაზე
სიკვდილის კიბეზე
შენს სახელს ვწერ
მოქცეულ ძალაზე
გამქრალ რისკზე
ძველ იმედებზე
შენს სახელს ვწერ
ისევ და ისევ ვიწყებ ცხოვრებას
ამ ერთი სიტყვის ძალაუფლებით
დავბადებულვარ შენს შესაცნობად
შენს სახელდებად
თავისუფლება

ფრანგულიდან თარგმნა

ლევან პარკენიშვილა

შალვა დადიანი

თ ე თ რ ი ბ ე ნ ი ა

(პაპუასეზის ლეგენდა)

შალვა დადიანის ეს ლეგენდა ფართო მკითხველისათვის უცნობია. მწერალმა იგი წაიკითხა 1955 წელს ბათუმის პიონერთა პარკში მოსწავლეებთან შეხვედრისას.

სელნაწერი მოგვაწოდა პარკის დირექტორმა რევაზ ბოლქვაძემ.

ოდესღაც ცხოვრობდა პაპუასეზის ქვეყანაში ხალხის ერთი წინამძღოლი.

მას ხორცის შეჭრა მოუწია და ამისათვის ფრინველების დასაჭერად ხეზე ბადე გაჰკიდა.

ოდესღაც მოვიდა იმის სანახაოდ, — ბადეში მოხვდა რამე თუ არაო და ნახა, რომ ბადეში აღამიანის ჩხვავსი — თეთრი ხორცი გახვეულიყო, ამის შეშინდა, რადგან იცნო, რომ ეს გენია იყო.

„განმათავისუფლო“, — ვედრებით მიმართა წინამძღოლს „თეთრმა ხორცმა“.

„შეშინიანო“ — უპასუხა წინამძღოლმა. მან კი ისევ ისევ აღერსიანი ვედრებით მიმართა; „განმათავისუფლე, არაფერ ცუდს არ გიზამ. დაგასაჩუქრებ კიდევცაო“.

წინამძღოლი შეცოცდა ხეზე და ძლივს წიასწრო გენია ბუდის ხლართისაგან გაენთავისუფლებინა, რომ გენია სწრაფად შეახტა კისერზე წინამძღოლს, კარგად მოიკალათა მის ზურგზე და დაუყვირა: „მალე ჩამოდი ხიდან და შენს ქოხში წაიყვანეო“. „კარგო“, — უთხრა წინამძღოლმა, ძხოლოდ კისერზე ნუ მაზიხარ, ჩამოდი და ერთად წავიდეთო“. გენიამ უარი თქვა და წინამძღოლიც ზურგზე ტვირთმოკიდებული წავიდა თავისი ქოხისაკენ.

მივიდნენ ქოხთან. „ეს ვინ მოგიყვანიაო?“ — შეშინებული შეეკითხა დედა წინამძღოლს.

— ეს უთუოდ უცხოელი გენია უნდა იყოს. არ ვიცი, საიდან არის, ვინ არის, რა უნდა...დამაჯდა კისერზე და ვერ მომიშორებია.

— გვეოფა ლაებობა, — თითქო გაიგრგვინაო უცხოელმა, — აქ მოწვედი ყველაფერი, რაც კი მომარაგებული გაქვს, რაც გაბადია!

შემდეგ კი მოღვა და ჭაბა და ჭანა, რაც რომ წინამძღოლს გააჩნდა, თან არავის ნება არ მისცა, სუფრა გაეზიარებინათ. ამასთან, მადლობის მაგერ, წინამძღოლს საშინელი შეურაცხყოფაც მიაყენა: თავზე დააფურთხა.

„ახლა კი თავი დამანებო, — მიმართა წინამძღოლმა თავის შემვიწროებელს, — აგერ მარგალიტი, საჩაჯურები, წაილე ყველაფერი ერთად, წადი იქით, საიდანაც მოხვედიო“. მაგრამ თხოვნა არ გაუვიდა. იძულებული იყო მძიმე ტვირთის ქვეშ მოხრილიყო, ჩხოლოდ როცა დაღამდა, წინამძღოლი წავიდა დასაძინებლად, მაგრამ ტვირთს მაინც ვერ იშორებდა. მაინც და მაინც, როცა თეთრს დაეძინა, წინამძღოლი გაუსხლტა აბეზარ სტუმარს და მოინდომა თავის დახსნა. აიღო თავისი საუკეთესო იარაღი, საძკაულები და მიაშურა სხვა მეგობრული ტომის წინამძღოლს, რომ მისთვის თავშესაფარი ეიყცა.

ჩან უამბო მეზობელს, რა უბედურებაც დაატყდა თავს. მეზობელს შეებრაღა, შეივრდომა და დაჰპირდა, რომ თეთრი გენიისაგან დაიცავდა. მაგრამ ატყდა საშინელი ქარიშხალი, ცა ღრუბლებმა ჩოიცვა და სტუმართმოყვარე მასპინძელმა შევრდომილი დაითხოვა.

გაძევებულმა ახლა სხვა ტომებს მიაშურა. მას ყველგან ღებულობდნენ, მაგრამ თეთრი გენია გამოჩნდებოდა თუ არა, აძევებდნენ.

ამგვარად წინამძღოლი მიაღმა კუნძულის საზღვარს და აქ ზღვის პირას დაინახა ორი ლაჩაზი ბიჭუნა. შესჩივლა მათ თავისი გაჭირვება, იმიტაც შეებრაღათ და უთხრეს, რომ მათთან ერთად ზღვის სიღრმეში ჩაშვებულნიყვნენ.

წინამძღოლი დაემორჩილა და ზღვის ფსკერზე მშვენიერი ქოხი აღმოჩნდა, სადაც ექვსი ქალიშვილი ჩხად იყო სტუმრის სამსახურად.

თეთრ გენიას მეტი დევნა აღარ შეეძლო, რადგან ცურვა არ იცოდა, მაშინ ის ავიდა კლდეზე და დაუწყო ძახილი ყველა ფრინველს და უბრძანა, რომ ზღვა დაეღიათ. ჩიტები დაემორჩილნენ, ქოხი გაიღო, გენიამ მიაშურა, მაგრამ კარებში შეჰყო თავი თუ არა, ერთ-ერთმა ბიჭუნამ თავი მოჰკვეთა.

* * *

ამ ალეგორიას ახსნა-განმარტება არ სჭირდება, ყველაფერი ცხადია. თეთრი გენია მოტყუებით შევიდა ველურების საცხოვრებელში და აიძულა, რომ მოსაგერიებლად მათ სისხლი დაედვართ.

ეპიგრაფი გალაკტიონ ტაბიკის პოეზიაში

გალაკტიონ ტაბიკის თხზულებათა სრულ კრებულში, რომელიც საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტმა გამოსცა 1966-1975 წლებში, ეპიგრაფით შესულია 22 ნაწარმოები.

გალაკტიონი ეპიგრაფში ჩაქსოვილ აზრსა და ნაწარმოების იდეურ შინაარსს ისე აქსოვს ერთმანეთში, რომ პირველი თითქოს ანათებს მეორეს და უფრო შთამბეჭდავს ხდის.

გ. ტაბიკე დიდი გულისყურით არჩევს ეპიგრაფებს ხალხური ზეპირსიტყვიერებიდან, ანდაჭებიდან, მოსწრებული, თქმებიდან, სასიმღერო-სატრფიალო ლირიკის ნიმუშებიდან, გამოჩენილ პირთა თხზულებებიდან, მაგრამ უმეტესად მიმართავს გამოჩენილ პოლიტიკურ მოღვაწეთა და მხატვრული სიტყვის ოსტატთა გამოთქმებს, განსაკუთრებით კი შ. რუსთაველის, ილ. ჭავჭავაძისა და ნ. ბარათაშვილის მოსწრებულ თქმებს.

ერთადერთი შემთხვევაა, როცა გალაკტიონი ეპიგრაფად იყენებს თავისივე ლექსის სტრიქონებს. მხედველობაში გვაქვს „ძაღუდიან ბერლინამდე“. ამ ნაწარმოების ბეჭდურ გამოცემას ეპიგრაფი არა აქვს, როგორც ჩანს, შემდეგში პოეტმა იგი ამოიღო (იხ. თხზ., ტ. 10, გვ. 167).

ხელნაწერში კი ამ დაუმთავრებელ პოემას ჰქონდა ეპიგრაფად გ. ტაბიკისეული ერთი სტროფი:

„იმ დღეებს ძეგლი უხდა აუგო,
უნდა აღმართო წყებათა-წყებო,
ვით აღიმართა შენთან, ძაღუგო,
გამარჯვებათა ჩვენთან დაწყება“

(იხ. თხზ., ტ. 10, გვ. 400).

ეპიგრაფები სემანტიკური თვალსაზრისით სამ ჯგუფად იყოფა: ადრესატული, რემარკული და საკუთრივ ეპიგრაფები; განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე გ. ტაბიკის პოეზიაში.

ი. გრიშაშვილი თავის საინტერესო წერილში „ჩემი მოგონება გალაკტიონზე“ (იხ. „სალიტერატურო გაზეთი“, 1933, № 151) შენიშნავს: „გალაკტიონმა მეორე ლექსი მიძღვნა, ერთი დაიბეჭდა გაზ. „თემში“ (1911, № 43) და მეორე ჟურნ. „განათლებლაში“ (1911, № 10). მართლაც, გაზ. „თემში“ დაიბეჭდა გალაკტიონის პოემა „მწყემსი“, მიძღვნილი ი. გრიშაშვილისადმი (იხ. გ. ტაბიკე, თხზ., ტ. 8, გვ. 7); ხოლო ლექსი „შემოდგომა“, რომელიც პირველად ჟურნ. „განათლებლაში“ დაისტამბა, შემდეგში შევიდა თხზულებათა მე-8 ტომში. მაგრამ აქ უბრალო მიძღვნასთან კი არა გვაქვს საქმე, არამედ ნათლად იგრძნობა ადრესატის ინტონაცია, წერის მანერა და, რაც მთავარია, გადმოცემის რიტმი; მაგ., ლექსში „შემოდგომა“ ნათლად ჩანს გრიშაშვილური თხრობის რიტმი და ინტონაცია: „ეჰ, ვინ მოგვეცემს თავშესაფარს, ვინ გადაშლის უშუელ კუკურს, მაგრამ, ღმერთო, სიტყვი რას ნიშნავს ეგ ღიმილი ღვთაებრივი?“ (თხზ., ტ. 1, გვ. 117).

რაც შეეხება პოემას „მწყემსი“, აქ კი შესავალში პირდაპირ არის საუბარი მიძღ-

ენის ობიექტზე, თანაც დაცულია ი. გრიშაშვილისეული რიტმი, ინტონაცია, წერის მა-
ნერის სხვა კომპონენტები. აი, ერთი სტროფიც.

„პოეზიის წმინდა ცრემლი
და ნაყოფი ფიქრთა მცირე,
შენ მოგიძღვენ, მეგობარო,
შეიწირე, შეიწირე!“ (თხზ., ტ. 8, გვ. 7).

შდრ. ი. გრიშაშვილის ლექსს „დამიბრუნდი! დამიბრუნდი!“ (ი. გრიშაშვილი, ტ. 11, 1922, გვ. 81).

გარდა ამ ორი ნაწარმოებისა, ი. გრიშაშვილს გ. ტაბიძემ მიუძღვნა 1911 წ. დაწე-
რილი ლექსები „მეგობარს“ და „გაზაფხულის დამე“.

„მეგობარს“ დაწერილია 1909 წელს. ლექსის ხელნაწერს ჰქონდა ეპიგრაფად-
ი. გრიშაშვილს, რომელიც შემდეგ პოეტს წაუშლია.

„გაზაფხულის დამე“ დათარიღებულია 1910 წლით. ავტოგრაფში მასაც ჰქონდა ეპი-
გრაფი, იგი შემდეგ გალაკტიონს ამოუღია.

ერთ უსათაურო ლექსს პოეტი უძღვნის ჩერნიავსკის. ლექსი იწყება ასე: „მე შენი
წიგნი შემხვდა შემთხვევით“ (იხ. თხზ., ტ. 5, გვ. 246). ვინ უნდა იყოს ჩერნიავსკი? ამა-
ზე გალაკტიონის თხზულებათა კომენტარებში ვერაფერს ვპოულობთ.

ლექსი დათარიღებულია 1945 წ. 23 მაისით. ადრესატი გაზღავთ მიკოლა თედორეს-
ძე ჩერნიავსკი. (1867-1946), უკრაინელი საბჭოთა მწერალი.

როგორც ჩანს, გალაკტიონი კარგად იცნობდა მის შემოქმედებითს მემკვიდრეობასაც
და მისი ცხოვრების ტრაგიკულ ისტორიასაც. ამიტომ არის, რომ პოეტი ნაღვლიანად
წერს: „საშველი ქვეყნად არა ყოფილა, არარსებობად შთანქმულან რიგი — უკმაყო-
ფილო და კმაყოფილი. რა ღარჩა? ფერფლი, ცა და ეს წიგნი“.

ასევე უსათაუროა ერთი ლექსი (რომელსაც ეპიგრაფის ადგილას მიძღვნის ადრესა-
ტი აქვს), დათარიღებული 1911-1912 წწ. იგი იწყება ასე: „რომ არ ვიცი, რა დავწერო-
რომ არ ვიცი, რა ვიმღერო“ (თხზ., ტ. 1, გვ. 125). რომელსაც ფრჩხილებში აქვს საკუ-
თარი სახელი რაისას. იგი გაზღავთ რაისა რაფაელის ასული ჩიხლაძე (1891-1944) ლექ-
სების: „ველთა შორის გამოისმა“, „ჰამლეტის ქნარიტ“, „ჩამავალი მზე“, „გაზაფხულა“,
„გმართებს ტირილი და ცრემლთა ფრქვევა“, „რომ არ ვიცი, რა დავწერო“ ადრესატი
სწორედ რ. ჩიხლაძეა, როგორც ეს აღნიშნულია პოეტის თხზულებათა I ტომის კო-
მენტარებში.

მაგ., ლექსის „გაზაფხულა“ (თხზ., ტ. 1, გვ. 124) კიდურწერილობაში გარკვევით
იკითხება „რაისა“.

მეტად საინტერესოა ინიციალებით წარმოდგენილი ეპიგრაფი ლექსისა „რა ვქნა?“,
რომელიც დათარიღებულია 1912 წ. ივლისით. მას ეპიგრაფად უძღვის ასეთი შემოკლე-
ბანი: „ძღვნად თავ.—ს ასულს ზ-ს“. ეს, ალბათ, ის ზუღდიმაა, რომელიც აღნიშნულია
ლექსში „შერიგება“ და იხსენიება გალაკტიონის მიერ მ. ბოჭორიშვილისადმი მიწერილ
ბარათში 1912 წ. 21 ოქტომბერს (იხ. ჟურნ. „ეცისკარი“, 1962, № 12).

1912 წ. დათარიღებულ ლექსს („უხილავი“) ეპიგრაფად ფრჩხილებში აქვს ასეთი
რამ: აივაზოვსკის სურათის წინ. ამ ლექსს გაზ. „თემის“ მიერ გამართულ კონკურსზე
აბაშელის ლექსის შემდეგ ყველაზე მეტი ხმა მიუღია (იხ. თხზ., ტ. 1, გვ. 403).

ძალიან ღირსი გალაკტიონის პოეზია ე. წ. რემარკული ეპიგრაფებით, ე. ი. ისე-
თებით, რომლებიც იძლევა სხვადასხვაგვარ ცნობებს, შენიშვნებსა და განმარტებებს
მხატვრული ნაწარმოების შესახებ. ამგვარ ეპიგრაფებს შეუძლიათ ჩაგვახედონ პოეტის
ლაბორატორიაში, მიგვიჩვენონ იმ კონკრეტულ მოვლენებზე, რომლებიც ნაწარმოების
შეთხზვის ნამდვილი მიზეზი გამხდარა.

ერთადერთი, რაც ამის საილუსტრაციოდ გამოდგებოდა, არის „პოეზიის დღე“, რომელსაც ახლავს ასეთი ეპიგრაფი: „ლოზუნგი: ნამდვილი პოეზია ჩვენთვის უმძაღლესი თავისუფლებაა“ (თხზ., ტ. 12, გვ. 85). იგი უფრო განზოგადებული სახით შეიქმნა, თვით წერტილში, მეორდება: „ნამდვილი ხელოვნება ჩვენთვის უმძაღლესი თავისუფლებაა, ხელოვნებისათვის არ უნდა არსებობდეს არავითარი დამოუკიდებელი ძალაუფლება, არავითარი ავტორიტეტი, არავითარი ანტიხელოვნური ძალა“.. (იქვე, გვ. 85-86).

ყველაზე მნიშვნელოვანი ტიპობრივი სახე მესამე სახის ეპიგრაფია, რომელიც სპეციალურ ლიტერატურაში საკუთრივ ეპიგრაფის სახელითაა ცნობილი; ეს ისეთი გამოთქმაა, რომელიც დამოუკიდებლად არსებობდა ნაწარმოების შემქმნამდე. იგი შეიძლება იყოს ანდაზა, ხატოვანი გამოხატვაში, აფორიზმი, შთამბეჭდავი ციტატა და მისთ. მისი „დანაშნულებაა ყურადღება გაამახვილოს ნაწარმოების ან მისი ნაწილის დეტალზე, ავტორისეულ ჩანაფიქრზე“ (იხ. ქსე, ტ. 165). საკუთრივ ეპიგრაფს უმეტეს შემთხვევაში ავტორისეული სემანტიკა აქვს, რაც განზოგადების შედეგადაა მიღებული. იგი უმეტესად სხარტულად გამოთქმული სიბრძნეა, რომელიც ხელს გვიწყობს ნაწარმოების იდეური შინაარსის გასაგებად.

გალაკტიონის პოეზიაში ყველაზე მეტი ეპიგრაფი შ. რუსთაველის პოემიდანაა აღებული. ასე, მაგ., ლექსს „ჩემი გულია დღეს ეს შავი ზღვა“ (თხზ., ტ. 4, გვ. 26) წამძღვარებული აქვს „ვეფხისტყაოსნის“ სიტყვები: „ღამით მეველო, მოვდიოდი, ზღვისა პირსა აჩნდეს ბალი“. ეს არის ამოღებული პოემის თავიდან „ამბავი ნურადინ-ფრიდონისა, ოდეს ტარიელს შეეყარა“. ეპიგრაფი ზუსტად ესადაგება პოეტის განწყობილებას, რომელსაც ოდნავ მელანქოლიაც კი გადაჰყავს, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ოპტიმისტურია. პოეტი ამბობს, რომ იგი აიტანს მარტობას, უმეგობრობას, „ჩემი სამშობლოს სანახა-ვიდან ოღონდ ვხედავდე შუქს მოციმციმესო“.

1944 წ. დაწერილ ლექსს „ზღვის სიმფონია“ ახლავს რუსთაველისეული სტრიქონები არასრულად: „ზღვისა შევე, მომეგება... ვითა ღელვა“ (თხზ., ტ. 5, გვ. 180). რომელიც ამოღებულია „ვეფხისტყაოსნის“ შემოადანიშნული თავიდან. მთელი ტაევი კი ასე ედერს: „ზღვისა შევე, მომეგება მეომარი ვითა ღელვა“. აქაც ლექსის მიზანდასახულობა ძალიან ესადაგება იმ განწყობილებას, რომელსაც განიცდის ნურადინ-ფრიდონი.

ცალკე უნდა შევჩერდეთ გალაკტიონის ვრცელ ლექსზე „ობოიცი წლის წინ“ (დაწერილია 1944 წ.). მას წინ უძღვის ეპიგრაფად შოთასეული სტრიქონები:

„კაცსა მიხვდეს საწაღელი, რას ეძებდეს, უნდა პოვნა,

მამინ მისგან აღარა ხამს გარდასულთა პირთა სსოვნა“.

ეს სტრიქონები ამოღებულია „ვეფხისტყაოსნის“ თავიდან „ავთანდილისაგან მის ყმისა ძებნად წასვლა“, ოღონდ პოემის 1956 წ. საიუბილეო გამოცემაში ოდნავ ცვლილებაა. „უნდა პოვნას“ ნაცვლად „მისი პოვნა“ იკითხება, ხოლო „გარდასულთა“ მაგივრად „გარდასრულთა“ არის ფიქსირებული. ამას ან შემთხვევაში არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარი ის არის, რომ ეპიგრაფი ლექსის შინაარსთან ორგანულ კავშირშია, მას ბუნებრივად ერწყმის, რაც გალაკტიონის მხატვრულ ოსტატობაზეც მიგვანიშნებს, პოეტმა ზუსტად შეარჩია ეპიგრაფი და მოხდენილად მიუსადაგა ლექსის შინაარსს.

გალაკტიონს ეპიგრაფი არასოდეს გაუხდია თვითმონაღ. პოეტი მას ანიჭებს მხატვრულ (უმთავრესად სტილისტურ) ფუნქციას. ყოველთვის შესაბამეა იგი ლექსის იდეურ შინაარსს, მხატვრულ ღონეს. გალაკტიონისეული ეპიგრაფები არა ლექსების სამკაულებია, არამედ მათი აუცილებელი ელემენტები. გალაკტიონი ოსტატურად ახერხებს მოკლე და ლაკონიურ ეპიგრაფში თემის დეტალურს მიმზიდველად გადმოცემას.

„ვეფხისტყაოსნიდან“ გალაკტიონს გამოუყენებია კიდევ ერთი ეპიგრაფი. ეს არის 1934 წ. დაწერილ უსათაურო ლექსში „როგორც მენავემ ძველი სანავე“, რომელსაც ავტოგრაფში ახლდა სიტყვები „ვეფხისტყაოსნიდან“: „...სადაცა სადგურნი ნავთა სხე-

ნოდეს“. ეს ამოღებულია პოემის თავიდან: „ფრიდონისაგან ნესტან-დარეჯანის ამბავის მბოზა“. ტაეპის სრული სახეა: „აჩინა კაცი, სადაცა სადგურნი ნავთა სჩვენდეს“ აქაც ზუსტ შესატყვისობაშია ეპიგრაფი ლექსის იდეურ მიზანდასახულობასთან.

პოეტის არქივში აღმოჩნდა ლექსი „დანგრეული ტაძარი“ (უთარილო), რომელსაც ახლავს ნ. ბარათაშვილის ლექსიდან „ვპოვე ტაძარი“ შემდეგი სიტყვები: „ვერლა აღმიგო სიყვარულმა კვლავდ ტაძარი“. საგულისხმოა ის, რომ გალაკტიონისა და ნ. ბარათაშვილის ეს ორი ლექსი ერთმანეთს არა მარტო იდეურად ენათესავება, არამედ ლექსიკურადაც; მაგ., ნ. ბარათაშვილი რამდენჯერმე იყენებს ლექსში ადგილის ძველ ზმნიზედას „მუნ“, გალაკტიონთან კი დასტურდება ამ ზმნიზედის გართულებული ფორმა ნაწილაკით — „მუნცა“ (იხ. თხზ., ტ. 7, გვ. 64).

ლექსს „აბესალომის ხსოვნას“ წინ უძღვის ეპიგრაფად ი. ჰავჭავაძის სტრიქონები: „უსულგულო ცხოვრება ოთხ ნიკი ნუ გგონია“. ხოლო 1916 წ. დაწერილ ლექსს „ვინ არის ეს ქალი“ ამკობს ოთხი გამოჩენილი მხატვრული სიტყვის ოსტატის ეპიგრაფები ფრანგულ ენაზე. აი, ესენიც: „მოულოდნელი მომხიბვლელობა სამკაულისა — ვარდის ფერისა და შავის“ (შ. ბოდლერი), „ცისფერი ქალწული ნაკადულის გრილ ნაპირზე“ (თ. გოტიე), „ჩამავალ მზეთა მელანქოლია“ (პ. ვერლენი), „...და ვარდები მეტად ტანმალა“ (ა. რენიე). ეს ავტორები ფრანგი სიმბოლისტები იყვნენ. გალაკტიონი თავის შემოქმედების ადრინდელ პერიოდში გატაცებული იყო მათი წიგნებით. ეს არის ერთადერთი შემთხვევა, როცა ლექსს წამძღვარებული აქვს სხვადასხვა ნაწარმოებიდან ამოღებული ოთხი სხვადასხვა ავტორის ციტატა. მან ჯერ კიდე 1914-1915 წწ. დაიწყო მისი შესწავლა. თავისუფლად კითხულობდა ფრანგ ავტორებს დედანში, ფრანგულად ასათარგმნა ლექსებს, ფრანგული სახელწოდებით ბეჭდავდა წიგნებს, იყენებდა ფრანგულ ეპიგრაფებსა და სხვ.

არის აგრეთვე ერთი ისეთი შემთხვევაც, როცა ლექსს ეპიგრაფად უძღვის ორი სხვადასხვა ავტორის ორი გამონათქვამი — ვ. ი. ლენინისა და გოეთესი. „შენი ოცნება ასრულდა“ (იხ. თხზ., ტ. 10, გვ. 323), რომელიც წარმოადგენს პოემა „სინათლის ყვავილების“ დრამატულ ვარიანტს. აქ ეპიგრაფებად წარმოდგენილია: „...მიუემატოთ ელექტრიფიკაცია“ (ლენინი) და „სინათლე, მეტი სინათლე“ (გოეთე). პირველი ვ. ი. ლენინის ცნობილი გამონათქვამია: „კომუნისმი არის საბჭოთა ხელისუფლება პლუს მთელი ქვეყნის ელექტრიფიკაცია“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 31, გვ. 513). ეს არის ამოღებული ნაშრომიდან „ჩვენი საგარეო და საშინაო მდგომარეობა და პარტიის ამოცანები“, რომელიც პირველად დაიბეჭდა 1920 წელს.

მეორე ეპიგრაფი — „სინათლე, მეტი სინათლე“ არის, როგორც ცნობილია, გოეთეს სიკვდილის წინ წამოსარილილი ფრაზა.

გ. ტაბიძეს ერთი ლექსის ავტოგრაფში ეპიგრაფად კვლავ გამოუყენებია გოეთეს გამონათქვამი. ამ ლექსს ჰქვია „გარძნობათა ფერფლი“, რომელსაც ეპიგრაფად ხელნაწერში ჰქონდა გოეთესეული ფრაზა: „ველნი ჰყვავიან, სულ დაწყნარდი“ (იხ. თხზ., ტ. I, გვ. 393). რატომ გადაშალა შემდეგში პოეტმა იგი? ამის გაგება სულ ადვილია. გალაკტიონს გოეთესეული სტრიქონი ეპიგრაფიდან ლექსის ძირითად ნაწილში ჩაუტანია. აი, ეს სტრიქონებიც:

„ველნი ჰყვავიან,
გულ დაწყნარდი!
ადრე თუ გვიან
სიცოცხლის ვარდი
ბედნიერებად გადაიშლება...
დროც ხომ წინ მიდის,
დროც ხომ იცვლება?!“ (ტ. I, გვ. 125).

1941 წლით არის დათარიღებული გალაკტიონის ვრცელი ლექსი „პარიზის კომუნა“, რომელსაც ეპიგრაფად უძღვის „ინტერნაციონალის“ ავტორის — ექვთიმე მჭედის სტრიქონები: — „აჰა, მოეღო ხალხი ქუჩებს და ყველა მდერის, პირველად მღერის გამარჯვება და პოეზია“. ექვთიმე პოტიეს (1816-1887) სახელი განუყრელადაა დაკავშირებული პარიზის კომუნასთან, რომლის შესახებაც მან მშვენიერი ლექსები შეთხზა, თანაც მონაწილეც გახლდათ ამ დიდი სახალხო მოძრაობისა.

გალაკტიონი თავის ლექსში ქება-დიდებას ასხამს კომუნარებს, რომლებმაც ააფრიალეს გამარჯვების წითელი დროშა. ასე თავისუფლად არასოდეს უქროლია პარიზის ნიაფს, ასე ნათელი, ასე მზიანი დღე პარიზს მეორე არ უნახავს; კომუნამ იხსნა მამული, სადაც ახლა მარსელიოზა ზეიმობს. მიუხედავად ამისა, კომუნა მაინც დაეცა, მაგრამ მას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. კომუნას მიესალმა მარქსი და მისი გზით მიდიოდა ლენინი, — დასძენს გალაკტიონი.

თუ დავვირგებთ წავიკითხავთ გალაკტიონის „პარიზის კომუნას“, აუცილებლად ვიგრძნობთ სურნელებას სტრიქონებისას, რომლებიც პოეტმა ეპიგრაფად წაუმძღვარა თავის ლექსს.

გ. ტაბიძე ეპიგრაფებით პოეტურ სიტყვას აძლევს მაქსიმალურ ესთეტიკურ და იდეურ დატვირთვას, უფრო ღრმად გვახედებს მოვლენების სიღრმეში, სულის ხეყულებში.

გალაკტიონს აქვს დიდი სამამულო ომის პერიოდში დაწერილი შეიდსტროფიანი ლექსი „სიცხადე“, რომელსაც ახლავს ეპიგრაფი: „და მე ისევ სიზმრად ვნახე ჩემი ხარკოვი“ (ნატალია ზაბელა). ვინ არის ნატალია ზაბელა? ამის შესახებ გალაკტიონის თხზულებათა მე-5 ტომის კომენტარში არაფერია ნათქვამი. საჭიროა აღინიშნოს შემდეგი: ზაბელა ნადეჟდა ივანეს ასული (ქორწინების გვარი ვრუბელი, მხატვარ ე. ვრუბელის მეუღლე) (1868-1913) რუსი მომღერალი (ლირიკულ-კოლორიტული სოპრანო). დაამთავრა პეტერბურგის კონსერვატორია, ვოკალურ ხელოვნებას სრულყოფდა პარიზში, შემდეგ მოღვაწეობდა კიევის, თბილისის, ხარკოვის საოპერო თეატრებში, პეტერბურგში, მოსკოვში; შექმნა ღრმა პოეტური სცენური სახეები; გამოდიოდა აგრეთვე როგორც საკონცერტო მომღერალი (ქსე, 4, 468).

„სიცხადე“ მთლიანად გაქვნილია ხალხთა ძმობისა და მეგობრობის დიდი გრძნობით. ამას ხელს უწყობს და უფრო ნათლად წარმოაჩენს მიგნებული ეპიგრაფიც. პოეტმა მოხდენილად, გამოიყენა ზაბელასეული სტრიქონები დაპირისპირების, კონტრასტის, ანტითეზის გამოსახატავად. გალაკტიონმა ერთმანეთს დაუპირისპირა სიზმარი:

„დღეს კი, სიზმრის მაგივრი.

მზეა, ცხადზე ცხადი;

ხარკოვის ცას მხარძლიერი

ანთებს განთიადი“ (თხზ., ტ. 5, გვ. 174).

ეპიგრაფი ამ ლექსში გამოყენებულია კონტრასტული ფონის შესაქმნელად. გარდა ამისა, სათაურიც („სიცხადე“) ეპიგრაფის სემანტიკური კონტრასტია, რაც ლექსში რამდენჯერმე მეორდება; მაგ., „ცხადზე უცხადისის“, „ეს სიცხადე მწველი“, „ერთ სიცხადის გმირი“, „ეს სიცხადე დალაგებს“, „ამ სიცხადით მისწვდეს ლელოს“.

„პოეტი აზროვნებს სახეებით, იგი კი არ ამტკიცებს ქეშმარიტებას, არამედ გვიჩვენებს მას“, — ერთ საუკუნეზე მეტი ხნის წინათ წერდა ბელისკი. მართლაც, „სახეებით აზროვნებისათვის“ გალაკტიონი ვირტუოზულად იყენებს ეპიგრაფებს, თანაც, როგორც დავივრგება გვიჩვენებს, ამ პატარა შთამბეჭდავი გამონათქვამებითაც ამდიდრებს თავის ლექსიკონს, სიტყვათა მარაგს. „შეხედეთ, — ეუბნებოდა ჩეხოვი კუპ-

რის, — აი, თქვენ წერთ საუცხოოდ, მაგრამ ლექსიკონი ღარიბი გაქვთ. აუცილებელია შეავსოთ სიტყვები და გამოთქმები“.

გალაქტიონისეული ებიგრაფები უბრალო ლექსიკური მასალა როდია, არამედ სხვა კომპონენტებთან ერთად აზრის მხატვრულად გადმოცემის ერთ-ერთი განუყოფელი საშუალებაცაა. პოეტი არასოდეს არ იმეორებს ერთსა და იმავე ებიგრაფს, თანაც არჩევს ისეთებს, რომლებიც ღრმა აზრითაა დატვირთული.

რაფიელ შამელაშვილი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

გაზეთი «ივერიის» ისტორიისათვის

(ა. სარაჯიშვილის საარამიკო მასალებიდან)

გაზეთი „ივერია“ თავისი არსებობის ოცდამეოთხე წელს ითვლიდა, როცა ილიას დროებით რედაქტორად ალექსანდრე სარაჯიშვილი შეეცვალა.

ი. ჭავჭავაძე „ივერიას“ 1901 წლის 5 დეკემბრამდე რედაქტორობდა. 1901 წლის 5 დეკემბრიდან 1902 წლის 20 ივლისამდე „ივერიას“ ხელს აწერს ალ. სარაჯიშვილი, როგორც დროებითი რედაქტორი. 1902 წლის 20 ივლისიდან 1903 წლის 3 ივლისის ჩათვლით იგი „ივერიის“ რედაქტორ-გამომცემელია.

1903 წლის 4 ივლისიდან ალ. სარაჯიშვილს გრ. ყიფშიძე ცვლის, როგორც დროებითი რედაქტორი, ხოლო ა. სარაჯიშვილი გამომცემლად რჩება 1905 წლის 17 თებერვლამდე. ამ დროიდან ვიდრე გაზეთის დახურვამდე, 1906 წლის 17 აგვისტოს ჩათვლით, „ივერიის“ დროებითი რედაქტორია ფილიპე გოგიჩაიშვილი, გამომცემელი კი პავლე თუმანიშვილი.

მთელი 5 წლის მანძილზე „ივერიის“ თანამშრომელთა შემადგენლობაც იცვლებოდა, მაგრამ გაზეთის მიმართულება იგივე რჩებოდა, არსებითი ხასიათის ცვლილება მის პროგრამაში არ შეიმჩნევა, რასაც ასაბუთებს ა. სარაჯიშვილის არქივში დაცული „ივერიის“ პროგრამა, მისივე ხელთ დაწერილი, რომელიც არ განსხვავდება ილია ჭავჭავაძის მიერ 1876 წლის 18 ივნისს საცენსურო კომიტეტში წარდგენილი პროგრამისაგან.

1901 წლის 24 ოქტომბერს გაზეთ „ივერიის“ გამომცემელი ამხანაგობის სხდომაზე განიხილეს ა. სარაჯიშვილის წინადადება იმის შესახებ, რომ ი. ჭავჭავაძეს სამუდამოდ უნდა გადაეცა მისთვის „ივერიის“ რედაქტორ-გამომცემლის ფუნქციები. ამ წინადადების გასაფორმებლად ი. ჭავჭავაძემ თავის მხრივ აირჩია პ. უმიკაშვილი, ა. სარაჯიშვილმა — ნ. ცხვედაძე. პ. უმიკაშვილმა და ნ. ცხვედაძემ მოიწვიეს ვასილ ყიფიანი. სხდომაზე ილაპარაკეს ი. ჭავჭავაძის სალიტერატურო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შესახებ, ხაზგასმით იქნა აღნიშნული, რომ ილიამ ფასდაუდებელი ამაგი დასდო ქართული მწერლობის, საზოგადოებრივი აზროვნების და, საერთოდ, ქართველი ერის ცხოვრების განვითარებას. კომისიამ ყურადღება გაამახვილა გაზეთის ხელისმომწერთა რაოდენობაზე, რათა განესაზღვრათ გაზეთის ღირებულება. აღმოჩნდა, რომ უკანასკნელი

ხუთი წლის განმავლობაში გაზეთს ჰყავდა 1000-მდე ხელისმომწერი, რომელთაგან მიღებული თანხა წლიურად 10.000 მანეთს უდრიდა. ამიტომ ვინც მოისურვებდა გაზეთის შეძენას, მას ეს თანხა უნდა გადაეხადა. ცხადია, სარაჯიშვილს არ შეეძლო ამ დანადგარზე გაზეთის ყიდვა, ამიტომ სხდომის წევრებმა გადაწყვიტეს ა. სარაჯიშვილს ი. ჭავჭავაძისათვის 3000 მანეთი გადაეხადა, ხოლო 6 წლის მანძილზე, ყოველწლიურად ა. სარაჯიშვილს ილია ჭავჭავაძისათვის 500 მანეთი უნდა მიეცა. იმისდა მიუხედავად, იარსებად „ივერია“ თუ არა.

როგორც უკვე ვთქვით, 1901 წლის 5 დეკემბერს ა. სარაჯიშვილი გაზეთ „ივერია“-ს ხელს აწერს, როგორც დროებითი რედაქტორი.

1902 წლის 6 აპრილს „ივერიის“ გამომცემელმა ამხანაგობამ, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ: ა. სარაჯიშვილი, ი. ჯაბადარი, გ. გაბაევი, გრ. ყიფშიძე, ს. ვანაძე, ა. მჭებერიძე, კ. მესხი, ი. გოგებაშვილი, გ. გრძელიძე, ნ. ლიღობერიძე, ი. გუნცაძე, რ. ამირეჯიბი, გრ. დიასამიძე და ყ. ჩიქოვანი. შეადგინეს ხელშეკრულება, რაც ითვლინებოდა გამომცემელი ამხანაგობის მუშაობის გეგმებსა და პირობებს. ხელშეკრულების თანახმად, ა. სარაჯიშვილს უნდა დაეთმო „ამხანაგობისათვის“ გაზეთზე საკუთრების უფლება.²

1902 წ. 10 ივლისს ბეჭდვითი სიტყვის მთავარსამართველმა ი. ჭავჭავაძის შუამდგომლობის საფუძველზე, გაზეთ „ივერიის“ გამომცემლობა ა. სარაჯიშვილს გადასცა, ხოლო ამ უკანასკნელის თხოვნის თანახმად, იგი გაზეთის რედაქტორადაც დაინიშნა. ამრიგად, 1902 წლის 20 ივლისიდან ა. სარაჯიშვილი „ივერიის“ სრულუფლებიანი რედაქტორ-გამომცემელია.

საინტერესოა, რა ბედი ეწია იმ განცხადებას, რომელიც 1902 წლის 27 აპრილს „ივერიაში“ დაიბეჭდა და რომლის გამოც ა. სარაჯიშვილსა და „ივერიას“ გამომცემელ ამხანაგობას შორის უთანხმოება ჩამოვარდა?

„ივერიის“ რედაქციაში გაზეთის გამომცემლის, ა. სარაჯიშვილის სახელზე არაერთხელ მოვიდა მომართვა კავკასიის საცენზურო კომიტეტიდან. კომიტეტი მოითხოვდა: „1. ამოღებულ იქნას როგორც მიმდინარე, ასევე შემდგომ წლებში განცხადებებიდან ცნობა იმის შესახებ, რომ „ივერიის“ გამომცემლობა გადაეცა ამხანაგობას. 2. დაიბეჭდოს გაზეთში შესაფერი ახსნა-განმარტება განცხადებებში შეტანილ ამ ცვლილებასთან დაკავშირებით. 3. წარდგენილ იქნას კომიტეტში პირველი სახე განცხადებისა „ივერიის“ გამომცემის შესახებ.“³

ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული ერთი დოკუმენტიდან, რომელიც წარმოადგენს ა. სარაჯიშვილის ახსნა-განმარტებას საცენზურო კომიტეტის სახელზე, ირკვევა, რომ „ივერიის“ გამომცემელ ამხანაგობას გადაეცა მხოლოდ ნივთიერი (მატერიალური) უფლება, ხოლო გაზეთის რედაქტორ-გამომცემლის თანამდებობაზე კვლავ ა. სარაჯიშვილი დარჩა, რომელსაც ვეალებოდა გაზეთის იდეური ხელმძღვანელობა. დოკუმენტი დათარიღებულია 1902 წლის ნოემბრის თვით. მიუხედავად ამისა, დავა ა. სარაჯიშვილსა და „ივერიის“ გამომცემელ ამხანაგობას შორის არ შეწყვეტილა, ამხანაგობა იძულებულია მათ შორის ჩამოვარდნილი დავის მოსასპობად მიმართოს სამედიატორო სასამართლოს. თავის მხრივ ამხანაგობა ირჩევს მოსამართლეებად დავით ივანეს ძე უთნელიშვილს და გიორგი ზურაბის ძე ჩაჩიბაიას. ამხანაგობის წევრი გ. გრძელიშვილი ოფიციალური წერილით მიმართავს ა. სარაჯიშვილს და ითხოვს პასუხს გაზეთ „ივერიის“ გამომცემელი ამხანაგობის მიერ წამოყენებული წინადადების შესახებ, საქმე სასამართლოს გადასცენ.⁴

ა. სარაჯიშვილი წინააღმდეგია დაინიშნოს სასამართლო იმ უთანხმოებასთან დაკავშირებით, რომელიც ჩამოვარდა მასსა და გაზეთ „ივერიის“ გამომცემელ ამხანაგობას შორის შექმნილი ვითარების გამო. ა. სარაჯიშვილი გადაწყვეტს გაზეთის გამომცემის უფლება ყ. ჩიქოვანს ან ი. ჯაბადარს გადასცენ,⁵ მაგრამ სულ მალე, 1904 წლის 15

იანვარს, ა. სარაჯიშვილი გამოდის გაზეთ „ივერიის“ ამხანაგობის შემადგენლობიდან. ამავ წლის 14 ივლისს ბეჭდვითი სიტყვის მთავარი სამმართველოს კანცელარიის უფროსმა ა. სარაჯიშვილს ნება არ ღართო „ივერიის“ გამომცემლის უფლება ი. ჯაბადარისათვის გადაეცა, რაც ა. სარაჯიშვილმა „ივერიის“ ამხანაგობას აცნობა და მოითხოვდა აღნიშნულ თანამდებობაზე სხვა კანდიდატურა წამოეყენებინათ.

ა. სარაჯიშვილი ი. ჯაბადარის ოფიციალური წერილით შეიტყობს, რომ „ივერიის“ გამომცემელმა ამხანაგობამ 1904 წლის 13 ნოემბერს დაადგინა „ივერიის“ გამომცემლად რედაქტორად დაინიშნოს გ. ყიფშიძე, რის შესახებაც უნდა ეცნობოს ბეჭდვითი სიტყვის მთავარ სამმართველოს. ასეთივე აზრია გატარებული „ივერიის“ გამომცემელი ამხანაგობის ოფიციალურ წერილში ა. სარაჯიშვილისადმი; რომელსაც ხელს აწერენ ი. ჯაბადარი, გ. ჯაბაშვილი, გ. ყიფშიძე, გ. გრძელიშვილი.

ა. სარაჯიშვილმა ამხანაგობას უკანვე გაუგზავნა ოფიციალური წერილი და მოითხოვა წარმოდგენათ სათანადო საბუთები გ. ყიფშიძის შესახებ, რომელზედაც ხელი უნდა მოეწერა ამხანაგობის ყველა წევრს, კერძოდ, ი. გოგებაშვილს, ს. ვანაძეს, კ. მესხს და ა. მიქაბერიძეს. მხოლოდ წესის დაცვის შემდეგ წარუდგენდა ა. სარაჯიშვილი ბეჭდვითი სიტყვის სამმართველოს გ. ყიფშიძის კანდიდატურას.

„ივერიის“ გამომცემელი ამხანაგობა კვლავ თხოვს ა. სარაჯიშვილს 6 თვის ვადით დაინიშნოს გ. ყიფშიძე „ივერიის“ რედაქტორ-გამომცემლად.

1904 წ. 2 დეკემბერს ა. სარაჯიშვილმა ოფიციალური წერილით აცნობა „ივერიის“ გამომცემელ ამხანაგობას, რომ კანონის საფუძველზე უარი ეთქვა მას გ. ყიფშიძის კანდიდატურაზე.

1904 წლის 14 დეკემბერს ი. ჯაბადარმა დაიწყო ბრძოლა მიეღო „ივერიის“ გამომცემლობა 6 თვით, სარაჯიშვილი თითქმის გრძნობდა ყოველივეს და სასწრაფოდ იმავე დღეს განცხადებით მიმართა „ივერიის“ გამომცემელ ამხანაგობას. განცხადებაში აღნიშნული იყო: „აქვს თუ არა სურვილი ამხანაგობას, გამოიცეს ეს გაზეთი 1905 წელს, მიჰყიდეს თუ არა გაზეთის უფლება სხვა პირს, და თუ გაზეთი გაყიდულია, ვინ არის ის პირი და რომელი აქტის საფუძველზე მიეცა მას გაზეთის გამოცემის უფლება. ა. სარაჯიშვილი არ ცნობდა ი. ჯაბადარს გაზეთის მესაკუთრედ და ამტკიცებდა, რომ „ივერია“ ეკუთვნის გამომცემელ ამხანაგობას. „რადგანაც „ივერიის“ გამომცემელი ამხანაგობა ითვლება გაზეთის მფლობელად და განმკარგულებლად, ამიტომ ი. ჯაბადარს არა აქვს უფლება წარუყენოს მას რაიმე მოთხოვნები გაზეთ „ივერიისთან“ დაკავშირებით.“

ი. ჯაბადარი მოითხოვდა ა. სარაჯიშვილისაგან, რათა მას დაუყოვნებლივ შეეტანა ოფიციალური განცხადება კავკასიის საცენზურო კომიტეტის სახელზე გაზ. „ივერიის“ გამოცემის შესახებ 1905 წელს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის გადასცემდა ა. სარაჯიშვილს სასამართლოს.

ა. სარაჯიშვილმა მოხერხებულად გამოიყენა „ივერიის“ ამხანაგობის 1902 წლის 6 აპრილის ხელშეკრულება და თბილისის ნოტარიუსის ლ. მღებრიშვილის სახელზე ასეთი შინაარსის ახსნა-განმარტება წარუდგინა: „ივ. ჯაბადარს არავითარი უფლება არა აქვს გაზ. „ივერიაზე“. ეს გაზეთი ა. სარაჯიშვილმა 1902 წლის 6 აპრილის ხელშეკრულების თანახმად გაზეთის გამომცემელ ამხანაგობას დაუთმო. ივ. ჯაბადარი 1903 წ. 8 დეკემბერს ფიქტიურად იქნა დანიშნული გაზეთის გამომცემლად იმის გამო, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრმა „ამხანაგობას“ არ მისცა ოფიციალური უფლება გაზეთის გამოცემაზე.“

„ფრიალ ცვალებადი, უხანო და დღემოკლე რამ არის „ივერია“ ჩემს თვალში“ — ხშირად იტყოდა ხოლმე ა. სარაჯიშვილი, თუ ვინმე „ივერიის“ შესახებ შეეკითხებოდა. ერთხანს დახურვასაც უპირებდნენ გაზეთს, მაგრამ თ. მუხრანსკი და დ. სარაჯიშვილი

მუხრანის
მეცნიერებათა
აქადემიის
ბიბლიოთეკა

აღუთქვეს ნივთიერი დახმარება. „ივერიის“ რედაქციამ. ამოისუნთქა, მაგრამ მუხრანის
გარდაიცვალა და გაზეთის არსებობა კვლავ სათუო გახდა.

დადგა 1905 წელი. თებერვალში „ივერიის“ ამხანაგობის წევრმა ნ. ცხვედაძემ
ზუბალაშვილებს⁹ ჩააგონა, „ივერია“ ილუპება, ამხანაგობას აღარ შეუძლია გაზეთის
წყაყანა, დიდი ვალი აქვს და უშველეთ რამეო. ზუბალაშვილებს რვაასი თუმანი გადა-
უხდიათ იმ პირობით, რომ გაზეთის გამომცემლად მათი დეიდაშვილი პავლე თუმანიშვი-
ლი იქნებოდა. ასე რომ, ამხანაგობამ „მიყიდა“ გაზეთი პავლე თუმანიშვილს. თუმანი-
შვილმა რედაქტორად ფილიპე გოგიჩაიშვილი აირჩია.¹⁰

პავლე თუმანიშვილი და ფილიპე გოგიჩაიშვილი ვერ გამოდგნენ ფეხბედნიერნი
„ივერიის“ რედაქციაში. XIX საუკუნის პროგრესულმა პერიოდულმა ორგანომ გაზეთ-
მა „ივერია“ 1906 წლის 27 აგვისტოს არსებობა შეწყვიტა.

ლიანა ფარაქი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი.

შ ა ნ ი შ ვ ნ ა ბ ი

1. ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი (1851-1914) — საზოგადო მოღვაწე, პუბ-
ლიცისტი, კრიტიკოსი.
2. საქ. სსრ. მეცნ. აკადემიის კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ალექსა-
ნდრე სარაჯიშვილის ფონდი, 12.
- 3 საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ა. სარაჯი-
შვილის ფონდი, ხელშეკრულება 6.
4. ა. სარაჯიშვილის ფონდი, 12, 14.
5. ა. სარაჯიშვილის ფონდი, 23.
6. ა. სარაჯიშვილის ფონდი, 32.
7. ა. სარაჯიშვილის ფონდი, 43.
8. ა. სარაჯიშვილის ფონდი, 47.
9. იგულისხმებიან ნავთის მრეწველის კონსტანტინე ზუბალაშვილის შვილები ლე-
ვანი, სტეფანე, პეტრე და იაკობი, რომლებიც დიდ საზოგადოებრივ საქმიანობას ეწე-
ოდნენ.
10. იხ. ა. სარაჯიშვილის წერილი ილია ჭყონიასადმი „ქურნალისტიკის თეორიისა
და ისტორიის საკითხები“, 1971 წ. გვ. 414.

ქართველი ხალხოსნები ბათუმში

რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის ისტორიაში სასახელო ფურცლები ჩაწერეს XIX საუკუნის 70-იანი წლების ხალხოსნებმა, რომლებმაც მოგვეცეს თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესანიშნავი ნიმუშები. მათ საქმიანობას ვ. ი. ლენინი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა. იგი სოციალ-დემოკრატიის წინამორბედად, სავსებით სამართლიანად, მიიჩნევდა რევოლუციონერთა მთელ პლეადას, „ჩერნიშევსკით დაწყებული და „ნაროდნაია ვოლიას“ გმირებით დამთავრებული“.¹

ბათუმში ქართველ ხალხოსანთა მოღვაწეობა, საერთოდ, ცნობილია მეცნიერულ ლიტერატურაში.² მაგრამ მასალების სიმცირის გამო ბევრი რამ მათი საქმიანობიდან ჯერ კიდევ ბურუსითაა მოცული. ეს წერილი მიზნად ისახავს სწორედ ზოგიერთი ასეთი საკითხის გარკვევას.

საქართველოში რევოლუციური ხალხოსნური მოძრაობა, როგორც ცნობილია, რუსეთის გავლენით წარმოიშვა. ამაში დიდი როლი შეასრულეს იმ ახალგაზრდებმა (ივანე ჯაბაძე, ისიდორე ქიქოძე, რომანოზ ფაველინიშვილი, ეგნატე იოსელიანი და სხვ.), რომლებმაც უმაღლესი განათლება რუსეთში მიიღეს. მათ იქ შეითვისეს ხალხოსნური იდეები, შეიძინეს დიდადი ლიტერატურა, დაუკავშირდნენ იქაურ ორგანიზაციებს და საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, 1873-1874 წლებში, რევოლუციური პროპაგანდა გააჩაღეს. 1875 წლისათვის ორგანიზაციაში დაახლოებით 200 წევრი ერთიანდებოდა. ხალხოსნური მოძრაობის ცენტრი დასავლეთ საქართველოში იყო ქუთაისი და განსაკუთრებით ოზურგეთი, სადაც აქტიურობდნენ ისიდორე და ათანასე ქიქოძეები, მელიტონ და ივანე ნაკაშიძეები, გიორგი გურიელი, გიგო შარაშიძე და სხვ.³ ქართველი ხალხოსნები, რუსი თანამოძმეების მსგავსად, მიზნად ისახავდნენ რევოლუციური იდეების ქადაგებით მასების გათვითცნობიერებას და ბრძოლისათვის მომზადებას, შემდეგ კი არსებული უსამართლო წყობილების დამხობას და მის ნაცვლად ისეთი ურთიერთობის დამყარებას, რომელიც უზრუნველყოფდა ადამიანთა თავისუფლებას. სამწუხაროდ, მუშაობის გაშლა მათ არ დასცალდათ, რადგან პროვოკატორმა 1876 წელს ორგანიზაცია გასცა და მისი წევრები პოლიციამ დააპატიმრა.⁴

საქმის ძიებისას მოკვლეული მასალებიდან ჩანს, რომ ქართველი ხალხოსნების მოღვაწეობის სფერო ბათუმსაც მოიცავდა. ქალაქი მაშინ ჯერ კიდევ ეპყრათ ოსმალებს და ამიტომ მასზე არ ვრცელდებოდა რუსეთის სასაზღვრო-საბაჟო აქრძალები. ცხადია, ასეთ პირობებში იგი იყო იდეალური ბაზა საზღვარგარეთიდან არალეგალური ლიტერატურისა და სხვა გზავნილების ტრანსპორტირებისათვის. ამ მიზნით ხალხოსნები ბათუმში დაუკავშირდნენ აქ მცხოვრებ „მკედლოვს, რომელსაც მდიდარი ბიბლიოთეკა ჰქონდა“. სწორედ მასთან „ინახებოდა რევოლუციური წიგნები, რომელსაც აგზავნიდნენ კავკასიაში 1875 წელს დაარსებული რევოლუციური წრის წევრები“.⁵

ვინ იყო ეს მკედლოვი? კრებულში „რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის მოღვაწენი“ აღნიშნული გვარის გვერდით ფრჩხილებში მითითებულია მხოლოდ მკედლოძე: ვლ. სიჭინავას ვარაუდით კი იგი „ცნობილი ნაროდნიკი... ბოსლეველი — ესტატე მკედლოძეა“.⁶ რას ეფუძნება ეს მოსაზრება, მისი ნაშრომიდან არ ჩანს. ავტორი კი წერს იხილეთ წიგნში თანდართული საბუთებიო, მაგრამ მათში მკედლოვ-მკედლოძისა და მითუმეტეს მკედლოვ-ესტატე მკედლოძის იდენტურობის შესახებ არაფერია ნათქვამი.⁷

ჩვენი აზრით მკვდლოვი ლუკა მკვდლიშვილია, რომელიც გასული საუკუნის 60-70-იანი წლების მიჯნაზე ბათუმში ცხოვრობდა. ის იყო დიდი პატრიოტი, ფრენკლანდის ნეითარბული და ნაიოთხი, მშობლიური ისტორიისა და ლიტერატურის კარგი მცოდნე. იმ დროის კვალობაზე მას მართლაც ჰქონდა მდიდარი ბიბლიოთეკა, რომლითაც აქაური ქართველი მაჰმადიანებიც სარგებლობდნენ.⁸ ხალხსნებს სწორედ ამ ლ. მკვდლიშვილთან უნდა ჰქონოდათ კავშირი. ამას განაპირობებდა მისი არა მარტო ბიბლიოთეკა, არამედ, რაც მთავარია, სარწმუნოებრივი კუთვნილება. ოსმალეთის იმპერიაში ქრისტიანთაგან მხოლოდ კათოლიკებს ჰქონდათ შედარებით თავისუფალი ცხოვრებისა და ლეგალური საქმიანობის უფლება. ბათუმში მცხოვრებ ქართველთაგან კი სწორედ ლ. მკვდლიშვილი იყო კათოლიკე, რითაც დაუყოვნებლივ უნდა ესარგებლათ ხალხსნებს.

საგულისხმოა, რომ ბათუმის მეშვეობით საზღვარგარეთიდან ლიტერატურის საქართველოში შემოზიდვა მეტად ინტენსიური ყოფილა. ამავე გზით უცდიდათ აგრეთვე სტამბის შემოტანაც. ჟანდარმერიის მასალებით ჩანს, რომ 1876 წლის 24-26 ივლისს ის. ქიქოძეს სოფ. ბახეში ჩაუტარებია საქართველოს ხალხსნური წრეების წარმომადგენელთა თათბირი, რომლის მიზანი იყო ლიტერატურისა და სტამბის მიღება და მათი საიდუმლო ადგილზე გადატანის უზრუნველყოფა. თათბირმა დაადგინა: 1. დაუყოვნებლივ გადმოეზიდათ ბათუმში მიღებული ლიტერატურა; 2. შეეკრიბათ საჭირო თანხა შვეიცარიიდან საბეჭდი მანქანის ჩამოსატანად; 3. საზოგადოების ყველა წევრს დაუყოვნებლივ დაეწყო მიღებული ახალი წიგნების თარგმნა პროპაგანდისტული საქმიანობისათვის.⁹

მასალებით არ ჩანს, მაშინ ვინ გამოგზავნეს აღნიშნული საქმის მოსაგვარებლად, მაგრამ ანალოგიური მიზნებით ადრეც და შემდეგ რომ ის. ქიქოძე მოდიოდა ბათუმში, ეს ფაქტია. ჩანს იგი მოხერხებული „კონტრაბანდისტი“ იყო და შესანიშნავად ახერხებდა ქობულეთის კორდონისათვის გვერდის ავლით ძვირფასი ტვირთის გურიაში გადატანას. ასე იყო, მაგალითად, 1876 წლის 4 მაისს. მაშინ ცნობილი ხალხოსანი მიხეილ ყიფიანი ჩასულა სოფ. ბახეში, სადაც ის. ქიქოძე ცხოვრობდა. მას მასპინძელი ადგილზე არ დახვედრია, რადგან იგი წინა დღეს კორდონზე გავლით ბათუმს წასულიყო. მაშინ მან აქეთ გამოგზავნა სანდრო საფაროვი, რომელსაც თან გამოატანა მისთვის გადასაცემად ევ. იოსელიანის წერილი და 80 მანეთი.¹⁰

ერთი თვის შემდეგ მიხ. ყიფიანი კვლავ ეწვია სოფ. ბახეს. ის. ქიქოძე არც ამჯერად დახვედრია ადგილზე, რადგან ამ დროს თურმე ქობულეთის მახლობელ სოფელში (სახლურიდან 7 ვერსზე) იმყოფებოდა. მიხ. ყიფიანს იგი აუცილებლად უნდა ენახა. ამიტომ 6 ივნისს მელიტონ ნაკაშიძისა და „ერთი უცნობი პირის თანხლებით“ საიდუმლოდ გამოვლო კორდონი და მეორე დღეს „მოხუცი აჭარელის სახლში“ პირისპირ შეხვდა ის. ქიქოძეს. შათი საუბრის მიზანი იყო „შვეიცარიიდან გამოგზავნილი 1600 ცალი სხვადასხვა სახელწოდების წიგნისა“ და საბეჭდი მანქანის ბათუმიდან გურიაში ტრანსპორტირება.¹¹

სხვათაშორის, დაპატიმრებული ხალხსნების საქმის ძიებისას, მოგვიანებით, ჟანდარმერიამ დაადგინა ბათუმში ამ 1.600 წიგნის მიღების ფაქტი. ამიტომ 1876 წლის 4 ნოემბერს თბილისის სასამართლო პალატის პროკურორმა ანდრეევმა მიმართა კავკასიის მეფისნაცვლის სამმართველოს უფროსს პ. კლუშინს თხოვნით: „უქიდურესად აუცილებელია მკვდლოვს ჩამოერთვას ეს წიგნები მისამართებთან ერთად, რომ დადგინდეს, ვის უნდა გაეგზავნოს ლიტერატურა“. პროკურორს აინტერესებდა „ამ პიროვნებისათვის გამოეკითხათ, რა იცის წიგნებზე, რუსეთში მათი გადმოგზავნის მიზნებზე, იმ პირებზე,

ვისი განკარგულებით და ანგარიშით იგზავნება ისინი“ და სხვ. მაშინ კავკასიის მეფის-
ნაცვალმა უბრძანა რუსეთის ტრაპიზონელ კონსულს ლ. მკედლიშვილის, როგორც
სეთის ქვეშევრდომის, ბინის გაჩხრეკა მისთვის აღნიშნული რევოლუციური ლიტერატუ-
რის ჩამორთმევის მიზნით. ბრძანება სისრულეში მოიყვანა ბათუმელმა ვიცე-კონსულმა
გ. ჯულიშმა, რის შესახებაც იმავე წლის 23 ნოემბერს მათ აცნობეს კავკასიის მეფის-
ნაცვლის მთავარ სამმართველოს.¹²

რა თქმა უნდა, ბათუმი ხალხოსნებისათვის არ იყო მარტო სატრანზიტო პუნქტი.
მათ შეეძლოთ მისი გამოყენება აგრეთვე ოსმალთა მიერ დაპყრობილ აჭარაში ეროვნუ-
ლი იდეების პროპაგანდისათვისაც. ამ მიზნით ხალხოსნებს უნდა ესარგებლათ 1875-1876
წლების ქობულეთის დიდი მღელვარებითაც.¹³ აგრესორების მიერ მიტაცებული ტერი-
ტორიების გამოხსნისათვის ბრძოლა უცხო არ იყო ხალხოსნებისათვის და მოძრაობის
გაფართოებაში მათ ამ კუთხის განთავისუფლებისა და მშობლიურ კერაზე დაბრუნების
პერსპექტივებიც უნდა დაესახათ. ამიტომ ხალხოსნებს არა მარტო ტრანსპორტირების
ნაქმე უნდა მოეგვარებინათ, არამედ ეზრუნათ ამბოხებასთან დაახლოებისათვისაც, იქნებ
ამით აიხსნება მათი ერთ-ერთი თავკაცის ის. ქიქოძის ხშირი „სტუმრობა“ ქობულეთში
1876 წლის ზაფხულში. სხვათაშორის, იმავე წლის შემოდგომიდან, ხალხოსნური ორგა-
ნიზაციის დარბევის შემდეგ, იგი დიდხანს იმალებოდა ქობულეთში.¹⁴

საინტერესოა გაირკვეს, ქართველ ხალხოსნებს საზღვარგარეთ, კერძოდ, შვეიცარიაში
ვისთან ჰქონდათ კავშირი, ვისგან უნდა მიეღოთ ბათუმში იქ შექმნილი ლიტერატურა თუ
სტამბის მოწყობილობა. უნდა ითქვას, რომ XIX საუკუნის 70-იან წლებში შვეიცარია
იყო რევოლუციური მოძრაობის მნიშვნელოვანი ცენტრი ევროპაში. აქ მოღვაწეობდნენ
პირველი ინტერნაციონალის ქენევის სექცია, პარიზიდან დევნილი კომუნარები, აგრეთ-
ვე რუსი პოლიტიკური ემიგრანტების რამდენიმე ჯგუფი, რომელთაც ხელმძღვანელობდ-
ნენ სოფია ბარდინა, ვერა ფიგნერი, ნიკოლოზ უტინი და სხვ. აქვე იმყოფებოდნენ ქარ-
თველი რევოლუციური ახალგაზრდებიც, რომლებიც შვეიცარიაში ჩავიდნენ უმაღლესი
განათლების მისაღებად. ლტოლვა ამ ქვეყნისაკენ მაშინ არ იყო შემთხვევითი. ცარის-
ტულ რუსეთთან შედარებით ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული შვეიცარია ყველასათვის
იყო საოცნებო პოლიტიკური იდეალი. „ჩვენ ახალგაზრდულ გატაცებას, — იგონებდა
ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ი. მანსვეტაშვილი, — საზღვარი არ ჰქონდა. შვეიცარია
გვეხატებოდა ჩვენს წარმოდგენაში რაღაც აღთქმის ქვეყანათ, თავისუფლების დედაბუ-
დეთ. ქენევის ნახვას, იქ ცხოვრებას ისე ვნატრობდით, როგორც მართლმორწმუნე მაჰ-
მადიანი მექაში წასვლას ქააბის თაყვანისსაიძლეად.“¹⁵ ქართველთა სწრაფვას ამ ქვეყნი-
საკენ იმდენად მასობრივი ხასიათი ჰქონდა, რომ ცნობილმა დრამატურგმა დავით ერის-
თავმა მას სპეციალური პიესაც მიუძღვნა „წასვლა ევროპაში“. ¹⁶

სოციალური და განსაკუთრებით ეროვნულ-განმათავისუფლებელი იდეებით გატა-
ცებული ქართველი ახალგაზრდები მალე დაუკავშირდნენ ფრანგ კომუნარებს და რუს
რევოლუციონერ-ემიგრანტებს, აქტიურად ჩაებნენ ინტერნაციონალის ქენევის სექციის
მუშაობაში.¹⁷ კიდევ მეტი, 1873 წელს მათ იქ შექმნეს თავიანთი რევოლუციური, ორ-
განიზაცია „უღელი“, რომლის რადიკალური ფრთა ევროპული ლიტერატურისა და სო-
ციალური მოძრაობის შესწავლასთან ერთად მოითხოვდა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ
ამიერკავკასიის მშრომელთა ერთობლივ ბრძოლას.

ეკვმიუთნლად შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ქართველი ხალხოსნები „უღელის“ ამ
მემარცხენე მიმდინარეობასთან იყვნენ დაკავშირებულნი. ეს ჩანს თუნდაც იქედან, რომ
მისი წევრები შემდეგ აქტიურად იღვწოდნენ საქართველოსა და რუსეთის ნაროდნიკულ
მოძრაობაში. მართლაც, რუსი ხალხოსნების ე. წ. „50-ის პროცესზე“ (1877 წლის თე-
ბერვალ-მარტში) მთავარ დამანაშავეებად ცნეს სწორედ რევოლუციური „უღელის“ წე-

ერები ივ. ჯაბადარი, ალ. ციციშვილი, მიხ. ჩიკოძე, გ. ზდანოვიჩი - მაიაშვილი და სხვ. რომელთაც ხანგრძლივი ვადით ციმბირში პატიმრობა მიუსაჯეს.

ბათუმში ქართველ ხალხოსანთა მოღვაწეობა ჩვენი ქალაქის რევოლუციური მოძრაობის მატრიანის საინტერესო თავფურცელია.

აბელ სურგულაძე.

შენიშვნები

1. ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 18, გვ. 19.
2. ვლ. სიჭინავა, ბათუმის ისტორიიდან, ბათ., 1958, გვ. 200-203; აბ. კიკვიძე, საქართველოს ისტორია, წ. 2, თბ., 1959, გვ. 89-110.
3. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 5, თბ., 1970, გვ. 595-596.
4. ზ. შველიძე, რევოლუციურ ხალხოსნური მოძრაობა საქართველოში, თბ., 1960; ლ. გორგილაძე, ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიიდან, თბ., 1961, და სხვ.
5. Деятели революционного движения в России, т. 2, вып. 3, М., 1930, с. 984.
6. ვლ. სიჭინავა, დასახ. ნაშრომი, გვ. 202.
7. იქვე, გვ. 276-277.
8. აბ. სურგულაძე, გულო კაიკაციშვილი, თბ., 1973, გვ. 7-8.
9. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, ფ. 7, ს. 21, ფურც. 38-39.
10. იქვე, ფურც. 31.
11. იქვე, ფურც. 32-33.
12. იქვე, ფურც. 42.
13. აბ. სურგულაძე, განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიიდან აჭარაში, ბათ., 1978, გვ. 42-43.
14. ვფიქრობთ, ის. ქიქოძეს უნდა ეკუთვნოდეს გაზ. „დროებაში“ ფსევდონიმებით („გურული მოკვდა-მორჩიაშვილი“. „განაპირას გვერდით“ და სხვ.) დაბეჭდილი წერილები ქობულეთის 1875-1876 წლების მღელვარების შესახებ.
15. ი. მანსვეტაშვილი, მოგონებანი (ნახული და გაგონილი), ტფ., 1936, გვ. 10.
16. გ. აბზიანიძე, ნარკვევები XIX საუკუნის ქართული აზროვნების ისტორიიდან, თბ., 1959, გვ. 457.
17. Н. Морозов, Повести моей жизни, М., 1933, т. 2, с. 189-190.

ქაგი ფრთის გასწორებისა

„ქეიშის ქალაქი“ ზურაბ ფირცხალაიშვილის პირველი პოეტური კრებულია. წიგნი დასტამბა გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“.

„მანუგეშე და რა შემაჩერებს,
უკვე გავდი კელიან გზაზე
და ცხელი გული ჩემს გამსდარ ხელებს
ჯიუტად მიაქვს სიკეთისაკენ“.

ვკითხულობთ ერთ-ერთ უსათაურო ლექსში.

მეც სწორედ ნუგეშით, კარგ პოეტ კაცზე კარგი სიტყვის თქმის სურვილით ვწერ ამ წერილს. და კიდევ იმის გაგებით, რომ რაღაც გამორჩეული ვნახე იმ ბიჭის ლექსში, რომელიც უმზერს უმთავრეს ყოვლის, სხვაგვარი ფიქრით საკუთარ ხელებს“.

ლექსების უპირველეს ღირსებად გულწრფელობა უნდა ჩაითვალოს (ბევრს ვერაფერს ვიტყვით სალექსო ტექნიკაზე. დღეს ყველამ — ნაღდა თუ წყალწყალა პოეტმა შედმიწვევით აითვისა „ლამაზად“ წერის საიდუმლოება). როგორც მკითხველს, მომწონს ისიც, რომ ავტორი არ მისდევს ზედმეტად „ზუჭუჭა“ სინტაქსს. ცდილობს სათქმელი ლაკონურად მიიტანოს მკითხველამდე. ნაცნობია მისი არეალი — წარსული. ძვირფასი თანამედროვე, მშვენიერად გადმოსცემს განწყობას, ალაგ-ალაგ თვალს გჭრის ნაცნობი აქსესუარი, სალონური ღირიკა, მაგრამ ყველგან იგრძნობა მიმართება — სწრაფვა სიღრმეებისაკენ.

ავტორის ნიჭიერებასა და მის ძალაზე, უპირველესად, მოქალაქეობრივი პატიოსნით გაჟღერებული ლექსი „რევოლუცია“ მეტყველებს.

„მიხრწნილ სამყაროს აღმოხდა კვნესა,
საბედისწერო წამებს უცდიან..
სცენაზე დგამენ ახალ პიესას:
„რევოლუცია“.

ლექსში მახვილი თვალით არის დანახული სამყაროს გარდამქმნელი, სამართლიანობაზე, ხალხის ბედნიერებისათვის ზრუნვაზე დამყარებული ძალა — სოციალისტური რევოლუცია — ეს მართლაც გენიალური პიესა, რომლის რეჟისორია ელადიმერ ლენინი, „მოქმედი პირნი — მუშათა კლასი“, „ეპიზოდებში — ბურჟუაზია“, „უსიტყვო როლში — ბატონი მეფე“ და ბოლოს მრავლისმთქმელი „სცენაზე მიდის ახლა პიესა: „რევოლუცია“.

ცხადია, ეს ლექსი ასეზის მაღლა დგას იმ ლექსებზე, დღესაც რომ მრავლად იბეჭდება და რომელთა შინაარსი დახლოებით ასეთია: ზიშტით და მუშტით, მედგარი ბრძოლით ხომ გაგანადგურეთ, საზიზღარო ექსპლოატატორებო, სადაც არ ჩანს მთავარი — გათვითცნობიერებული დამოკიდებულება დიდ მოვლენასთან, მის მომავალთან, ადგილი ამ „მომავალში“.

სულისშემძვრელი სევდაა ჩაბუდებული ლექსში „როცა პირველად აწვიმს საფლავებს“. იგი ფილოსოფიური ლირიკის კარგი ნიმუშია. აქ საზოგადოებრივი მამულზე ფიქრში მოთავდა, ზოგს კი მამული სუფრასთან ახსოვს“) და პირადი („ცრემლის დამალვა აღარ გვიცდია, თუმცა არაფრით არ ვგავდით მთვრალეებს... შვილები ასე, უხმოდ ტირიან, როცა პირველად აწვიმს საფლავებს“) ტიპიულები ერთიანდება და თანადგომისაკენ მოუწოდებს ადამიანებს. ალბათ, ახგზის „გადღეჭილი“ სენტენციის გახსენება გამოძღის, მაგრამ მაინც მინდა ვთქვა: ადამიანებს, როგორც არასდროს, ახლა სჭირდებათ ეს თანადგომა, სიყვარული, მათი მოვლა-პატრონობა.

იგივე აზრი უფრო გამოიკვეთება „ქვიშის ქალაქის“ წაკითხვისას. ლექსის სიუჟეტი ასეთია: ათასნაირი და ჭრელი ხალხით გადატვირთული ზღვისპირი თავისი ცხოვრებით ცხოვრობს, პლაჟზე წამოწოლილი კაცისა და ქალის ცხელი თვალები ვერ ამჩნევს ბავშვს, რომელიც აგებს ქვიშის ლამაზ შენობებს, სადაც მასავით ციცქნა, კეთილ მეგობრებს შეასახლებს. და აი, ვიღაცამ ნაბიჯი ჩადგა ბავშვის ქალაქში. ამ პატარა „მწუხარე“ ამბავზე დიდი, გასაგნებული ტიპიული წარმოდგება, „და მწუხარება, ვით ხიროსიმა, აქ ზღვის ნაპირთან ბავშვის გენით, უნიკალური და ერთადერთი, ხელით ნაგები ქვიშის ქალაქი... აწ ნატერფალით ძირს დაქცეული! აქ უკვე საკუთარი პოეტური სუნთქვის კარგად მისადაგებაა თემაზე.

ეს უნარი მოჩანს აგრეთვე ლექსში „მეფე ერეკლეს სიკვდილი“. მას სოლოძონ ლეონიძის სიტყვები — „ხელმწიფე მფლობელი, საზოგადო მამავ, მეფე ირაკლი! ვის დროს ვემსახურო? ვინ შევიყვარო? ვისთვის მოვკვდე? ვისთვის ვიცოცხლო შენს უკან სიცოცხლე საზრახავად გამწარებულმან“ — აქვს წამძვარებული და საზოგადოებაში კაცის ადგილზე, ხალხის წინაშე კაცის მოვალეობაზე მიგვიანშნებს.

პოეტი კარგად ახერხებს განწყობილების შექმნას: „ცხრა წელი ელოდა ბებიანემ ბაბუაჩემს და მეორე სამარეც გაიჭრა მუხების ჩრდილში... ასე მრავალდება ჩვენი ოჯახი სასაფლაოზე“. ეს ცხოვრებაზე ჩაფიქრებული კაცის სიტყვებია და მისი სიმაღლე, ზიზილ-პიპილების, შელამაზების გარეშე გადმოცემა ქმნის პოეტის სევდასთან თანაზიარობის განწყობილებას.

კიდევ ერთი. ბევრს ნიშნავს, რომ ხასიათების ხატვაში საიმედო შტრიხები შეიმჩნევა: „ჩვენ ზრდილობისთვის ვუსმენდით ლოთებს და ქურჩისკენ გვიჭირათ თვალი“... „მთვლემარეს ხშირად ესიზმრებოდა ჟანგით გახრული თავისი თიზი“ — კარგი სახეებია.

ჩვენ მაშას არ შევუდგებით კარგი სახეების თუ შედარებების ჩამოთვლას. წიგნში იგი მრავლად შეხვდება მკითხველს. ვიტყვი, რომ მოვეწონა ლექსები: „სამი გახსენება“, „მე ერთხელ შენთვის დაუკრავ მოცარტს“, „ჩემი სენაკი“, „ძველი ურმულის ავტორს“, „ცით აღზივებას ცდილობდა ბევრი“. მოგეწონა იმიტომ, რომ ავტორს ბოლომდე მიაქვს სათქმელი მკითხველთან, იცნობა მისეული ხელწერა, ენერგიული ფრაზა, ინტონაცია.

და ბოლოს, გამიგია, — კარგ წიგნში ნაკლის ჩხრეკა უტაქტობააო, მაგრამ ეთლი, ნამდვილი პოეტი ქორდედალასავით არ გადაიფარება თავის ლექსებს, შენიშვნებსაც ყურადღებას მიაქცევს, იმ იმედით, რომ ზოგიერთი შეიძლება გაიზიაროს.

„და ვცხოვრობთ ასე:

ათასი ფიქრით,

ცრემლით,

ტკივილით,
იჭვით,
სურვილით...
ქვეყნად კი
ყველა სიყვარულს იქით
დგას —
ბოროტება და სიძულვილი“...

თავი დავანებოთ იმას, რომ ეს ოდინდელი ფილოსოფიაა, რა არის აქ პოეტური? ეს დეკლარაციული, შიშველი აზრი ვერავითარ ემოციას ვერ აღძრავს მკითხველში.

„რამდენი რამე უნდა მოხდეს დღეს“. ეს ლექსი აშკარად აგებს იმით, რომ მასში შეიმჩნევა ვახტანგ ჯავახიძის ასეთივე შინაარსის ლექსის გამოძახილი და დასასრულიც — „და ყველაფერი ხდება უბრალოდ. და ყველაფერი დღეის სახელით, მიუყნებულა საღღაც უფალი და იღვენება ცოდვის სანთელი“ — სუსტია. ესაა დასასრული იმისათვის, რომ ლექსი დაასრულო. სადაა სიმბოლური მინიმუმება, უფალი, და ცოდვის სანთელი სიბრტყეზე ვერ მოთავსდება და უფლის სიჩუმით ვერ აიხსნება საოცრად რეალური, დღეის სახელით მომხდარი მოვლენები.

ავტორი უფრო ხშირად წარსული ისტორიისაკენ იყურება, ვიდრე დღევანდელობისაკენ (ერთიანობაში ასეთი შთაბეჭდილება დატოვა წიგნმა). ისტორიული ნოსტალგია ის საფარია, სადაც ახალგაზრდა პოეტები ადვილად ეფარებიან. ცხადია, აპრობირებულ თემაზე აპრობირებული სიმბოლოებით წერა ადვილია. მაგრამ რისკიც ხომ საჭიროა დამოუკიდებელი ძიებისათვის. მეორე მხრივ, ასეთი მიდგომით იქმნება ისტორიული სიმბოლოების თავისებური მზა მოდელი თუ რაღაც ამისგვარი, რომელიც, თუ ასე გაგრძელდა, ალევორიების, ან ბოლოს, უარეს შემთხვევაში, მკვდარი სიტყვების ბაზად იქცევა. ამასთან ისტორიული თემების მოძალეობა იწვევს ერთი განწყობილების ინტონაციის მოძალეობას. დიას, ერთფეროვნებას, რომელსაც მკითხველი ასე გაურბის.

კრწანისი, მარაბდა, დიდგორი, ხიზანი—მათში კონკრეტული, უზარმაზარი მოვლენები იგულისხმება. ისინი მკითხველს ხშირად ესმის, ჟრუანტელად უვლის ტანში, მაგრამ მას უფრო მომავლის „მშვიდობიანი“ მარაბდა, დიდგორი, კრწანისი და ხიზანი აინტერესებს. მისი ხატის ნახვა სწყურია და მისი მურაზი იმ პოეტს ეკუთვნის, ვინც ამას დაანახებს. ზურაბს კი ნამდვილად შეუძლია ეს.

მეტი სითამამე, მეტი გაბედულება!

სოსო აბაშიძე.

ბ ა რ ა თ ა შ ე ბ ი ლ ი

მშვიდობით, ჩემო მამულო,
ქვაო, მიწავ და ხიებო,
გომარდულ-ბარათაულო,
ხალაიეთო თიებო...

თ ი ე ბ ი ს დ ე ს ტ ა ნ ი

ბარათაული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი თვალწარმტაცი სოფელია (ჭვანის ხეობა, შუახევის რ.), ამავე სახელწოდების სასოფლო საბჭოს ცენტრი. ბარათაულის სასოფლო საბჭო აერთიანებს სოფლებს გომარდულს, ზემო-ხევის, ვანს, წანკალაურსა და თვით ბარათაულს. მრავლისმეტყველია ამ სოფლის ადგილთა სახელები: გორჯულათი, ჯვარი, ორხევა, სამძოლელე, ნაფლატი, ძურძუხი, ტბათი (ი. სიხარულიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია, 1, ბათუმი, 1958, გვ. 76-77). საინტერესოა აქ დადასტურებული გვარსახელებიც: ბერიძე, დუმბაძე, ესერიძე, ირემაძე, კილაძე, კონილიძე, მამალაძე, მსახურაძე, ტარიელაძე, ქათამაძე, ცენტერაძე, ცეცხლაძე, ჭალაძე, ჯაყელი, ჯინჭარაძე და სხვ.

ბარათაულის სასოფლო საბჭო ტერიტორიულად უფრო მცირეა, ვიდრე ბარათაულის თემი იყო XIX ს. 80-იანი წლებისათვის. ეს თემი მაშინ დასახელებულ სოფლებს გარდა, მოიცავდა ცენტერაძეებს, ვარჯანაულს, ჭალასა და წყაროთას (ა. ავალიანი, მიწისმფლობელობის ფორმები აჭარაში, ბათუმი, 1960, გვ. 124). სამი უკანასკნელი ჭვანის სასოფლო საბჭოში შედის (ი. სიხარულიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 74-75).

საგეოგრაფიო სახელი „ბარათაული“ მიეკანისწნება, რომ ამ ადგილის მფლობელი ყოფილა ვინმე ბარათა ანდა ბარათაშვილი (შდრ. ანასეული, გუბაზეული და მისთ.) „ბარათ“ ფუძე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმიაში სხვაგანაც დასტურდება: „ბარათხევი“, მდ. ოცხის მარცხენა შენაკადი, ადიგენის რ. (ი. სიხარულიძე, მასალები სამცხის ისტორიული გეოგრაფიისათვის (ტოპონიმია), საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, II, თბ., 1964, გვ. 138; ი. აფხაზავა, ბარათხევი, ქსე, 2, თბ., 1977, გვ. 200).

საკუთარ სახელ „ბარათას“ ჩვენში შემოსვლის ზემო ქრონოლოგიურ საზღვრად ჯერჯერობით, XV ს. I ნახევარი უნდა ჩაითვალოს (თ. ჟორდანია, ქრონიკები, II, 1897, გვ. 353, 373). როდის მკვიდრდება ეს სახელი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში? ს. ჯიქია, სიაკათის ხელის ძნელად გარჩევის გამო, კითხვითი ნიშნის ქვეშ ადასტურებს ამ სახელს XVI ს. ერთ თურქულ ძეგლში (გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი, თურქული ტექსტი გამოსცა, თარგმანი, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო სერგი ჯიქიამ, II, თბ., 1941, გვ. 55). ამრიგად, საგეოგრაფიო სახელი „ბარათაული“ XV-XVI სს ადრე ვერ უნდა წარმოქმნილიყო.

ზ. ჭუმბურიძე „ბარათას“ აღმოსავლური წარმოშობის (სპარსული ან არაბული) სახელად თვლის (ნიშნავს „ნახატს“). და ფიქრობს, რომ მისგან მომდ-

ნარეობს გვარები ბარათაშვილი, ბართია და ბართია (ზ. ჭუმბურიძე, რა გვერდი შენ? თბ., 1971, გვ. 60). ამავე რიგის უნდა იყოს გვარსახელი ბარათელიც. ქართულ სინამდვილეში დასტურდება „ბარათას“ შეკუმშული ფორმაც „ბართა“ (ალ. ლლონტი, ქართულური საკუთარი სახელები, თბ., 1967, გვ. 54).

„ბარათა//ბართა“-ში ქართულ ნიადაგზე შეიძლება გამოვეყნოთ „ბარ“ ძირი, რაც „ბერი“-ის სახენაცავლი ფორმა უნდა იყოს. „ბერ“ უძველეს ფორმაში „მეს, შეილს“ ნიშნავდა (ივ. ჯავახიშვილი, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, ტფ., 1937, გვ. 209). ამავე მნიშვნელობისაა ეს ძირი არამეულში.

ვინ მოსთვლის, რამდენი ბარათა და ბარათაშვილი შეეწირა საქართველოს ავტოდობას გვიან შუა საუკუნეებში. მათ ხვედრს ვერც სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მკვიდრი ბარათაშვილები გადაურჩნენ, მაგრამ ტრადიციამ ჩვენს დროში კვლავ გააცოცხლა ეს საგვარეულო სხალთის ზეობის სათავეებში (სოფ. რაქვთა, ხიზაძირის სასოფლო საბჭო, ხულოს რ. — ი. სიხარულიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს გვარსახელები, 1957).

ბარათაშვილები საქართველოს სხვა კუთხეებშიც (ქართლი, იმერეთი) სახლობენ, მაგრამ ისინი არც წარმოშობით არიან ერთიანი, არც სოციალური მდგომარეობით, ზოგი თავადია, ზოგიც — აზნაური და ა. შ. პირველს მიეკუთვნებიან ქვემო ქართლელი ბარათაშვილები, რომლებიც XV ს. პირველი ნახევრის მოღვაწე „დიდი ბარათა“ ქაჩიბაძის შთამომავლები არიან. ეს საგვარეულო XV ს. წარმოიქმნა (ს. ჯანაშია, ბარათაშვილთა გენეალოგიისათვის, შრომები, II, თბ., 1952, გვ. 464).

საგვარეულო ლეგენდა თავად ბარათაშვილთა და მათ განაყოფ გვართა წინაპრად საქართველოში 768 წელს მოსულ ვინმე ბირიან აბაშს აცხადებს, რომელიც აბაშისშვილთა სახლის მამამთაფარი გამხდარა. შემდეგ აბაშისშვილთ ქაჩიბაძეობა მოუღიათ, ქაჩიბაძეთ კი ბარათაშვილობა. ეს გადმოცემაც, როგორც აბაშმძებთა თუ სხვა გამოჩენილ საფეოდალო გვართა წარმომავლობის ლეგენდები, გვიანდელი შეთხზული უნდა იყოს (ზ. სიხარულიძე, აბაშიძე, ჟურნ. „ჭოროხი“, № 4, 1981, გვ. 78). სხვა ვერსიით, ბარათაშვილნი, აბაშისშვილნი და ყაფლანისშვილნი სამი ქაჩიბაძის — გუგუნას, აბაშისა და დავითის შთამომავლები ყოფილან თითქოს (ბატონიშვილი გახუშტი, აღწერა სამეფოისა საქართველოისა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილია ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. IV, თბ., 1973, გვ. 33).

ქაჩიბაძენი ქართლში X-XIII საუკუნეებში მკვიდრდებიან სხვა ლიხთიმერულ კოლონიზატებთან ერთად. ისინი ჩრდილო-დასავლეთ საქართველოში, შავი ზღვის პირას მოსახლე ქაჩების (გაჩების) ტომის შთამომავალნი უნდა ყოფილიყვნენ. რა სოციალურ ფენას ეკუთვნოდნენ ბარათაშვილთა წინაპრები, არ ჩანს (ს. ჯანაშია, დასახ. ნაშრ. გვ. 480-481).

XVI-XVII საუკუნეების თავად ბარათაშვილთა სახლი დაიშალა სხვადასხვა ცალკე საფეოდალო გვარებად: ვოსტაშაბიშვილი, გერმანოზიშვილი, ზურაბიშვილი, აბაშიშვილი, ორბელიშვილ-ყაფლანაშვილი, ფალაგანოსოროშვილი, იარალიშვილი და იოთამაშვილი (გ. ჯამბურია, ქართული ფეოდალური ურთიერთობის ისტორიადან, თბ., 1955).

არაერთი სახელოვანი მოღვაწე შესძინა მამულს ბარათაშვილთა საგვარეულომ, რომლის მადიდებელ ობოლ მარაგალიტად ბრწყინავს ბედისწერასთან სამარადისოდ შეურიგებელი თავგანწირული მხედარი.

წარსულ სეზონს რომ ვიხსენებთ...

იგი უკვე ისტორიის კუთვნილებაა — „ფეხბურთი — 82“. მრავალმხრივ გამორჩეული გამოდგა იგი და მათ შორის იმითაც, რომ აღრინდელი სეზონებისაგან განსხვავებით, მასზე განსაკუთრებით ბევრი ითქვა და დაიწერა. სამისო საბაბიც იყო: უაღრესად დაძაბული საკავშირო ჩემპიონატი და მსოფლიო პირველობა. ამასთან არ შეიძლება ყურადღება არ მიგვექცია იმ ერთსულოვნებისათვის, რითაც საკავშირო თუ რესპუბლიკურ პრესაში გამოქვეყნებული პუბლიკაციების ავტორები — სპეციალისტები, მწერლები, ჟურნალისტები, გულშემატკივრები განიხილავდნენ მსოფლიო ჩემპიონატზე საბჭოთა ნაკრების გამოსვლას, იწუნებდნენ გუნდის მზადების მეთოდებს და ასევე ერთსულოვანი იყვნენ თბილისის „დინამოს“ მიმართ. გუნდისა, რომლის ბედი, ცხადია, განსაკუთრებით აღელვებთ ქართველ გულშემატკივრებს და არა მარტო მათ!

მაგრამ ფეხბურთი იმიტომ არის ფეხბურთი, რომ ყოველ მატჩზე, გუნდზე, ჩემპიონატზე, საერთო მიმართულებაზე უამრავი აზრი არსებობს. სწორედ ამ, შესაძლოა, მოჩვენებითი მისაწვდომობით, სპორტის ამ ულამაზესი სახეობის პოპულარობას რომ განაპირობებს, არის იგი ესოდენ საინტერესო, თუმცა მისი განვითარების ტენდენციები ისეთია, რომ ნიუანსებში ღრმად ჩაწვდომა ყველას როდი ძალუძს.

ამიტომაც ვისარგებლეთ შემთხვევით და „ქორობის“ მკითხველებთან სასაუბროდ მოვიწვიეთ ბათუმში დასასვენებლად მყოფი სპორტის დამსახურებული ოსტატი სერგეი სალნიკოვი, ერთ ღროს მოსკოვის „სპარტაკისა“ და ქვეყნის ნაკრების აღიარებული თავდამსხმელი.

— დამეთანხმებით, ალბათ, რომ შარშანდელი საფეხბურთო სეზონი მდიდარ მასალას დაგვიტოვებს განსასჯელად, გასაანალიზებლად, შესადარებლად, მომავლის განსაჭვრეტად. და არა მარტო იმიტომ, რომ იგი, შეიძლება ითქვას, განსაკუთრებულია — წელიწადი მსოფლიო ჩემპიონატისა, ოთხ წელიწადში ერთხელ რომ იმართება და საბჭოთა კავშირის 45-ე, თითქმის საიუბილეო ჩემპიონატისა.

— გეთანხმებით და ბარემ იმასაც გეტყვით, რომ, ალბათ, ქართველ გულშემატკივართა მსგავსად, მეც იმედგაცრუებული გახლავართ.

— უფრო კონკრეტულად?

— მაშინ კონტრშეკითხვა: ჯერ შინაურ ამბებზე ვილაპარაკოთ, თუ ესპანეთის თამაშებზე?

— შინაური საქმეები მიმოვიხილოთ.

— კეთილი. საბჭოთა კავშირის 45-ე ჩემპიონატი თავისი მსვლელობით განსხვავდება წინა წლებისაგან. ამჯერად, როგორც, უფრო მოკრძალებულად მოიქცნენ კიევის დინამოელები, რომლებიც დიდხანს ჩრდილში იდგნენ და ქვეყნის... საფეხბურთო ტანტს მხოლოდ ფინიშზე შეუტრეს. მინსკელები თავიდაც ლიდერობდნენ, თამაშის ტაქტიკაც კარგად აითვისეს და, უნდა ითქვას, საკმაოდ ორიგინალურ და თვითმყოფად კომბინაციურ ფეხბურთს გვიჩვენებდნენ. ფაქტია, რომ ეს უაღრესად მონოლითური, მე ვიტყვოდი, პატივმოყვარე გუნდი, ელუარდ მალოფეევის წინამძღოლობით, დაუოკებლად, თავდადებით ისწრაფოდა ჩემპიონობისაკენ.

— ჩვენთვის, ბუნებრივია, საინტერესოა თქვენი, როგორც ფეხბურთის სპეციალისტის, მოსაზრებანი 1982 წლის ნიმუშის თბილისის „დინამოზე“. რასაკვირველია, თქვენ

თვალყურს ადევნებთ მის გამოსვლებს და იცით, რომ კოლექტივში დაიწყო პროცესი, რომელსაც თაობათა ცვლა ეწოდება. ამასთან სეზონის განმავლობაში გუნდს ჩამდნენ წამყვანი ფეხბურთელი დააკლდა, რამდენიც არც ერთ სხვას...

— დიახ. მარტო დავით ყიფიანის წასვლა ძიმიმ დანაკლისია და არა მარტო თბილისის გუნდისათვის. ფეხბურთის ამ კეშმარიტი ღიდოსტატის, ნამდვილი ღიდერის წასვლა დიდი ფეხბურთიდან მეტად გულსატკენია ყველასათვის, ვისთვისაც ძვირფასია საერთოდ ეს თამაში. დავუმატოთ ამას ვლადიმერ გუცაევის დიდი ხნით გამოსვლა მწყობრიდან! თქმა არ უნდა, დანაკლისი დიდია.

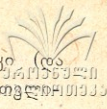
მე მესმის ქართველი გულშემატკივრებისა. თქვენ მიეჩვიეთ თქვენი საყვარელი გუნდის შთაბეჭდვად წარმატებებს როგორც საკუშირო, ისე საერთაშორისო ასპარეზზე. გულშემატკივრის ბუნება კი ასეთია: წარმატებას ახალი, კიდევ უფრო დიდი წარმატება უნდა მოსდევდეს. მაგრამ, სამწუხაროდ, ფეხბურთში ასე არ ხდება. აქ ერთი რამ მინდა აღვნიშნო: მიუხედავად ბოლო წლებში მოპოვებული მაღალი ტიტულებისა, მათ შორის ევროპულ ტურნირში გამარჯვებისა, რაც მთელი საბჭოთა ფეხბურთის დიდი მიღწევაა, თბილისელებს თავბრუ არ დახვევიათ წარმატებებისაგან. ვფიქრობ, ამ თვალსაზრისით, ახლანდელი შემადგენლობა შესაშურად განსხვავდება წინა თაობებისაგან. ამაში კი, ისევე როგორც გუნდის ყველა ბოლოდროინდელ წარმატებაში, უდავოა ნოდარ ახალკაცის დამსახურება.

სიძნელებზე, დანაკარგებზე ვლაპარაკობდით. ჩემი აზრით, გუნდში ახლა მართლაც არასახარბიელო მდგომარეობაა. ახალგაზრდა ფეხბურთელების საკმაოდ დიდი ჯგუფი, რომელმაც უნდა შეადგინოს ხვალინდელი თბილისის „დინამოს“ ბირთვი — ცაავა, სვანაძე, კაკილაშვილი, მესხი, ჯოხაძე და სხვები. ჯერჯერობით, ალბათ, ვერ უზრუნველყოფს გუნდის თამაშის ხარისხს იმ დონეს, რაც იყო, ვთქვით, შარშან. ესე იგი, არ ჩანს ღიდერი, რომელიც წარმართავს ახალგაზრდების მოქმედებას მოედანზე.

ახალი ამბავი არ არის, რომ თაობათა ცვლა გარდუვალაი ყოველი მაღალი კლასის გუნდისათვის. ოღონდ საჭიროა მეტი მოთმინება, მეტი ნდობა მწვრთნელებისადმი. მით უმეტეს, სამწუხაროა, რომ კრიტიკის ისრები მწვრთნელებს დაუმიზნებს. ჩემი ღრმა რწმენით, ნოდარ ახალკაცი უაღრესად ნებისყოფიანი, გამოცდილი, ღრმა საფეხბურთო ერუდიციით აღჭურვილი მწვრთნელია და იგი ყველაფერს იღონებს და შეძლებს კიდევ თავის აღსაზრდელთაგან კვლავინდებური თბილისის „დინამოს“ შეკვრას. შესაძლოა, ამას ერთი წელი დასჭირდეს, შესაძლოა, ცოტა მეტი, ან სულაც რამდენიმე თვე. ძნელია განსაზღვრო, ეს ხომ ფეხბურთია. ყოველ შემთხვევაში გულშემატკივრებს მართებთ მეტი მოთმინება, ერთგულება და, მჯერა, ქართველ ფეხბურთელთა მომდევნო თაობაც არ გააწბილებს მათ, თბილისის „დინამო“ ადვილად დაძლევის კრიზისს და კვლავინდებურად გაახარებს არა მარტო ფეხბურთის ქართველ თაყვანისმცემლებს, არამედ თავის მრავალრიცხოვან გულშემატკივრებს მთელ საბჭოთა კავშირში და მის ფარგლებს გარეთაც. ასე ექნება. ასე უნდა იყოს, ჩემი ღრმა რწმენით.

— წარსულ ჯაფხულს ესპანეთის სტადიონებზე გაჩაღებული საფეხბურთო ბატალიებიც გავიხსენოთ, უფრო კონკრეტულად, მსოფლიო პირველობაზე ჩვენი ფეხბურთელების გამოსვლასთან დაკავშირებული მომენტები. მხედველობაში მაქვს ჩემპიონატის დამთავრების შემდეგ პრესაში გამოთქმული მკაცრი შენიშვნები გუნდის მომზადების თაობაზე. ყველამ ერთხმად გაილაშქრა ნაკრების ხელმძღვანელობის ისეთი ფორმის წინააღმდეგ, როგორიც იყო „სამთა კავშირი“. ნათქვამია: წარმატებიდან მარცხამდე ერთი ნაბიჯიაო. ჰოდა, როგორ ფიქრობთ, ჩვენი ნაკრების უფრო წარმატებით გამოსვლის შემთხვევაშიც დავგმობდით ტრიუმფირატის შექმნის ექსპერიმენტს?

— ესეცაა ნათქვამი: გამარჯვებულებს არ ასამართლებენო. თუ ამ დებულებას მივუყენებდით, ჩვენი ნაკრების მომზადების ახალ ექსპერიმენტს (მიუყენებდით კი აუ-

ცილებლად), მაშინ, ალბათ, საწინააღმდეგო აზრი შეიქმნებოდა. მე პირადად კი (და მჯერა, ბევრი სხვაც) წარმატებას მაშინაც შემთხვევითობად, ბედის გაღიმებად ჩავთვლიდი. ამას უკანა რიცხვით არ მოგახსენებთ.

ჯერ ერთი, მსოფლიო პრაქტიკამ, ისიც ამ ღონეზე, არ იცის ასეთი ექსპერიმენტი — მწვრთნელთა ტრიოს შექმნა.

მეორე: თუ სამი, მაშინ რატომ ოთხი, ხუთი, ან კიდევ მეტი არა?

და, ბოლოს, ტრიუმვირატი ერთი აზრის, ერთნაირი მსოფლმხედველობის მქონე ადამიანების, ანუ თანამოაზრეთა კავშირის ნიშნავს. ჩვენი ტრიოს წევრებს კი სულ სხვა-დასხვა კრედო აქვთ, დიამეტრალურად განსხვავებული შეხედულებანი, გემოვნება, ხე-ლწერა.

რა გამოვიდა აქედან, დღეს ყველასათვის ნათელია.

— დაახ, ექსპერიმენტი მარცხით დამთავრდა, რისკმა არ გაამართლა, დაიკარგა კიდევ ერთი ცდა მსოფლიო საფეხბურთო ელიტაში მოხვედრისა...

— ასეა, სამწუხაროდ. არა და, დასაწყისში კინაღამ გაამართლა: ჩვენმა ნაკრებმა მწვრთნელთა ტრიოს ხელმძღვანელობით თითქმის დააზოგუნა მავანი და მავანი რისკის მიზანშეწონილობაში. მაგრამ კრიტიკულ მომენტში (კულმინაცია დღეა პოლონეთთან მატჩში) რაც აქამდე დაფარული იყო, ზედაპირზე ამოტივტივდა.

— მაინც რას ეშვარებოდა კონსტანტინე ბესკოვის, ვალერი ლობანოვსკისა და ნოდარ ახალკაცის კავშირურთიერთობა?

— მხოლოდ არაკეთილგანწყობილებას, პირადი კონცეფციების წარმოჩენას. ყველაზე უფრო დიპლომატიური პოზიცია ამ ჩუმ დავაში დაიკავა ახალკაცმა. მან ნაბიჯით უკან დაიხია და მთელი ამ ხნის მანძილზე, სრულიად შეგნებულად, ჩრდილში ყოფნა არჩია.

საიდუმლოს არ წარმოადგენს ის ამბავი, რომ ბესკოვი და ლობანოვსკი მწვრთნელი-ანტიპოდები არიან, აბსოლუტურად საწინააღმდეგო სტილსა და მეთოდებს იყენებენ გუნდებთან მუშაობაში. ბუნებრივია, მათი ინტერესები შეეჯახებოდა ერთმანეთს. ეს, სამწუხაროდ მოხდა პოლონეთთან მატჩის წინ, როცა ბესკოვმა გამოაცხადა თამაშის მისეული გეგმა. ლობანოვსკი არ დაეთანხმა. ეს ყველაფერი კი მოხდა გუნდთან ერთად. ფეხბურთელები მოწამენი გახდნენ მწვრთნელთა შეუთანხმებლობისა, უფრო მეტიც: საპირისპირო შეხედულებათა შეჯახებისა, და ეს გადამწყვეტი მატჩის წინ!

თუ მთლად უპასუხისმგებლოდ არა, რბილად რომ ვთქვათ, გულდასმით, მოფიქრებულად არ განხორციელდა ნაკრების დაკომპლექტება. იმ დროისათვის ესპანეთში მოსალოდნელი 40-გრადუსიანი სიცხე გვეკარნახობდა შეგვეჩრია კომბინაციური, ტექნიკური მოთამაშეები. ავი ტურნირის პრაქტიკამაც გვიჩვენა, რომ არც ერთ გუნდს, ისეთი ძლიერი კოლექტივის ჩათვლით, როგორიც დასავლეთ გერმანიის ნაკრებია, რომელიც ძალისმიერი თამაშს მიმართავს, ესპანეთში წარმატების შანსები არ ჰქონდა. ფავორიტები იყვნენ კომბინაციური სტილით მოთამაშე, ტექნიკური გუნდები ბრაზილიისა, ირგენტინისა, საფრანგეთისა და, ბოლოს, იტალიისა. მჯერა, რომ საბჭოთა ნაკრებიც შეიძლებოდა წარმდგარიყო სხვა ხარისხით, უფრო ტექნიკურად. მაგრამ მოხდა პირიქით. მასში ძალისმიერი ფეხბურთელები ჰარბობდნენ — კიევის „დინამოს“ წევრები, ნაკლები იყო მოთამაშეები თბილისის „დინამოდან“ და კიდევ უფრო ცოტა „სპარტაკიდან“, რომელიც თამაშობს დაახლოებით იმავე მანერით, როგორც თბილისელები. ყიფიანი, გუცაევი, ჩერენკოვიც კი, ჩემი აზრით, სულ სხვა ელფერს მისცემდნენ ნაკრების თამაშს.

— მსოფლიო ჩემპიონატმა, ჩვეულებრივ, მომავალი ოთხი წლით განსაზღვრა საერთო მიმართულება ფეხბურთისა, მისი განვითარების ტენდენციები. ტონის მიმცემი, ცხადია, ახალი ჩემპიონი — იტალიის ნაკრებია, რომელმაც სწორედ მაღალი ტექნიკის,

კომბინაციური, კოლექტიური თამაშის წყალობით გაიმარჯვა. მით უფრო, რა დასაშა-
ლია, მოულოდნელად გვეჩვენება საბჭოთა ნაქრების ახალ მთავარ მწვრთნელად საწი-
ნაღმდეგო სტილის მიმდევრის ვალერი ლობანოვსკის დანიშვნა, რას იტყოდით
ამაზე?

— სავსებით გეთანხმებით.

ამასთან, ეს მარტო ჩემი აზრი არ გახლავთ, ლობანოვსკი როგორც მწვრთნელი, საკმაოდ საინტერესო ფიგურაა საბჭოთა ფეხბურთში, მას აქვს მრავალი საყურად-
ღებო მიგნება განსაკუთრებით ათლექტურ, ფიზიკურ მომზადებაში. მას ძალუძს თა-
ვისი გუნდი ოპტიმალურად მოამზადოს, თუმცა იგი ყოველთვის ისეთი ხარისხის და
დონის ფეხბურთს ვერ უჩვენებს, როგორის ხილვაც ბევრს გვსურს — საინტერესოს,
კომბინაციურს, გამოუცნობი ჩანაფიქრებით, ბურთის გონებამანვილური გატარებით,
ფინტებით და ასე შემდეგ. კიეველთა თამაში ეს არის რბენითი, ძალისმიერი ფეხ-
ბურთის დემონსტრაცია. გუნდი ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ მას ვერ გაასწ-
რებ, წინ ვერ გადაუხტები. იმაში, რომ კიეველები იშვიათად აჩვენებენ, ან საერთოდ
არ აჩვენებენ ლამაზ ფეხბურთს, დიდია სწორედ მწვრთნელის გავლენა. მოკლედ, კიე-
ველები მთლად ის კოლექტივი არაა, როგორადაც მე პირადად წარმომიდგენია მაღა-
ლი კლასის გუნდი, თუნდაც იგი ქვეყნის ჩემპიონი იყოს.

რასაკვირველია, ჩემი სურვილი იქნებოდა ლობანოვსკი უფრო მრავალფეროვანი,
მრავალმხრივი მწვრთნელი იყოს. მაგრამ, ალბათ, ეს აღარ მოხდება, რადგან საეჭვოა,
რომ იგი გარდაიქმნეს, უღალატოს თავის შეხედულებებს, უარი თქვას ფიზიკურ, ათ-
ლექტურ მიმართულებებზე, ასე რომ, ჩემი აზრით, დროის რაღაც მონაკვეთში ჩვენს
ნაქრებს არ გაუმართლა და რაიმე საინტერესო ძვრებს მის თამაშში, სამწუხაროდ, არ
უნდა ველოდოთ. არა და ფრიალ გულსატკენია ეს, რადგან ფეხბურთი, მე მგონია,
ნაღდად იქითკენ მიდის, როცა ტექნიკა გადაწყვეტს ყველაფერს, როცა მატჩი ისეთ
შთაბეჭდილებას შეგვიქმნის, თითქმის საფეხბურთო მოედანზე კალათბურელები არიან
და ბურთს თითქმის ხელით აწვდიან ერთმანეთს საოცარი სიზუსტით...

საუბარი ჩაიწერა ანჟო ზამბახიძემ.

საზეიმო სხდომა ბათუმში

სამეცნიერო-პრაქტიკული
კონფერენცია

ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო თეატრის შენობაში გაიმართა სსრ კავშირის შექმნის 60 წლისთავისადმი მიძღვნილი საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტისა და აჭარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს საზეიმო სხდომა პარტიული, საბჭოთა, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, მშრომელთა და საბჭოთა არმიის წარმომადგენელთა მონაწილეობით.

საზეიმო სხდომა შეწავალი სიტყვით გახსნა აჭარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე დ. დიასამიძემ.

მოხსენება საბჭოთა სოციალისტური 'ესპუბლიკების კავშირის შექმნის მე-60 წლისთავის შესახებ გააკეთა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატმა, საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა ვ. პაპუნძემ.

საზეიმო სხდომაზე სიტყვით გამოვიდნენ ბათუმის ელექტრომექანიკური ქარხნის მუშა ბ. ჭყონია, სამხედრო მოსამსახურე ი. სტროგოვი, ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო თეატრის მსახიობი, საქართველოს სსრ სახალხო არტისტი ი. ცანავა, ხელვაჩაურის რაიონის თბილრაის საბჭოთა მეურნეობის მეჩაიე, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი მ. დუმბაძე, დიდი სამამულო ომის ვეტერანი ა. ბაქელიძე.

საზეიმო სხდომის მონაწილეებს მიესალმნენ ახალგაზრდა ლენინელები, აჭარის სახელოვანი ახალგაზრდობის წარმომადგენლები.

საზეიმო სხდომის შემდეგ გაიმართა დიდი სადღესასწაულო კონცერტი.

საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის სხდომათა დარბაზში გაიმართა სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე „სსრ კავშირის შექმნის მე-60 წლისთავი ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ზეიმი“. იგი მოაწყო საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტმა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტთან არსებულ პარტიის ისტორიის ინსტიტუტთან ერთად.

კონფერენცია შესავალი სიტყვით გახსნა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატმა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა პროფესორმა ვ. პაპუნძემ.

კონფერენციის მონაწილეებმა მოისმინეს საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მდივნის დოცენტ ნ. გუგუნავას მოხსენება „სსრ კავშირის შექმნის მე-60 წლისთავი და ინტერნაციონალური აღზრდის ამოცანები“.

მოხსენებით „საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის შექმნა — ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ქეშმარიტი ტრიუმფი“ გამოვიდა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტთან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე პროფესორი ვ. მერკვილაძე.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტთან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორმა, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა დ. სტურუამ წაიკითხა მოხსენება „ვ. ი. ლენინი და ამიერკავკასიის ფედერაცია“.

კონფერენციაზე გამოვიდნენ შ. რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის სსრ კავ-

შირის ხალხთა ისტორიის კათედრის გამგე პროფესორი პ. ცეცვიტარია და სხვ.

კონფერენციის მონაწილეებმა მიიღეს რეკომენდაციები.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ი. უნგიაძე, საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანი დ. მანგჯალაძე, საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის ორგანიზაციულ-პარტიული მუშაობის განყოფილების გამგე გ. დიასამიძე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი ო. ეგაძე.

იუბილეს აღსანიშნავად

ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო თეატრში გაიმართა ქ. ბათუმის წითელდროშოვანი სასაზღვრო რაზმის 60 წლისთავისადმი მიძღვნილი აჭარისა და აფხაზეთის მშრომელთა წარმომადგენლების საზეიმო კრება პარტიული, საბჭოთა, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მონაწილეობით.

კრება შესავალი სიტყვით გახსნა საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მეორე მდივანმა გ. ჩიგოგაძემ.

საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის, აჭარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა და აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს, ავტონომიური რესპუბლიკის მშრომელთა სახელით სასაზღვრო რაზმის პირად შემადგენლობას იუბილედ მიულოცა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატმა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა ვ. პაპუნძიმ.

სასაზღვრო რაზმის სახელოვანი 60 წლისთავის შესახებ მოხსენება გააკეთა ოფიცერმა დ. პასენინმა.

მესაზღვრეებს მიესალმნენ ამიერკავკასიის წითელდროშოვანი სასაზღვრო ოლქის პოლიტგანყოფილების უფროსი გ. კუცი. სასაზღვრო რაზმის ვეტერანთა საბჭოს თავმჯდომარე ა. ბოიარსკი, ხელვაჩაურის რაიონის სოფელ მეჭინისწყლის

კოლმეურნეობის ბრიგადირი, ნებაყოფლობითი სახალხო რაზმეულის მეთაური სოციალისტური შრომის გმირი მ. მიქელაძე, ბათუმის მანქანათსაშენი ქარხნის ხარატი, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი ვ. დოლიძე, ქ. თბილისის სახალხო დეპუტატთა ლენინის რაიონული საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის მოადგილე მ. ჩიქურაშვილი, საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის აღმინისტრაციული ორგანოების განყოფილების გამგე ი. გავა, აჭარის ასსრ სახელმწიფო უშიშროების თავმჯდომარე ა. ჭიანი, აჭარის ასსრ შინაგან საქმეთა მინისტრი ჯ. მიქელაძე, აჭარის პროფსაბჭოს მდივანი გ. კიკნაძე, საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს განყოფილების უფროსი ს. ტოშკუა, საქართველოს კომპარტიის ხელვაჩაურის რაიკომის პირველი მდივანი ს. ინაიშვილი და სხვები.

თბთბირი სპარტაქოს კომპარტიის აზარის საოლქო კომიტეტში

საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტში სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1982 წლის ნოემბრის პლენუმისა და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს მეშვიდე სესიის შედეგებზე გაიმართა ავტონომიური რესპუბლიკის იდეოლოგიური აქტივის თათბირი.

თათბირი შესავალი სიტყვით გახსნა პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მდივანმა ნ. გუგუშავამ.

თათბირზე მოხსენებით „სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1982 წლის ნოემბრის პლენუმისა და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს მეშვიდე სესიის შედეგები“ გამოვიდა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პროპაგანდის განყოფილების პასუხისმგებელი მუშაკი ვ. კონომარიოვი.

უფრო ადრე ამხ. ვ. კონომარიოვმა ჟურნალისტების, პოლიგრაფიული გაერთიანებისა და გამომცემლობის მუშაკებისათვის წაიკითხა ლექცია „ქვეყნის პოლიგრაფიული მრეწველობის მდგომარეობა“.

რეობა და მისი განვითარების პერსპექტივები“.

გალაქტიონ ტაბიძის მიმდევან

ი. ჯავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში გაიმართა დიდი ქართველი პოეტის გალაქტიონ ტაბიძის დაბადების 90-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო საღამო.

ჩაირთო ფირი, რომელზეც აღბეჭდილია გალაქტიონ ტაბიძის ხმა, იგი მგზნებარედ კითხულობს თავის ლექსებს „მთაწმინდის მთვარე“, „ოქრო აჭარის ლაუვარდში“.

საიუბილეო საღამო შესავალი სიტყვით გახსნა პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მდივანმა ნ. გუგუნევამ.

გალაქტიონ ტაბიძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მოხსენებით გამოვიდა საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილების პასუხისმგებელი მდივანი, რუსთაველის პრემიის ლაურეატი პოეტი ფ. ხალვაში.

სიტყვით გამოვიდნენ პოეტი მ. ვარშანიძე, გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარის“ დირექტორი ა. ახვლედიანი, პოეტი ჟ. ხაჭიშვილი, შ. რუსთაველის სახელობის ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტი ა. გელაძე.

გალაქტიონისადმი მიძღვნილი ლექსები წაიკითხეს პოეტებმა ც. ანთაძემ, შ. ზოიძემ, ვ. ღლონტმა, ჯ. ქათამაძემ, ზ. გორგილაძემ.

ი. ჯავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო დრამატული თეატრის მსახიობებმა წარმოადგინეს ლიტერატურული მხატვრული კომპოზიცია „ოქრო აჭარის ლაუვარდში“.

აჭარის მხატვართა ნამუშევრების საიუბილეო გამოფენა

აჭარის მხატვართა კავშირის, საგამოფენო დარბაზში მოეწყო აჭარის მხატვართა ნამუშევრების გამოფენა, რომელიც მიეძღვნა სსრ კავშირის შექმნის მე-60 წლისთავს.

გამოფენაში მონაწილეობენ ავტონომიური რესპუბლიკის ყველა თაობის მხატვრები და მოქანდაკეები.

ფოტოგამოფენა „სსრკ-60“

საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილების შენობაში გაიხსნა ფოტოგამოფენა, რომელიც სსრ კავშირის შექმნის მე-60 წლისთავს მიეძღვნა.

ფოტოგამოფენა „სსრკ-60“ მოამზადეს საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილებამ, უშრნალ „ჭოროხის“ რედაქციამ და ვ. ი. ლენინის სახელობის ბათუმის № 1 საშუალო სკოლამ.

გამოფენაზე წარმოდგენილია საოლქო და რაიონული გაზეთების ფოტოკორესპონდენტების, აგრეთვე უშრნალ „ჭოროხთან“ და ბათუმის № 1 საშუალო სკოლასთან არსებული ფოტოკლუბების „კახაბრისა“ და „იმედის“ ფოტომოყვარულთა ნამუშევრები. სამასამდე ფოტონამუშევარი ასახავს ჩვენი ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკურ და კულტურულ მიღწევებს საბჭოთა ხელიშეწყობის წლებში. გამოფენაზე წარმოდგენილია სოციალისტური შრომის გმირების გ. ჭანიძისა და მ. აბაშიძის ფოტოები, აქვეა მწერლების, მსახიობების, მხატვრების სურათები, ჩვენი მხარის თვალსაჩინო პეიზაჟები.

ფოტოგამოფენის გახსნას დაესწრნენ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატი, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. პაპუნძიძე, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მდივანი ნ. გუგუნევა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების გამგე ნ. ციციხლაძე.

„საბჭოთა სპარტაქიზმი“ გამოსცა

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველომ“ დაბეჭდა ჯემალ ქათამაძის ლექსების წიგნი, რომელსაც „მშვიდი ზღვა“ ჰქვია.

წიგნის ანოტაცია გვაუწყებს, რომ „კრებულის“ ლირიკული გმირი გულ-წრფელად, უბრალოდ გვესაუბრება საკუთარ, პიროვნულ განცდებზე, ომის დანატოვარ ტკივილებზე, სიუვარულზე, მშობლიური კუთხის თვალწარმტაც ბუნებაზე, — დედასამშობლოს — საქართველოს წარსულზე, დღევანდელ დღესა და ნათელ მომავალზე.

აპოლოგია სიკეთისა, სიუვარულისა, სიცოცხლისა და სილამაზისა, — აი წიგნის ძირითადი ლაიტმოტივი“.

ინტერესით იკითხება ლექსები „აქა-

რის მთებში“, „მოპატიუება“, „სალო-ღობო“, „ჩემი სალოცავი“, „ბაღდადის ცაო“, „ორი ლექსი ლადო ასათიანზე“, „ეს თეთრონი“, „მამას“, „ჯარისკაცუ-ლი“. „მწვანე კონცხი“ და სხვ.

ცხოვრებას მხოლოდ ადამიანი აღმა-ზეებს, შრომა, სიკეთე და თავდადება გა-მოარჩევს ადამიანს. სწორედ ასეთ გა-მორჩეულ და გამოჩენილ ადამიანებზე, მიწისა და მზის სიუვარულზე, მშვიდო-ბაზე და ხალხთა მეგობრობაზე წერს პოეტი.

წიგნის რედაქტორია ე. ფალიანი, მხა-ტვრულად გააფორმა ო. გორალევიჩმა.

მთავარი რედაქტორი ალექსანდრე სამსონიძე

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი, ვიორგი ბახჩილაძე, ჯურაბ გორგილაძე, მაია პარზანიძე (პახუხისმგებელი მდივანი), შოთა ჯიქია, დავით თედორაძე, გიორგი ხალუშვაძე, ჯემალ ქათამაძე, ალექსანდრე ჩხაიძე, შრიდონ ხალვაში, დავით ხახუტაიშვილი, ჯემალ ჯაყელი.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21. ტელ. 3-33-71

გადაეცა წარმოებას 20.12.82, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 6.1.83, საბეჭდი თა-ბახი 5,5, საგამომცემლო 5, შეკვეთის № 3548, ემ 01002, ქაღალდის ზომა 60×90¹/₁₆, ტირაჟი 5.000.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ეპრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აჭარის ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო გაერთიანება, ბათუმი, ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузинской ССР по делам изда-тельств, полиграфии и книжной торговли. Полиграфическое производственное объединение Аджарской АССР. Батуми, ул. Р. Люксембург, 20.

124/6/31

3360 40 333.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„Ч О Р О Х И“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118